

3369

491.99-8

F-61

ՎԱՐԺՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՆԿԱՆՑ

ՏՆ. Հ. ՄԻՆԱՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ԲԺՇԿԵԱՆ
Ի ՄԻԻԹԱՐԵԱՆ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԵՆԷ

ԽՆՆԵՐՈՐԴ ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՎԵՆԵՏԻԿ
Ի ՎԱՆՍՍ ՍՐԲՈՅՆ ՂԱԶԱՐՈՒ
1888

2002

491.99-8

F-61 *ms*

ՎԱՐԺՈՒԹԻՒՆ

824

67-18

428

261-ԲԺ

ՄԱՆԿԱՆՑ

ՏՆ. Հ. ՄԻՆԱՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ԲԺՇԿԵԱՆ

Ի ՄԻԹԱՐԵԱՆ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԵՆԷ

ԻՆՏԵՐՈՐ. ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

1002
888

ՎԵՆԵՏԻԿ

Ի ՎԱՆՍ ՍՐԲՈՅՆ ՂԱԶԱՐՈՒ

1888

ՄԱՍՆ ԱՌԱՋԻՆ

Ա. ԴԱՍ

ՎԱՐԺՈՒԹԻՒՆ ԳՐՈՅ ԵՒ ՀԵԿԵԼՈՒ

Եկ բեր, մանուկ, զունկըն քո յիս.

Լուր և անսա իմում բանիս.

Բաբուն լինիմ բղմամբ սրտիս

Ուսուցանեւ քեզ ըզբարիս:

Սիրեա զուսուսն որով պատուիս

Ի յերկնայնոցն և ՚ի յերկրիս.

Երանեղի և մեծ լինիս,

Եթէ զերկիւղ տեառն ուսանիս:

ՇՆՈՐՀԱԼԻ

- Ա. ար գար. թա դաւոր. հաւա տաց. գիր.
զըրեց. Յիսուսի.
- Բ. բար թու զի մէ ոս. առաքեալը. հայ.
ոյ. քաբո զեց.
- Գ. գար ըի էլ. հըրեչ տա կը. աւետիս. տը.
լաւ. կուսին.
- Դ. դաւիթ. մարգարէն. տըղայ. էր. Գո.
զի աթն. ըսպաննեց.
- Ե. երեմիա. մարգարէն. հըրէ այք. քար.
կոծեցին.
- Զ. զաքարիա. մարգարէն. տաճարին. մէջ.
մեռուցին.
- Ը. էն. առտու ծոյ. անճառե լի. և յա.
տուկ. առնունըն. է.
- Դ. ընծայեցաւ. Տիրուհին. տաճարը. ի.
րեք. տաքուան.
- Թ. թադէ ոս. առաքեալ. Աբգար. թա.
դաւորը. լաւցուց.
- Ժ. Ժողով. նիկիոյ. նըղովեց. զԱ. ըի ոս. հայ.
հոյիչ.
- Ի. իգնատի ոս. հայրապետ. առիւծին.
կերցուցին.

- Լ. լեւոն. հայոց. մեծ. թա գաւոր. Կի լի-
կիա. նըս տաւ.
- Խ. խոս րով. ե պիս կո պոս. էր. սուրբ. նա-
րե կացւոյն. հայրը.
- Ծ. ծեբու նին. Սի մէոն. երեք. հաւրիւր. տա-
րի. կեցաւ.
- Կ. կոս տանդի ա նոս. մեծ. թա գաւոր. շի-
նեց. Պօ լի սը.
- Հ. հայկ. էր. Հայ. ազգին. դը լու խը. որ-
ըս պան նեց. Բէ լը.
- Չ. ձըկն որս. է ին. առաքեալ նե ըը. ե-
ղան. քաւո զիչ.
- Ղ. զու կաս. էր. բը ժիշկ. գը բեց. աւետա-
րան. Յի սու սի.
- Ճ. ճըդ նաւոր. էր. սուրբ. Ան տոն. որ. յաղ-
թեց. սա տաւոյ ի.
- Ծ. մաւրի աւ. կոյս. էր. Դաւ թի. ցեղէն. ե-
ղաւ. մայր. վըրկ չին.
- Յ. յա կոբոս. առաքեալ. Հե րով գե սէն-
ըս պան նուեցաւ.
- Ն. ներ սէս. հայրապետ. էր. Լու սաւոր չայ.
թոռան. թոռը.
- Շ. շը մաւոն. ե պիս կո պոս. ընտրեցաւ. ե-
րու սա զե մի.
- Ո. ո նե սի մոս. էր. աշակերտ. Պօ զոս. ա-
ռաքե լոյն.
- Չ. չար. Յու լի ա նոս. ուրաջաւ. հաւա ծեց.
Բը ըիս տոս.
- Պ. պետ րոս. առաքեալ. գը լուխ. էր. ա-
մէն. առաքե լոց.
- Ք. ջըր հեղեղը. աշխարհըս. չար. մարդիկ
նե րով. կոբոյս.

- Պ. ուրբէն. քաջն. դըբաւ. հիմը. Կի լի կե-
ցոց. տէրու թեան.
- Ս. սուրբ. Սա հակ. պարթեւ. թարգմանեց.
մեր. առ տաւ ծաշուն չը.
- Վ. վըր թա նէս. էր. հայրապետ. մեծ. որ-
դին. Լու սաւոր չին.
- Տ. տի մի թէոս. Տի տոս. աշակերտ. է ին.
Պօ զո սի.
- Բ. բաբելոս. էր. քաջ. եպիս կո պոս. ե դե-
սի այ ի.
- Յ. ցոլակ. էր. եղբայր. Գեղամայ. թոռը.
Արմենակայ.
- Դ. լիւս նա կանք. տոհմ. էր. հայ ու. Սը շակ.
արքայ ին. օրը.
- Փ. փի լիպ պոս. առաքեալ լը. թա թար. ազ-
գին. քաւո զեց.
- Բ. բը ըիս տոս. ա նու նը. օծեալ. առ տա-
ծոյ. ըսեւ է.
- Եի. եւ գի նէոս. պապ. Ժո զով. ըրաւ. Փը-
լոբեն տի ա.
- Օ. օգոստոս. կայ սեր. Ժա մա նա կը. Բը-
րիս տոս. ծընաւ.
- Ֆ. ֆըռանգ. ազատ. ըսեւ. է. որ. շատ. խեւ-
քով. ազատ. են:
- Վե ըի. երսու նը. վեց. գըբը ըը. գըտաւ. սուրբ.
Մես րոպ: Եւ. օ. ֆէ. գըբը ըը. յայ լոց.
առին. աւելցուցին.
- առնեց. եթն. է. ձայնաւոր. ա. ե. է. ը. ի. ո. օ.
առնեք. ալ. իրաբու. քով. գալով. ձայնաւոր.
կըլ լան. ու. իւ. եօ. էօ. այ. աւ. էյ. իյ.
ըյ. ոյ. օյ. ուլ. ոհ:

Բ. ԴԱՍ

ՎԱՐԺՈՒԹԻՒՆ ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՅ

Ա. ա. ա.

Արիս առ տէլ փի լի սո փայ ին | հար ցու ցին |
թէ | սը տա խօս նե ըր | ինչ | վաս տակ | ու նին . պա
տաս խան | տըւաւ | թէ | ա նոնց | շա հը | աս | է | որ |
ճըշ մա ըիտ | ալ | ը սեն , մարդ | ի բենց | չի հաւա
տար :

Բ. բ. Բ.

Բար կա ցաւ | Սոկ ըա տէս | փի լի սո փայն | ի
բեն | ծառայ ին . եր բար | պի տի | դար նէր | միտ
քը | ե կաւ | թէ | բար կու թիւն | կայ | վը բան , հան
դար տե լով | ը սաւ | ծառայ ին . պի տի | ծե ծէ
ի | քեզ | թէ որ | բար կա ցած | չըլ լայ ի :

Գ. գ. Գ.

Գի նե մոլ նե բուն | ե բար կա ցող նե բուն |
խը բատ | կու տար | Պը զա տոն | փի լի սո փայն ,
որ | հայ լի ին | մէջ | նայ ին . որ պէս | զի | իրենց | գէմ
քին | գէ շու | թե նէն | հաս կը նան | ան | ախ տե
բուն | գէ շու | թիւ նըն | ու | շըտ կուին :

Դ. դ. Դ.

Դի ո զի նէս | փի լի սո փայ ին | հար ցու ցին |
թէ | ուր | է | քու | տու նըդ . պա տաս խան | տըւաւ |

թէ | ես | ուր | եմ , տու նըս ալ | հոն | է . զի | կա բա
սը | էր | բը նա կա բա նը . ուր | եր | թար , հե տը | կը
տա նէր :

Ե. ե. Ե.

Եւ կզի գէս | փի լի սո փայ ին | հար ցու ցին . կու
քե ըր | ինչ | են | ե | ինչ բա նով | կը զուար ճա
նան . պա տաս խան | տըւաւ | թէ | աս | գի տեմ , որ |
հե տա քըր քիր | մար գիկ | ա տե լի | են | ա նոնց .
ասով | խը բա տեց | որ | հե տա քըր քիր | չըլ լան :

Զ. զ. Զ.

Զե նոն | փի լի սո փայն | շա տա խօս | տը զայ
մը | տե սաւ . ը սաւ | թէ | մենք | ա նոր | հա մար | եր
կու | ա կանջ | ու նինք | ե | մէկ բերան , որ | շատ | լը
սենք | ու | քիչ | խօսինք . բայց | քու | ա կանջ նե ըրդ |
լե զու | ե զած | են :

Է. է. Է.

Էս քի նէս | Սոկ ըա տին | աշ կեր տը | բան | չու նէր |
որ | ըն ծայ մը | տար | վար պե տին , ը սաւ , թէ | ու
րիշ նե ըր | ինչ | ըն ծայ | ը բին , շա տը | ի բենց | թո
ղու ցին . ա հա | ես | զիս | բե զի | կ'ըն ծայ եմ , թէ |
պէտ | ոչ ինչ | եմ . պա տաս խա նեց | Սոկ ըատ , թէ |
ան | ին ծի | մեծ | պար գե | է | որ | գուն | քեզ | ոչ ինչ |
ճանչ ցեր ես . ես | ալ | կը ջա նամ | որ | աւե լի | ըն
տիր | ըլ լաս :

Ը. ը. Ը.

Ըն զու նայ նա սէր | կը բե սոս | թա գաւ ըր |
զար գա բուած | նըս տեր էր | գա հը . հար ցուց |
Սո զուն | փի լի սո փայ ին | թէ | ար դեօք | տե սեր |
ես | այս պի տի | փառք , հը բա մեր ես | ը սաւ , ա քա

դա զին | փառքը | աւելի | մեծ | է, որ | բը նա կան |
 դունով | զար դա բուած | է :

Թ . Թ . Բ .

Թո աս | մա նու կը | վի շա պի մը | ձագ | կը պա
 հէր | և | կը խա ղար | հե աը . եր բոր | մեծ ցաւ՝ զը
 նաց | ա նա պա տը : մա նու կըն ալ | մեծ ցաւ . եր
 բե մըն | ճամբայ | երթալով՝ ըն կաւ | աւա զաի նե
 բուն | ձեռքը . եր բոր | ա զա զա կեց | ա նա պա
 տին | մէջ, վի շա պը | ձայ նը | ճանչ ցաւ | զը նաց |
 ա զա տեց :

Ժ . Ժ . Ժ .

Ժա մա նա կը | հայր | է | ա մէն | բա նի, եղ
 բայր | մա հու, վար դա պետ | խո հե մա թեան |
 և | ա բուեա տից . որ | կը մա շէ | մար մա բի ո նը ,
 կը փո խէ | ա մէն | գե ղեց կու թիւն, կը փո խէ |
 մար դուս | գէմքը , և | բո լոր | աշ խարհ | վեր ու
 վար | կ'ը նէ , և սաւ | փի լի սո փայ մը :

Ի . Ի . Ի .

Ի մաս տուն | Սոկ բա տէ սը | տեսաւ | մե ծա տուն
 մը , որ | ա մե նեւին | բան | չիյ աէր , և սաւ . ա հա |
 աւա սուն | ոս կե ղէն : Հար ցու ցին | իրեն | թէ |
 օր | կեն դա նին | գե ղե ցիկ | է . պա տաս խա նեց |
 թէ | խը բա տած | մար դը :

Լ . Լ . Լ .

Լը սեց | փի լիպ պոս | թա դաւ ո ըր | թէ | Ա թե
 նա ցիք | ի բեն | հա մար | գէշ | կը խո սին . և սաւ |
 թէ | չը նոր հա կալ | եմ | ա նոնց | որ | աս | պատ ճա
 ռաւ | աւելի | հոգ | կ'ու նե նամ | որ | ա նոնց | խոս
 քը | սուտ | հա նեմ | իմ | բա բի | գործքո վըս :

Խ . Խ . Խ .

Խը բի սիպ պոս | եր բոր | հար կինք | կ'եր թար՝
 լուս | կը կե նար . բայց | միշտ | ո տուր նե ըր | կը
 շար ժէր . ա նոր | հա մար | ա զա խի նը | և սաւ |
 թէ | Խը բի սիպ պո սի | մի այն | ոտ քե ըր | կ'ար բե
 նան , ինքը | շար բե նար :

Ծ . Ծ . Ծ .

Ծեր | շա տա խոս | դես պան մը | գը նաց | Մոռա ,
 օր մը | զար դա բուած | և | մա ղե ըր | ներ կած . զը
 նաց | իշ խան նե բուն | և | թա դաւ ո ըր | պա տաս խա
 նեց | թէ | ինչ | ճըշ մա բիտ | կըր նայ | և սեւ | աւն |
 մար դը | որ | չէ | թէ | մի այն | սիր տը , այլ և | գը լու
 խըն ալ | ոը տու | լե ցուած | է :

Կ . Կ . Կ .

Կոյս | աղ ջիկ մը | այն չափ | պար կեշտ | էր | Մո
 ապ ի | մէջ | որ | եր բոր | հար ցու ցին | թէ | ինչ | են |
 քու | ո ժիտ նե ըրդ (ճի հէ զըդ) , պա տաս խան |
 տըւաւ | թէ | պար կեշ տու թիւ նըն | է | իմ | ո
 ժի տըս :

Հ . Հ . Հ .

Հար ցու ցին | Դիո գի նէս | փի լի սո փայ ին | թէ |
 ին չու | հա մար | գե ղին | է | ոս կին . պա տաս խա
 նեց | թէ | զին քը | ու զո զը | այն չափ | շատ | է | որ | վա
 խուն | գեղ ներ | է :

Չ . Չ . Չ .

Չայ նեց | ա նի բաւ ու թեամբ | Լե կղի գէ սին |
 եղ բայ ըր | թէ | կը կոր սուիմ | թէ որ | քեզ մէ |

վըրէ ժըս | չառ նեմ. պա տաս խան | տըւաւ | Եւ
կղի դէս. ես | ալ | կը կոր սուիմ | մինչեւ | որ | սիր
տըդ | քաղց ըա ցը նե լով | չը հաշ տուիմ | հե տըդ :

Ղ. Ղ. Ղ.

Ղեւոն դիէս | լա կե դե մո նա ցին | եր բոր |
քիչ | մար դով | պա տե ըազմ | կ'եր թար | ը սին | Ի
րեն | թէ այդ չափ | քիչ զոր քով | ինչ պէս | պի տի |
յաղ թեւ. պա տաս խա նեց | թէ | յի ըաւ Էի | քիչ |
են, բայց | ա մէն քը | յօ ժար | սըր տով | կ'եր թան,
ալ | աղէկ | կը յաղ թեմ :

Ճ. Ճ. Ճ.

Ճար տար | Ա պե դէս | նը կա ըի չը | քա շած | պա տ
կեր քը | ցը ցուց | կօշ կա կա ըին, որ | կօշ կին | չը
հաւ նե ցաւ, պա տ կե ըա հա նըն ալ | չըտ կեց .
միւս | օ ըրն | եկաւ | ու ըիչ | տե ղերուն ալ | ըս կը
սաւ | չը հաւնիլ. ա՛ն ա տե նը | ը սաւ | Ա պե դէս |
թէ | կօշ կա կա ըը | կօշ կէն | վեր | դա տաս տան |
թող | չը նէ :

Մ. մ. մ.

Մա նուկ մը | կ'եր թար | Զե նո նին | գըպ ըա
տու նը. եր բոր | տուն | դար ձաւ, հայ ըը | հար
ցուց | թէ | ինչ | սոր վե ցար. տը ղայն | պա տաս խա
նեց | թէ | սոր վե ցայ | որ | ա մէն | բա նի | համ բե
րեմ. եր բոր | հայ ըը | իրեն | բար կա ցաւ, սի ըով |
համ բե ըեց :

Յ. յ. յ.

Յու լի ոս | կե սար | գը նաջ | Ափ ըի կէ, եր բոր |
նաւէն | դուրս | ցատ քեց | վար | ըն կաւ. ըս կը
սան | զոր քը | մը տա ծեւ, թէ | չար | նը շան | է | թա

գաւո ըին | իյ նա լը. բայց | ին քը | ճար տա ըու
թեամբ | մէ կէն | համ բու ըեց | գե տի նըն | ու | կան
չեց. բըն նե ցի | քեղ | Ափ ըի կէ, ո ընք | աւ | քա
շաւէ ըու թեամբ | յաղ թե ցին :

Ն. ն. ն.

Նա խան ձե լով | քը շեւ | տըւին | Դե մոս թե
նէս. եր բոր | կ'եր թար | նայ ե ցաւ | որ | թըշ նա
մի նե ըը | ե տեւէն | կու գան, և | ի ըն | պա շար |
բե ըն լով | կը մը խի թարէ ին, որ | չը ղը ժուա ըի.
պա տաս խան | տըւաւ | թէ | ինչ պէս | չը ղը ժուա
ըիմ, որ | ա նանկ | քա ղա քէ | կը բաժ նը Էիմ,
ուր | տե ղի | թըշ նա մի նե ըուս | պէս | բա ըե կամ |
ալ | չեմ | կըր նար | գըա նեւ | ու ըիչ | տեղ :

Շ. շ. շ.

Շատ | մեծ | բան | էր | սէ ըը | փի լի սո փայ նե
ըուն | մէջ, մինչ գի | Պը ղա տոն | կ'ը սէր | թէ | սի ըե
լէն | աւ Էի | մեծ | բան | չու նիմ | և | սի ըուե լէն |
աւ Էի | գե ղե ցիկ | բան | չու նիմ | աշ խըր քիս |
վըրայ :

Ո. ո. ո.

Ու սու մնա սէր | Աւ ըե ղի ա նոս | կայս ըը | ծեր |
էր | ու | միշտ | կ'եր թար | Սիւ տոս | փի լի սո փայ
էն | բան | սոր վե ըու. եր բոր | հար ցու ցին | թէ սէր |
կ'եր թաւ, պա տաս խան | տըւաւ | թէ | ծե ըուն |
սոր վի լըն ալ | գե ղե ցիկ | է. ա նոր | հա մար | կ'եր
թամ | որ | չը գիտ ցա ծըս ալ | գիտ նամ :

Չ. չ. չ.

Չա ըա գործ | մարդ մը | տուն | շի ներ | էր | ու |
ղը ըա նը | վը ըան | գը ըեր | էր | թէ | չա ըա գործ |

մարդ | ներս | չը մըտ նէ . Դի ո գի նէս | փի լի սո
փան | եր բոր | տե սաւ , ք սաւ | թէ | հա պա | ասոր |
տէ ըը | ուս կից | ներս | պի տի | մըտ նէ :

Պ . պ . պ .

Պը զա տոն | տե սաւ | տը զայ մը , որ | մեծ | մեծ |
կը խօ սէր | ծը նո զաց | դէմ . սաս տիկ | յան դի
մա նե լով | ք սաւ , թէ | ինչ պէս | կը հա մար ձա
կիս | ծը նո զա ցըդ | դէմ | խօ սե լու , ո բոնք | քե
զի | տըւ եր | են | կեանք | և | զօ բու թիւն | խօ սե լու :

Ջ . Ջ . Ջ .

Ջա նա ցէք | կ'ը սէր | Սոկ բատ | ա չա կերտ նե
րուն , որ | պա տուէք | ձեր | վար պե տը | ծը նող
քէն | աւե լի . զի | ծը նողք | ձեր | ըլ լա լուն | պատ
ճա ոքն են . խօ | վար պե տը | բա ըի | ըլ լա լուն |
պատ ճա ոքն է :

Ռ . ո . ո .

Ռա միկ | մարդ մը | եր բե մըն | Դի ո գի նէ սին |
աղ քա տու թիւ նը | եր բե սին | զար կաւ . ան ալ |
պա տաս խան | տըւ աւ | թէ | մէ կը | չեմ | տե սած |
որ | աղ քա տու թեան | հա մար | տան ջուի . բայց |
չա բու թեան | հա մար | տան ջուած | մարդ | շատ | տե
սեր | եմ :

Ս . ս . ս .

Սոկ բա տէս | փի լի սո փայն | եր բոր | պըզ տի |
տուն մը | կը շի նէր , հար ցու ցին | թէ | ինչ չոն | այդ
չափ | պըզ տի | տուն | կը շի նես . պա տաս խան |
տըւ աւ | թէ , եր բա նի | էր | եթէ | կա բե նայ ի | ա
ալ | լե ցը նեւ | ճըշ | մա ըիտ | բա բե կամ նե բով :

Վ . վ . վ .

Վը բէթ խըն դիր | մարդ մը | հար ցուց | Դի ո գի
նէ սին , թէ | ինչ պէս | կըր նամ | վը բէթ | աւ նեւ
իմ | թըշ նա մի էս . պա տաս խա նեց , թէ | ան
ա տե նը | կ'աւ նես | վը բէթ , թէ որ | ա նոր | ա զէ
կու թիւն | ք նես , ու | ան կէ | ա զէկ ըլ լաս :

Տ . տ . տ .

Տը զայ մը | լաւ | սոր վե ցաւ | Պը զա տոնին | քով .
եր բոր | տուն | դար ձաւ | տեսաւ | որ | օր մը | հայ ըը |
խե խե | կը պո ոար , տը զայն | զար մա նա լով | ա
զա զա կեց , ես | ա սանկ | բան | Պը զա տոնին | քով |
չեմ | տե սած . ա սով | զո վեց | վար պե տըն | ու | խը
բա տեց | հայ ըը :

Ր . ր . ր .

Րե տոր | լա կո նը | կաղ | ըլ լա լով | պա տե բաղմ |
կ'եր թար . ի բեն | ք սին | թէ | ինչ պի տի | ք նես |
պա տե բաղմ | կ'եր թաս . պա տաս խան | տըւ աւ |
թէ | յաղ թու թիւ նը | վա զող նե բուն | չէ , հա
պա | ջա նա ցող նե բուն | և | ի մաս տուն նե բուն | է :

Յ . ջ . ջ .

Յաւակ ցե լով | Ս բիս տիպ պոս | ա զա չեց | բա
րե կամ նե բուն | հա մար | Դի ո նե սի ո սի . բայց |
ան | չէր | ու զեր | լը սե լու . ուս տի | ոտ քը | ըն կաւ |
խըն դրեց . եր բոր | տե սան , մե զա զրե ցին | զին
քը . ան ալ | ք սաւ , թէ | ես | չեմ | մե զա զրե լի , այլ |
Դի ո նե սի ո սըն | է , որ | ա կանջ նե ըը | ոտ քը | Դը
րեր | է . ես | ա նոր | հա մար | ոտ քը | ին կայ | որ լը
սեւ | տամ :

Խ . ւ . ւ .

Խիւ ծեալ | սա պա տող մը | կ'ա զա զա կէր | դա
տաս տա նին | մէջ, թէ | ին ծի | ուղ զու թիւն | քրէք,
պա տաս խան | տըւաւ | դա տաւո ըր, թէ | մի այն |
մայ ըրդ | կա ըող | էր | ուղ զու թիւն | ընեւ | քեզ :

Փ . փ . փ .

Փի լիպ պոս | թա դաւո ըր | չը հը պար տա նա
լու | հա մար | հը ըա մայ եր | էր | մէկ | ծա ապ ին |
որ | ա մէն | օր | մարդ | քո վը | չը մը տած | և | ին քը |
դուրս | չեւ լած | ը սէ | ի ընն, թէ | փի լիպ պէ |
մարդ | ես | դուն :

Ք . ք . ք .

Քը սե նո կրա տէս | փի լի սո փայն | ա մե նե
ւին | չէր | սի ըր | չա տա խո սու թիւն . և | չատ | ան
գամ | լուս | կը կե նար | չէր խո սեր . եր բոր | պատ
ճա ուր | ի ընն | հար ցու ցին , ը սաւ | թէ | խո սեւ
լով | չատ | ան գամ | զըղ ջա ցեր | եմ , բայց | լուս | կե
նա լով | ոչ | եր բեր :

Ե . և . և .

Եւ ըո նի մոս | ճար տա սանը | ի մաս տու թեամբ |
աչ կերտ նե ըուն | կը սոր վե ցը նէր . օր մը | ի ընն |
հար ցու ցին , թէ | այս չափ | բան | զի տես | ու | ին
չու | աղ քատ | ես . պա տաս խան տըւաւ | թէ |
ղարմանը | չէ , զի | չատ բան | սոր վե ցայ , բայց |
ար ծաթ սի ըու թիւն | չը սոր վե ցայ :

Օ . օ . օ .

Օ դոս տոս | կայս ըր | բար կու թեան | հա մար |
դեղ | խըն դրեց , փի լի սո փան | ի ընն | խը ըատ |
տըւաւ | թէ | քանի | ան գամ | որ | վը ըադ | բար կու
թիւն | դայ , ոչ | բան | ը սէ , և | ոչ | բան | ը ըէ , մին
չե որ | չի կար դաս | քը սանը չորս | զի ըր | այր ու
բե նից :

Ֆ . ֆ . ֆ .

Ֆի լո սօ ֆօս | մը | տուն | չի նեց . բայց | հի մը | վեր |
դը ըաւ | և | ա աաս տա զը | վար . եր բոր | հար ցու
ցին | պատ ճա ուր , ը սաւ | թէ աչ | խարհը | պի տի |
մըտ նեմ . թէ որ | ե կած | կի նը | տու նըս | վեր ու
վար | ը նե լու | ըլ լայ , ան ա տե նը | կը չըա կուի :

Գ. Դ Ա Ս

ՎԱՐԺՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ

Ա. ա. ա.

Արամ էր քաջ նա հա պետ չայ կայ թու
 նե րէն. բայց ամե նէն ա նուա նի ըլ լա լով
 տի րեց Ա սի այ ի, և ա մէն ազ գի հը բա մայ
 եց որ հայ ե րէն խօ սին. ա սոր ա նուամբ չայ
 ազ դը Ար մէն ա նուա նե ցաւ. և տէ բու թիւ
 նը ա րամ եան ը սուե ցաւ. իսկ եր բոր Ար շակ
 թա գաւ լո րը տի րեց Ար շա կու նեաց թա գա
 ւո բու թիւն կո չուե ցաւ:

Արամ քաջն եմ ես յաղթող ամենուն,
 վերջապէս ընկայ բերան սև մահուն.
 խըրատ կու տամ քեզ որ ըլլաս արթուն,
 տիրես քու անձիդ, չէ փուճ բաներուն:

Բ. բ. Բ.

Բա գաւ րատ քաջ իշ խան ըլ լա լով վա ղար
 շակ չայ ոց թա գաւ լո րը զին քըն ը բաւ թա
 գա գիր նա խաւ րար թա գաւ լո րին թագ ղը նող
 ա սոր ցե ղը նա բու գո գո նո սո րին թա մա նա
 կը գե րի ե կած էր չայ աս տան. ո րոնց մէ
 յե աոյ ե լաւ Ա շոտ իշ խան բագ րա տու նի,
 որ եղաւ ա ռա ջին թա գաւ լո ր բագ րա տու
 նեաց ար շա կու նի նե րէն ե տի:

Բագարատ դընող թագ արքաներուն,
 իմ նախնեաց թագն էր աստուածապաշտութիւն,

Ջանա դուն ալ թագ դընես քու գըլխուն,
 չէ աս անցաւոր, այլ ան մընայուն:

Գ. գ. Գ.

Գե ղամ Ար մե նա կայ թո ռան որ դին էր
 որ տի րե լով չայ ոց ազ գին գե ղե ցիկ քա ղաք
 ներ շի նեց Սե ան ծո վուն մօտ. որ կո չե ցաւ
 ծով Գե ղա մայ, և տե ղը Գեղ ար քու նիք. և
 աս կող մե րը բաշ խեց Ա ղու ա նուամբ քաջ
 որ դւոյն, որ տի րեց մին չե կաս պից ծո վը. և
 իւր ազգը աս ա նուամբ Ա ղուանք կո չուե ցան:
 Գեղամ չինող եմ մեծ քաղաքներուն,
 անունս է ազնիւ, չէնքերս գեղանուն,
 դուն չինող եղիր գործոց բարբրուն,
 բարեպաշտ արի, խոհեմ իմաստուն:

Դ. գ. Դ.

Դատ ա նուամբ իշ խա նը սուրբ վըր թա
 նէ սին և նա խա րար նե բուն կող մա նէ գը
 նաց ի Պօ լիս կոս տանդ կայ սեր որ ի րենց
 օգ նէ, ու դը նեւ աայ Տըր դատ թա գաւ լո րին
 որ դին խոս րով հօ րը տե ղը թա գաւ լո ր. կայս
 րը հա ճե լով գը րեց թուղթ սուրբ վըր թա նէ
 սին. և շատ զօր քով օգ նեց ի րենց, որ գը րին
 թա գաւ լո ր. բայց խոս րով փոք րա հո գի և փո
 քրա մար մին ըլ լա լով հօ րը տե ղը չը բըռ նեց:

Դատ դընել տըւաւ խոսրով թագաւոր,
 որ չէր քաջ արթուն նման իւր սուրբ հօր.
 Ջանա դուն ըլլաս արի զօրաւոր.
 զի օգուտ չընէր լաւութիւն հօր մօր:

Ե. Ե. Ե.

Երու անդ | էր | որ դին | Հայ կա կայ Պա րոյր |
 Թա գաւ ւո ըին | ցեղէն, որ | չորս | տարի | մի այն |
 Թա գաւ ւո ըեց : | Իսկ | երկրորդ | Երու անդ | Սա
 նատ րու կէն | Ե տե | Թա գաւ ւո ըեց | քը սան | տա
 ըի . որ | այն | չափ | քաջ | ա հաւ որ | էր , որ մարդ |
 չէր | հա մար ձա կեր | երե սը | նայ ե լու . Թէ պէտ |
 վար | ցեղէն | էր , բայց | քաջ | սիրտ ըլ լա լով |
 շատ | մեծ ցաւ , և | ա նուանի | քա ղաք | շի նեց | ու |
 ա նու նը | զը բաւ | Երու անդ գա շատ :

Երու անդ ասէ քեզ , մանուկ զօրացիր ,
 առաքինութեամբ գրկաւդ պըսակ դիր .
 Կարդա դործք քաջաց , իրենց հետեւիր ,
 գէշ ընկերներէն՝ ծուլից հեռացիր :

Զ. Զ. Զ.

Ձաւան նա հա պետ | էր | Հայ կա կայ | ցեղէն , որ |
 շատ | քաջ | Երու Թեամբ | տի ըեց | Հայ ոց | եր սու նը
 եւ | Թը | տա ըի՝ Յովսէփ | Գեղե ցի կին | Ժա մա նակ
 նե ըը . ա սոր | օ ըը | Կե կրոպս | Ե գիպ տա ցին | զը
 նաց | Ս. Թէնք | Թա գաւ ւո ըու | Թիւն | հաս տա տեց .
 Երոնք | ոչ | գիր | ու նէ ին , ոչ | օ ըէնք , ոչ | քաղաք ,
 և | ոչ | ա ըու եստ | գի տէ ին . ետ քը | ա մե նէն |
 խե լա ցի | Ե ղան | գի տու | Թեամբ :

Ձաւան զօրաւոր կ'ըսէ մի կենար ,
 զընա որ ելլես իմաստութեան ծայր .
 չըլլայ ծուլութեամբ մընաս մութ խաւար ,
 ինչպէս չար մարդիկ արդէտ և յիմար :

Է. Է. Է.

Էր մէ նակ | կամ | Սը մե նակ | էր | որ դի | քա
 ջին | Հայ կայ , որ | քառ սու նը վեց | տա ըի | տի

ըեց | ազ գին | խո հե մու | Թեամբ . ա սոր | տեղըն |
 ան ցաւ | Ս. րա մայ խ | որ դին , և | որ դուց | որ դի |
 նըս տան | Ս. րամ | քաջ | նա հա պե տը , որ | կ'ըսուին |
 Հայ կազ եան | նա հա պե տը . Թէ պէտ | ա սուք |
 Թա գաւ ւո ըի | ա նու | չու նէ ին , այլ | է ին | իբ բե |
 ինք նա կալ | կայսր , որ | աշ խարհ | կը դո ղա ցը նէ
 ին | քաջ | Երու Թեամբ :

Էրմենակ ասէ որդի եմ Հայկին ,
 չեմ կարող հասնիլ զօրութեան քաջին .
 Եթէ դուն յաղթես մարմնոյ աշխարհին ,
 գերազանց տիրող ես անեղբերին :

Ը. Ը. Ը.

Ըն ձակ | էր | նոյն պէս | Հայ կա կայ | նա հա պետ ,
 որ | տաս նը | հինգ | տարի | Թա գաւ ւո ըեց | Հայ | ազ
 գին . աս | Ժա մա նակ | Բու ղան | իշ խա նը | շի նեց |
 Բիւ ղան գիտն | կամ | Պօ լի սը . և | ան կէ | Ե տե | բա
 ցուե ցաւ | Տը բո վայ ի | մեծ պա տե բազ մը , և | տի
 ըեց | Հայ ոց | Ձար մայր | քաջ | նա հա պե տը , որ | զը
 նայ | օգ նու | Թիւն | տը բո վա ցուց , և | հոն | ըս պան
 նուե ցաւ | քաջ | Ս. քիւ լէ սէն :

Ընձակ ասէ Թէ քեզ բրէ ընծայ ,
 ոչ սուտ աշխարհի՝ որ կ'անցնի կ'երթայ .
 այլ ըստեղծողիդ՝ որ քեզ կեանք կուտայ .
 և պըսակ փառաց անմահ մըշտակայ :

Թ. Թ. Թ.

Թոր դամ | էր | որ դի | Գա մե բայ , և | Թուն | Յա
 բե Թի . որ | ծը նու | Հայկ | նա հա պե տը | Հայ ոց .
 ա սոր | ա նուամբ | Հայ ե ըը | Թոր դո մեան | կո չուե
 ցան , և | այլ ազգ նե ըը | Թիւրք | կամ | Թիւրք մէն .
 ու նէր | եօթը | որ դի | որ | աշ աա բա կա շի նու

Թե նէն | ե տե | զա նա զան | աղ դեր | ե զան | Ա սի
այ | ի | մէջ :

Թորգում Թոռն եմ ես Նոյ նահապետին ,
որ անցաւ ծովէն մեծ ջրհեղեղին .
Թէ արդար մընաս հակառակ չարին ,
չեն կըրնար մօտիլ քեզ հեղեղը դիւին :

Ժ . Ժ . Ժ .

Ժո զո վե ցան | հին | ա տե նը | ե բեք | մեծ | իշ
խան ներ . Պա ըոյր | Հայ ոց | նա հա պե տը , Բե
դե սիս | Բա բե լա ցին , և վար բա կէս | մե դա
ցին . ա սոնք | ե լան | Նի նուէ ի | վը բայ , ա ուին | և |
Թա գաւո ըր | Սար դա նա բաղ | ին քը զին քը | ե
բեց . իսկ | վար բա կէս | Թա գաւոր | նըս տաւ | Նի
նու է . և մեր | Պա ըոյ բին | ալ | Թա գ | զը բաւ | Թա
գաւո ըր բե ցուց | Հայ աս տա նու | վը բայ . զի | ան
կէց | առաջ | առանց | Թա դի | կը տի ըէ ին | հայ |
նա հա պետ նե ըր :

Ժողով իշխանաց կ'ըսէ՝ մէկ եղբի .
ընկերաց եղբարց հետ միշտ միացիր ,
Թագաւոր երկրի ահա դուն կ'ըլլաս ,
ամեն բանի մէջ փառքով կը մեծնաս :

Ի . Ի . Ի .

Իշ խա նու թիւ նըն | Հայ ոց | հին | Ժա մա նա
կը | Հայ կէն | ըս կը սաւ , և | տեւեց | մին չե | մե
ծըն | Ա զեք սան դրը . ան կէ | ե տե | կու սա կալ | իշ
խան | նըս տաւ . ետ քը | ար շա կու նիք | Թա գա
ւո ըր ցին , յե տոյ | մարդ պան | նըս տաւ . ա պա |
բազ բա տու նիք | Թա գաւո ըր ցին . և | վեր ջը |
ռու բի նեանք | տի ըր ցին . ա պա | վեր ջա ցաւ |
Հայ ոց | իշ խա նու թիւ նը | չորս հարիւր | յի սուն |
տա բուր նէ | ի վեր :

Իշխանութիւնն է պատկեր արարչին
որ տէր է երկնից ծովու ցամաքին .
մարդիկ քիչ ատեն իշխան կը նըստին ,
այլ հաւասար են երբ 'ի հող ծածկին :

Լ . Լ . Լ .

Լեւոն | հայ ոց | մեծ | իշ խա նը | Ռու բե նին | ցե
ղէն էր | . որ | այն չափ | զօ բա ցաւ | քա ջու թեամբ |
և | մեծ մեծ | գործ քե բով , մին չե | ար Ժա նի |
ե դաւ | Թա գաւոր | օ ծուե լու . ուս տի | Թուղթ |
զը բեց | կե լեւ տի ա նոս | սըր բա զան | պա պին |
և խըն դրեց | արքայ ա կան | Թագ | և օրհնու թիւն .
ե կաւ | ի բեն | փառաւոր | Թագ , և | Գեր մա նի ոց |
կայս ըն ալ | զըր կեց | ի բեն | դրօ շակ | առիւ ծա
նը շան , որ | օ ծուե ցաւ | Լեւոն | առաջին | Թա
գաւոր | կի լի կե ցուց :

Լեւոն ասէ թէ առիւծ եմ հըզօր ,
ազգաց օտարաց յաղթող ահաւոր .
բայց ինչ շահ երբ դայ մահըն սըգաւոր ,
կը յաղթէ բազկացս , կ'ընէ զիս անզօր :

Խ . Խ . Խ .

Խոս բով | մեծ էր | որ դի | վա զար շայ | և | հայր |
Տըր դա տայ . որ | սաս տիկ | զօ բու թեամբ | և |
մեծ | քա ջու թեամբ | շար Ժեց | Պար սից | Թա գա
ւո բու թիւ նը , և | ա նոնց մէ | վը ըէժ | առ նե լով |
չի նեց | եօ | թըն պա ընս պեան | մեծ | քա զաք , և
ա նու նը | զը բաւ | Դաւ ըէժ | կամ | գա | վը ըէժ .
ուս տի | Ար տա շիր | Թա գաւո ըր | պար սից | զըր
կեց | Ա նակ | նա խա բա ըր , որ | ե կաւ | խա բէ ու
թեամբ | ըս պան նեց | Խոս բո վը . եր բոր | կը փախ
չէր , հա սան | ըս պան նե ցին | զին քը | իւր | տը նո
վը . մի այն | Սու ըէն | և | Գրի գոր | որ դի քը | ա զա
տե ցան :

Խոսորով քեզ ասէ՛ իմ վարքէս սորվէ,
մի հաւատար մարդու, ըզքեզ խեղճ կ'ընէ.
որչափ թըշնամիդ է անարգ անզօր,
դուն ըզգաստ եղիր, հեռացիր անկէ:

Ծ. ծ. ծ.

Ծո փաց նա խա բա բու թիւնը | հաս տա տեց |
վա զար չակ | թա գաւո ըր | որ շատ | գե ղե ցիկ |
կար գեր | և օ ըէնք ներ | զը բաւ. ա մեն | թա գա
ւո բա կան | գործ քե բու | թա մա նակ | զը բաւ, և
ա մեն մէկ | նա խա բար նե բուն | մէկ մէկ | պաշ
տօն | տըւաւ, ո ըոնք | որ դւոց | որ զի | կը տի ըէ ին |
իբ ըւ | փոք ըիկ | թա գաւո, ու շատ | զօ բաւոր |
է ին | և փա աււոր. հա ըիւ ըէն | աւելի էին. ո
մանք ու նէ ին | տա սը հա զար | զօրք | և ո մանք |
աւելի | կամ | պա կաս:

Ծոփաց նախարարը կ'ըսեն արի տես,
կարգ վաղարշակայ և օրէնք պէս պէս,
զի կարգ և կանոն են տիրող ազգաց:

Կ. կ. է.

Կու սա կալ | եղաւ | Հայ ոց | վը բայ | նախ | Միհ
րան | Ս ղեք սանդ ըին | կող մանէ. որ պա տե բաղ
մե ցաւ | վա հէ | Հայ ոց | թա գաւո ըին | հեա. վա
հէ | յաղ թու եցաւ | ու մե աւա | պա տե բաղ մին |
մէջ, և վեր ջա ցաւ | հայ կա զանց | թա գաւո բու
թիւ նը. ան կէց | ե տե | վեց | կու սա կալ ներ | նըս
տե ցան | Հայ աւ տան. յե տոյ | ե լան | պար թե նե
ըր | և հաս տա տե ցին | ար շա կուն եաց | թա գա
ւո բու թիւ նը:

Կուսակալութիւն եղաւ Հայաստան,
վերցաւ հայկազանց տիրով գաւազան.

զի քաջ տէրութիւնք որչափ մեծ ըլլան,
վերջապէս կանոնին ոչ ինչ կը դառնան:

Հ. հ. հ.

Հայկ | էր | որ դի | թոր գո մայ | թա բե | թայ | ցե
ղէն | և հի մըն | հայ կա զանց | թա գաւո բու | թեան.
ո բուն | ա նուամբ | ազ գը | Հայ | կո | չուե ցաւ | և | աշ
խար հը | Հայ աւ տան. որ այն չափ | քաջ | և | խո
հեմ | մարդ | էր | որ | երբ | Բէլ | Ս սո բոց | թա գաւո
ըր | ու ղեց | պա տե բաղ մով | Հայ կը | հը նա զան դե
ցընել | որ | իրեն | երկըր պա գու | թիւն | տայ, Հայկ |
քա ջու | թեամբ | դէմ | ե լաւ, ու հե ոււ էն | զար
կաւ | նե տով | ծա կեց | սըր տին | եր կը | թէ | զը բա
հը | և սա տա կեց | Բէլ լը:

Հայկն տօէ նայէ իմ յաղթող բազկաց,
այն հըպարտ չար Բէլն ինչպէս կործանեաց,
ով որ կը պաշտէ զինքն իբրև աստուած,
այսպէս խայտառակ կ'իյնայ սատակած:

Ձ. ձ. ձ.

Ձու իկ | էր | կին | Հը մայ եակ | նա խա բա ըին |
եղ բօ ըր | սուրբ | վար դա նայ, և մայր | մե ծին |
վա հա նայ. սուրբ վար դան | և | Հը մայ եակ | նա
հա տակ | ե զան | մեծ | պա տե բաղ մին | մէջ | Պար
սից | դէմ. վահան | մեծ ցաւ | Ձու իկ | մե ըր | քով |
բա ըե պաշ տու | թեամբ. որ յե տոյ | այն չափ | մեծ
յաղ | թու | թիւն ներ | ը բաւ | Պարսից | դէմ | և | ա զա
տեց | ազ գը | գե բու | թե նէ, մին չե | զին քը | ազ
գին | զը լուխ | զը ըին, որ | փա աււո բա պէս | վա
րեց | իւր | իշ խա նու | թիւ նը:

Ձու իկ խըրատ տայ, լաւ սորվէ որդեակ,
ծնողաց վարպետիդ եղիր հըպատակ,
թէ հիմա ջանաս օգտակար գործքով,
կը մընաս անմահ անուամբ մեծագով:

Ղ. Ղ. Ղ.

Ղե բուբնա | էր | երևե լի | դը պիր, որ | գը բեց |
Սբ գար | թա գաւո բին | և | Սա նա տրուկ | թա գա
ւո բին | գործ քե բը. աս | Սա նա տրուկ | քը բոջ |
որ դի | էր | Սբ գա բու. բայց | կը աւ պաշ տու
թեան | հե տե ե լով | նա հա տա կեց | իւր | ի մաս
տուն | զաւա կը | կոյ սըն | Սան դուխտ | ու | թա գէ
ոս | աւա քեա լը, աւոր | հա մար | պատ ժու ե
ցաւ. իւր | ծաւայն | զի պուա ծով | զար կաւ | զին
քը | նե տով | սա տա կեց :

Ղերուբնա կ'ըսէ, եղիր բարեպաշտ,
պարկեշտ բանիբուն խոհեմ և ըզգաստ.
անանկ բարի վարք և գործք ունենաս.
որ գիտուններուն զըրոց մէջ մըտնաս :

Ճ. Ճ. Ճ.

Ճիւան | կամ | Յո հան նէս | էր | պայլ | և | մեծ | իշ
խան | լեւոն | թա գաւո բին | օրը | ու | հօրը | կող
մա նէ | լա տին | էր, իսկ | մայրը | էր | Զաբ լուն | թա
գու հին | լեւոնին | աղ ջի կը. բայց | լեւոն | ան
որ դի | ըլ լա լով | Ճիւանը | օծե ցին | թա գաւոր,
ու | աւու նը | կոս տան դին | դը բին. որ | հայ | աղ
գէ | չըլ լա լուն | հա մար | աղ գին | լաւ | չը նայ ե
ցաւ, և ան կարգ | ըլ լա լով | ըս պան նե ցին | զին
քը, և տեղը | նըս տաւ | եղ բայ բը | քաջ | Գուրի տոն :

Ճիւան կ'ըսէ թէ աղգիդ լաւ նայէ,
ուր որ հաց կ'ուտես աղէկ աշխատէ.
ամեն աղգաց հետ եղբօր պէս վարուէ.
զի ամենքս ալ ենք՝ ծընած նոյն հողէ :

Մ. Մ. Մ.

Մարգ պա նու թիւ նըն | էր | մեծ | իշ խա նու
թիւն, որ | Պար սիկ ները | հաս տա տե ցին | Հայ աս
տան | ար շա կու նեաց | թա գաւո բու թիւ նը | վեր
ցը նե լէն | ե տե ուր | եր բե մըն | հայ | նա խա բար
նե բըն ալ | կ'ըլ լայ ին | մարգ պան | ինչ պէս | էր |
չար | վա սակ, որ | թագաւոր | ըլ լա լու | հա մար |
մատ նիչ | ե զաւ | իր | աղ գին, ու | կը բա կա պաշտ |
կ'ու դէր | ը նե լու | Հայ աս տան | ոտ նա կոխ | բ
րաւ, բայց | չա բա չար | պա տու հա սով | որդ նա
լից | սա տա կե ցաւ :

Մարգպան էի ես, ասէ չար վասակ,
ուղեցի առնուլ արքայից պըսակ.
հետեւալ դիւին մոռացայ զաստուած,
կորուսի զամենն, եղայ որս դիւաց :

Յ. Յ. Յ.

Յա բէթ | էր | անդ. բա նիկ | որ դի | նոյ | նա հա
պե տին, որ | ջըր հե ղե դէն | ե տե | ե լաւ | Հայ աս
տան | հօրը | հետ | մէկ տեղ | բը նակե ցաւ. ու նե
ցաւ | ու թը | որ դի. Գա մեր | որ դւոյն | ցե դէն | ե
ղան | Հայք. Մա գո գէն | ըս կիւ | թա ցիք. Մա գայ
էն | մարք. Յաւա նէն | յոյնք. Թո բա դէն | վը բա
ցիք. Մո սո քէն | մոս կով | նե բը. Թի բա սէն | թը
բա կա ցիք. և | ե դի սայ էն | ե զան | մոս աւ ցիք.

Յաբէթն ասէ քեզ, լըսէ իմ ձայնիս,
ախտաւոր կամքիդ չըլլայ հետեւիս.
որ քեզ չընկըղմեն ջըրհեղեղք երկրիս :

Ն. Ն. Ն.

Նոյ | նա հա պետ | էր | որ դի | Ղա մե քայ | և | ար
դար | աւա ջի | աս տու ծոյ. իր | ժա մա նա կուան |

մարդիկ | չար | ճամբայ | երթալով | այն պէս | ապակա նեցան | որ | աստուած | զի բերն | պատ ժեշով | ջրը հեղեղ | արեալ . բայց | Նոյ | հարկեր | տարի | աշխատեցաւ | մեծ | տապան մը | շինեց | նաւու | ձեւով : և ասանց | քարոզեց | որ | խըրատուին , բայց | ասանք | չուզեցին | լըսելու . ասպա | Նոյ | եօթը | հօգւով | մը տաւ | տապա | նին | մէջ | և | ամեն | տեղեւ | կենդանիներ | բէնալ | առաւ . յետոյ | եկաւ | ջրը հեղեղ | բոլոր | աշխարհ | ապակա նեց | կորսնց | իսկ տապա նը | եկաւ | Հայաստան | Արարատ | լեռան | վըրա | նըստաւ :

Նոյ ասէ երկրորդ հայր եմ աշխարհի ,
իմ տապանակս էր իբր եկեղեցի .
ով որ դուրս մընայ չարին հետեի ,
հեղեղաւ դիւին հարկաւ կորսուի :

Ծ . 2 . 2 .

Շապուհ | թագաւոր | Հայոց | էր | պարսիկ | Յաղկերտ | թագաւորին | որդին . վասն զի | վըրաւ | շապուհ | Հայոց | թագաւորը | մեռնէ | ետեւ | պարսիկներ | Շապուհ | զըրբին | որ յափը | տակեն | Հայաստան . բայց | հայնախարարներ | զօրաւոր | ըլլալով | զինքը | թագաւորի | տեղ | չըզըրին , որ | քիչ | ժամանակէն | ետեւ | զընաց | Պարսկաստան | մեռաւ . և հայոց | թագաւոր | եղաւ | վըրաւ | շապուհին | որդին | Արտաշէս , որ | կործանեց | տէրութիւնը | զէջ | վարքով :

Շապուհ ասէ թէ այլոց մի ցանկար ,
որչափ որ ունիս քեզ բաւական կալ .
առնուլ ջանք ըրի ես Հայոց աշխարհ ,
իմա ալ կորուսի կորայ չարաչար :

Ո . Ե . Կ .

Ոստիկանն էր | հաստա տեցաւ | Հայաստան | երբոր | այլ ազգներ | զօրացան , ու | տիրեց | Հայոց | ոստիկան | կըզըր | կէին . որոնք | կատարեալ | իշխանութեամբ | կըբռնանային | և | տուրք | կըժողվէին . բայց | շատ | կողոպտեցին | ու | շատ | հալածեցին | մեր | ազգը . երբեմն | հայնախարարներ | պատրիկ | կըզընէին | որոնց | իշխանութիւնը | ունէր . երբոր | հօգուսներ | կըտիրէին , Հայոց | մէկ | կիւրապաղատ | կըզընէին :

Ոստիկանն էր | այլ ազգաց իշխան ,
եկան բռնացան մեր ազգին վըրան .
երբ մարդ իրեն մէջ է անմիաբան ,
ուրիշին կ'ըլլայ գերի անպիտան :

Ձ . 1 . 2 .

Ձըմը | կիկ | Յովհաննէս | էր | հայ | իշխան | փառաւոր | գեղեցիկ | և | իմաստուն , որ | Պօլսոյ | մէջ | Յուդայ | թագաւորին | դուռն | ըլլալով | շատ | սիրեց | և | զաւաճեց | նա . և | քաջագործութեամբ | եղաւ | զօրապետ . մինչ | զի | երբոր | մեռաւ | Ռոմանոս | կայսրը , Ձըմը | կիկ | տէրութիւնը | զէջ | նայեցաւ | վեց | տարի . յետոյ | ինքը | եղաւ | կայսր . վեց | տարի | քաջութեամբ | տիրեց | ետեւ | կայսրը | զըրբաւ | Ռոմանոս | սիրդին , ու | ինքը | վանք | մը տաւ | ճշդ նեց :

Ձըմը | կիկ | կ'ըսէ , ես էի իշխան ,
արարիչն ըրաւ զիս կայսր յունական .
որոնք քաջ | զիտուն բարեպաշտ | կ'ըլլան ,
գերազանց անուամբ միշտ | կըբարձրանան :

Պ. պ. պ.

Պար թեք | եբ րայ ե ցե րէն | հե ծեալ | կը նը շա
նա կէ. որ | կը բը նա կին | Պարս կաս տա նու | և |
Խո րա սա նու | կող մը. Աբ րա հա մու | ցե ղէն | կու
գան. աս | զօ րաւ ւոր | աղ գէն | է ին | Ար շակ | և | վա
ղար շակ, որ | ե կան | Հայ աս տան | ու | Պարս կաս
տան | տի րե ցին. ե լան | քաջ | և | փառաւ ւոր | ար շա
կու նի | թա գաւ ւոր ներ. ո րոնց մէ | էր | քա ջըն |
Տըր դատ | և | սուրբ | Գը րի գոր | լու սաւորիչ :

Պարթեւ մեծ Արշակ տի բող աշխարհաց,
հիմն եղաւ թագին քաջ արշակունեաց,
զի արի իշխանք են պատճառ բարեաց,
թէ իւրեանց տոհմի թէ օտար ազգաց :

Ջ. ջ. ջ.

Ջու ան շիր | մեծ | իշխան | սիւ նեաց | աշխար
հին | շի նեց | փառաւ ւոր | վանք մը. ա սոր | որ գին |
վա հան | բա րե պաշտ | և | բա նի բուն | ըլ լա լով
ըն արե ցին | ե պիս կո պոս | սիւ նեաց. Ա նա նիս |
կա թո զի կո սը | գը նաց | հոն | ե պիս կո պոս | ձեռ
նա զրեց | սիւ նեաց | վը րայ. նա և | ի րեն | զար մին |
և | աշխար հին | պա տիւ | ըլ լա լու | հա մար | հը րա
ման | տըւաւ | որ առ ջե էն | խաչ | տա նի :

Ջուանշիր ասէ, իմ որդին վահան
մանկութենէն էր հետեւող ուսման.
Իւր բարի վարքը զինքն ըրաւ արժան,
մեծ եպիսկոպոս եղաւ սիւնեաց տան :

Ռ. ո. ո.

Ռուբէն | էր | փառաւ ւոր | և | քաջ | իշխան | Հայոց,
աղ գա կան | Գա գիկ | թա գաւ ւորին. որ | մե ծա
մեծ | քա ջա գոր ծու թեամբ | շատ | զօ րա ցաւ | և |

շատ | տե ղե բու | տի րեց | կի լի կի այ ի | կող մը.
մին չե | ե ղաւ | ինք նա գը լուխ | իշխան | և | հիմ նա
դիր | կի լի կի այ ի | թա գաւ ւոր բու թեան | Հայ ոց.
և | ա սոր | ցե ղէն | որ գւոց | որ դի | թա գաւ ւոր ցին |
ու | Ռու բի նեանք | ա նուա նե ցան :

Ռուբէն քաջանուն փառաւոր իշխան,
կ'ըսէ, զօրացիր մ'ըլլար անպիտան.
Ես հաստատեցի թագըն ուրբինեան,
դունալ դիրքեզ թագ աստուածպաշտութեան :

Ս. ս. ս.

Սուր | էր | հայ | նա հա պետ, որ | տի րեց | փառ նա
կէն | ե տե | և | զօ րաւ ւոր | ըլ լա լով | տնուանեցաւ |
սու սեր | հա տու | ընդ գէմ | թըշ նա մեաց. ա սոր |
օ ըր | իս րայ է լա ցիք | տի րե ցին | եր կրին | աւե
տեաց | և | Սով սէս | մար գա րէն | վախ ճա նե ցաւ.
ուս տի | քա նա նա ցւոց մէ | ո մանք | փախըս տական |
ե կան | Հայ աս տան, Սուր | նա հա պե տին | ըն կան.
ո րոնց | առաջ նոր դըն | էր | փա նա նի դաս | ե րե
ւե լին. ուս կից | ե ղաւ | Գըն թու նի | նա խա րա բու
թիւ նը :

Սուր եմ հատանող կըսէ Սուր կըտրուկ.
այլ յաւէտ յաղթող եմ քաղցրը բարութ.
Թէպէտ և ըլլաս հարուստ մեծ փառք,
չահէ ամեն մարդ քաղցրախօս լեզուք :

Վ. վ. վ.

Վա հա գըն | էր | որ գի | Տիգ րան | թա գաւ ւորին,
որ | զար մա նա լի | քա ջու | թեամբ | աշխարհ | գո
ղա ցուց | մին չե | զինքը | կուռք բուն | կար գը | գը
րին. և | իւր | ար ձա նը | նախ | վը րաս տան | պաշ
տե ցին, և | ա պա | Հայ աս տան ալ | գը ըն | կը
պաշ տէ ին. Հայ ոց | բըր մա պետ նե ըր | ա սոր |

ցեղէն կ'ըլ լային, ո'րոնք կ'ա նուա նէ ին վա
հոս նիք.

վահադն ասէ թէ վեհն եմ իմ ազգին,
քաջութեանս համար կուորքս պաշտեցին.
բայց ո՛հ կը տանջեն դժոխքն իմ հոգին,
դու մի հետեիր աշխարհիս փառքին.

Տ. տ. Կ.

Տիգրան երուան գեան շատ մեծ է զօրա
ւոր թագաւոր էր չայոց որոն նը ման խո
հեմ է քաջ թագաւոր քիչ եղած է որ ըս պան
նեց Սթ դա հակ մա բայ թագաւոր է վեր
ցուց ա նոնց թագաւորութիւնը. մին չէ հո
ռոմ նեք ուն ալ տիբե լով ըն դար ձա կեց չայ
ոց տէրութիւնը. հին պատ միչ նեք շատ կը
գո չին Տիգր բա նին ի մաս տու թիւ նը և ան պար
տե լի քաջութիւնը չի նեց Տիգր բա նա կերտ
մեծ քաջաքը:

Տիգրան խորատ տայ այն մեծ թագաւոր,
հետեւ բարւոյն, կ'ըլլաս փառաւոր.

թագը չընէր մարդն ազգաց ահաւոր,
այլ գործը քաջութեան և ջանք շահաւոր:

Ր. ր. ր.

Րոգոհէ էր կին Սնա կայ և մայր լուսաւոր
չին. երբոր Սնակ պիտի ըս պան նէր խորսով
ե լաւ Պարս կաս տա նէն հա սաւ Սր տաղ դա
ւա ուր, բը նա կեցաւ իւր ըն տա նեօ քըն տեղը,
ուր էր թագ զէ ոս առա քեա չին զեքեղ մանը.
ա հա հոն յը դա ցաւ Րոգոհէ լուսաւոր ըն չը.
ա նոր հա մար կ'ը սուի պար զե նը խա բայ
սուրբ թագ զէ ո սին. բայց երբոր փա խուցին
աը զայն Սե բաս տի ա, մը կըր տե ցին Գրի գոր
կո չե ցին:

Րոգոհէ ծընող սուրբ Լուսաւորին,
չըհասաւ լուսոյ իւր սուրբ վաւակին.
դուն եղիր զաւակ չնորհալից անգին,
զարդարէ ազգըդ լուսով քո անձին:

Յ. ց. Կ.

Յո լակ նա հա պետ էր որ դի Ս մա սի այ ին
և եղ բայր Գե դա մայ. ո'րոն աչ քեք ըր պայ
ծառ գեղեցիկ է ին քը զը ւարթ երես ըլլա
լուն հա մար Յո լակ ը սուե ցաւ. ա սոր հայ ըր
քա զաք չի նեց Մա սիս լե բա նը մօտ ու տը
ւաւ Յո լա կին որ հոն կը բը նա կէր, և տեղը
շատ ա զէկ չէն ցը նեք լուն հա մար Յո լա կերտ
ա նուա նե ցաւ:

Յուրկ կ'ըսէ թէ ցուցաւ դէմք իմ,
բայց միտքս է խաւար երբ ուսում չունիմ.
թէ իմաստութեան լոյսն հասնի մղտըիդ,
դուն կ'ըլլաս ցուած պայծառ քան զարիին:

Ի. ւ. ւ.

Իիւր կա նոս կամ Հիւր կանոս էր քա հա նայ
ա պետ և թագաւոր հըրէ ից. ո'րոն վը բայ ե
լաւ Բար զափ բան ըս պա բա պետ Տիգր բան
թագաւորին չայոց, և բըռ նեց բերաւ Տիգր
բա նին. զի Սն տի գո նոս հըրէ այն շատ բան
խոս տա ցեր էր Բար զափ բա նին, որ ինքն եր
թայ էր ուս տա զէմ նըս տի քա հա նայ ա պետ.
ուս տի երբոր տե սաւ Հիւր կա նո սը կա պաժ
վա զեց վը բան ըն կաւ, ու խա ծաւ փըր ցուց
Հիւր կա նո սին ա կան ջը, աւ մըտ քով որ եթէ
ա զա տի ալ չը կըր նայ քա հա նայ ա պետ ըլլա
լու. զի ա նա ըատ պէտք էր ըլլալ:

Իւրկանոս ասէ մ'ըլլար փառասէր,
շուքին ետեւէն սըրտանց մի վազեր.
գուն որչափ վազես ան կը հեռանայ:

Փ. փ. փ.

Փարս ման էր նա խա բար | Մ'ան դա կու նի, և |
ըն կեր | սըր բոյն | վար դա նայ. եր բոր | պա տե
րազ մե ցան | Պար սից | հետ | հաւատ քի | հա մար |
մի ա տեղ | խայ տա աա կե ցին | Պար սիկ նե ըր,
որ | հայ ե ըր | կը բա կա պաշտ | կ'ու գէ ին | ը նե լու.
վասն գի | հայ ե ըր | առաջ նոր դու թեամբ | քաջ |
վար դա նայ | վաթ սու նը վեց | հա զար | հո գի | ե
ղան, և | զար մա նա լի | քա ջու թեամբ | պա տե
րազ մե ցան. ուր | քաջ | վար դան | նա հա տակ | ե
ղաւ | հա զար | ին նը սու նը վեց | հո գուով:

Փարսման ասէ թէ ես եմ նախարար,
ոչ փուճ աշխարհիս, այլ երկնից համար.
ջանա աւելի հոգեոյդ աշխատիս,
որ քեզ պըսակէ փառք անմահարար:

Ք. ք. ք.

Քաջ բե ըու նիք | էր | նա խա բա բու թիւն | ա
նուա նի | քա ջու թեամբ, որ | կը աի ըէ ին | վաա
պու բա կան | աշ խար հը | հայ ոց. աս | ցե զէն | էր |
հրա շա լի | քա ջըն | ներ սեհ | նա խա բար, որ | զար
մա նա լի | սի բով | ըն կեր | ե զաւ սուրբ | վար դա
նայ | ան | մեծ | պա տե բազ մին | մէջ, և | ան հը նա
րին | քա ջու թեամբ | նա հա տակ | ե զաւ | ես | թը |
հո գուով. ո ընդ | ի բենց | սուրբ | ա բեամբ | կը բա
կա պաշտ | Պար սից | կը բա կը | մա բե ցին:

Քաջբերունիք քաջը ասեն թէ եղիւր
քաջ ընդդէմ դիւին, ոտքիդ տակը դիւ.

մի վախնար ջանա վասն արքայութեան,
վասն այն փառքերուն որ կան յաւիտեան:

Եւ. և. և.

Եւ թա զէ | էր | մե ծա տուն | կե սա բա ցի և | եղ
բայր | Սո փիա յի, որ | ե կան Հայ աս տան, և Սո
փի ա | ե զաւ | իւս սաւոր չայ | սը նու ցի | կաթ
մայր. եր բոր | խոս բով | թա դաւո ըր | հո գին | բե
րա նը | ը սաւ | ջըն ջե ցէք | Ս. նա կայ | աու նը, եւ
թա զէ | առաւ | տը զայն | պա հեց, և | յե տոյ | փա
խուց | կե սա բիա | մը կըր տե | տըւաւ, ա նունը |
զը բին | Գրի դոր, ինչ պէս որ | հրեշ տա կը | ա զաւ
նա կերպ | երկ նա լով | ճամբ բան | ը սեր | էր:

Եւ թաղէ կ'ըսէ | թէ եղիւր պատճառ,
աղէկ բաներուն որբոց բարերար,
թէ մանուկ Գրիգորն ես չաղատէի,
հայոց ազգն հիմա կը մընար խաւար:

Օ. օ. օ.

Օ շին | էր | որ դի | իււն | թա դաւո ըրին, զոր |
խա բէ ու թեամբ | ըս պան նեց | թա թար նե բուն |
իշ խա նը. եր բոր | ը սեց | Օ շին | որ դին, ե լաւ |
նախ | քա ջու թեամբ | թըշ նա մի նե ըր | հա լա ծեց,
և ապա սուգ | նըս տաւ | իշ խան նե բով, մին չե | ա
մեն քը | ե կան | ժող վե ցան | օ ծե ցին | Օ շին | թա
դաւոր, որ | շատ | խո հե մու թեամբ | կար դաւո
րեց | թա դաւո բու թիւնը. նա և | ժողով | ը նե | տը
ւաւ | Ս. տա նա | մի ա բա նու թեան | հա մար, և զը
րեց | Հը ում, որ | քը բիս տոնէ ից մէ | ի բեն | օգ նու
թիւն | գայ. իսկ | ին քը | տա սուի բեք | տա բի | տի
րեց:

Օ շին խըրատ տայ. մանուկ իմաստուն,
լաւ մըտիկ ըրէ խոհեմ ծերերուն.

մ'ըլլար կամապաշտ, այլ անոյշ՝ սիրուն,
որ թագաւորեա սիրով ամենուն:

Ֆ. Ֆ. Ֆ.

Յի լիպէր որ դի կոմ սին Սն տի ո քայ, հօր
կող մա նէ լա տին, և մօր կող մա նէ հայ, որ ա
ռաւ ջա պէլ թա գու հին և օ ծուե ցաւ թա գա
ւոր Հայ ոյ. բայց նախ եր դուժ ը նեղ տը ւին
որ Հայ ոյ ծէ սը չը փո խէ. իսկ նա եր կու տա
րի էն ետեւ եր դու մին գէմ ը նե լով աղ գին
ծուռ նայ ե ցաւ. մին չե թա գա ւորա կան ծան
րա գին զար դե ըր և թա գը Սն տի ոյ զըր կեց.
ուս տի Հայ իշ խան նե ըր գին քը բան տը գը
րին, որ բե բել տայ զար դե ըր. ուր նա տա րի
էն ե տե մե աւա տըրտ մու թեամբ:

Յի լիպ թագաւոր քեզ իմաց կուտայ,
մի կեղծաւորիր, այլ շիտակ գընա.
եթէ ամեն մարդ սիրեա մէկ սըրտով,
գուն ալ ամենէն կը սիրուիս սիրով:

Դ. ԴԱՍ

ՎԱՐԺՈՒԹԻՒՆ ԱՍՏՈՒԱԾԱՇՈՒՆՉ

ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ

Ա. ա. ա.

Ար բա համէր որ դի թա րայ ի քաղ դէ ա
ցի՝ Սե մայ ցե ղէն. իւր հայ ըր կուռք կը շենէր,
իսկ Ար բա համ միշտ աստ ղերուն նայ ե լով կը
մը տա ծէր թէ աս գե ղե ցիկ կար գը պէտք է
որ գե ղե ցիկ ըս տեղ ծող մը ու նե նայ, չէ թէ
ձե ու գործ կուռ քե ըր: Ա հա այս պի սի մը
տած մունը ներով այն չափ լու սա ւո րե ցաւ և
աս տուա ծայ ին սի րո վը վա ուե ցաւ, մին
չե հայր աղգաց բաղ մաց ե զաւ և հը բեշ տակ
նե ըր տու նըն ե կան զին քը օրհ նե ցին. եր
բոր մէկ հա տիկ սի րա կան Սա հակ որ գին աս
տու ծոյ զոհ պիտի ը նէր, աս տու ած ա նոր տե
ղը ոչ խն ըրն ըն գու նեց, ու նո բէն օրհ նե լով
խոս տա ցաւ որ իր ցե ղէն փըր կիչ տայ աշ
խար հի:

Արբահամն եմ ես հայր իսրայելի,
իմ գոգո է հանգիստ աղբատ Ղազարի.
բայց չեմ կարող ես օգնել իմ որդւոց,
երբոր չեն զըղջար. չունին գործ բարի:

Բ. Բ. Բ.

Բե նի ա մին էր փոքր ընկ որ դի Յա կոբ նա
հա պե տին. որ երբ Յով սէփ զե զե ցի կը եղ
բայր նե ըր ծա խե ցին իս մայ ե լա ցւոց ու գը
նաց Ե զիպ տոս զե ըր Ե զաւ, Յա կոբ շատ մեծ
կըս կիծ ու նե ցաւ, ու ա նոր տե զը զը նե լով
Բե նի ա մին կը սի բէր, և ա նով կը մը խի թա
րուէր. սա կայն Յով սէփ փա ռաւ ու նին Ե ռա
զը մեկ նե լով մեծ իշ խան Ե զաւ Ե զիպ տոսի
մէջ, ու քո վը բե բե լ տըւաւ Բե նի ա մին եղ բայ
րը՝ զին քը ճանչ ցուց. յե տոյ հայ ըն ալ բո լոր
ըն տան եօ քը զը նաց Ե զիպ տոս որ դւոյն քով
մե ուաւ:

Բենիամին եմ եղբայր Յովսէփին,
մըխիթար եղայ ծերունի հօրն իմ.
դուն ալ հընազանդ եղիր, որ ըլլաւ
ծնողիդ այլոց մըխիթար սրտին:

Գ. Գ. Գ.

Գե դէ ոն խոր տա կող կը նը շա նա կէ, որ
խոր տա կե լով թըշ նա մի ները զա տաւ որ Ե
զաւ իս ռայ ե լա ցւոց՝ ո ռոնք զե ըր Ե ին Մա դի
ա մու. եր բոր Գե դէ ոն ցո բեն կը ծե ծէր, հը
րեշ տակ Ե ըե ցաւ ի բեն ը սաւ. տէր ընդ քեզ
հը զոր զօ բու թեամբ. ան ալ պա տառ խան տը
ւաւ. Ե թէ տէր մե զի հեա ըլ լար՝ ա սանկ զե
ըր ի չէ ինք մը նար. ան ժամանա կը հը ռա ման
տըւաւ ի բեն որ եր թայ զար նէ թըշ նա մի նե
ըր, Բա հա զին կուռ քը կոր ծա նէ, ու քո վի ան
տա ուր շար դէ. ա սոնք ա մե նը կա տա ըն լով
քառ սուն տա ըր զա տեց ժո զո վուր դը, և եօ
թա նա սուն որ դի ու նե ցաւ:

Գեդէոն եմ ես խորտակող չարին,
զարկի թըշնամիս, փրկեցի զաղգն իմ.
թէ յուսառ յաստուած դէմ ելլես ախտին,
կազատես հոգիդ ձեռքէն չար դիւին:

Դ. Դ. Դ.

Դաւիթ մարգարէն էր որ դի Յե սեայ Յու
դայ ի ցե դէ, որ հե զու թեամբ և խո նար հու
թեամբ՝ հո դուր սրբ բով լե ցուած զօ ռա ցաւ,
ու զար կաւ քա ռով Գո դի ա թը սա տա կեց, ու
Սաւուր թա գաւ ու ըրին փե սայ Ե զաւ, մին չե
թա գաւ որ օ ծուե ցաւ Սա մու էլ մարգա ըն ին
ձեռ քո վը. թէ պէտ շատ հա լա ծանք քա շեց
Սաւուր դէն. բայց վեր ջա պէս թա գաւ որ նըս
տաւ ու մե ծա մեծ պա տե ռազմ ներ ը ռաւ քա
ջու թեամբ մին չե ծե բու թիւ նը, ո բուն տե զը
նըս տաւ Սո զո մոն որ զին տա սուեր կու տա
բուան:

Դաւիթ մարգարէն կ'ըսէ թէ ինկայ,
բընու թեանըս դէմ յաղթող չը կեցայ.
թէ որ հաստ ծառ մը այսպէս վար կ'իյնայ.
հապա թոյլ եղէգն ինչ ոյժ կ'ունենայ:

Ե. Ե. Ե.

Ե սայ ի մարգա ըն էր որ դի Ս. մով սայ Ե
բու սա զե մա ցի. որ յայտ նա պէս մարգա ըն
ա ցաւ Քը ըրիս տո սի ծը նըն դեան ու չար շա ռա
նա ցը վըր այ. ա նոր հա մար կ'ը սուի աւե տա
րա նիշ մարգա ըն. առ զօ ռաւ որ մարգա ըն
շատ աշ խա տե ցաւ ու խը ռա տեց որ ուղ զին
թէ ժո զո վուր դը և թէ թա գաւ որ նե ըր. եր
բոր Մա նա սէ թա գաւ ու ըր կըշ տամ բեց չար
գործ քին հա մար, հը ռա մայ եց որ զըլ խեն ի

վար | եր կուս | ճըղ քեն | սը զո ցով . ո բուն | մար մի
նը | ժա մա նա կէն | ե տե | գը տան | Պօ լիս | տա ըին ,
ան կէց ալ | ա ըն մուտք | տա ըին :

Եսայի կ'ըսէ , մարգարէ էի ,
տըւի մարմինս որ սըղոցով կըտրի .
մի սիրեր մարմինդ որ պիտի անցնի ,
անարատ պահէ հոգիդ որ չանցնի :

Զ . Դ . Դ .

Զօ բա բա բէլ | էր | որ դի | Սա զա թի | ե լի , որ կը
ծա ույ էր | Դա բեհ | պար սից | թա գաւ | ո ըին . որ
մը | թա գաւ | ո ըր | կը քը նա նար , ա սոնք | ե բեք |
ըն կեր | մէկ մէկ | խե լա ցի | բան | գը բե ցին , ու |
թա գաւ | ո ըին | բար ձին | տա կը | զը ըին . եր բոր |
ե լաւ | կար դաց , առ ջի նը | գը բեր | էր | թէ | ա մե
նէն | զօ բաւ | ո ըր | գի նին | է . եր կրոր զը | գը բեր |
էր | թէ | ա մեն | բա նէն | զօ բաւ | ո ըր | թա գաւ | ո ըրն |
է . իսկ | Զօ բա բա բէլ | գը բեր էր | թէ | ա մե նէն |
զօ բաւ | ո ըր | կը նիկ | նե ըրն | են , ե | ա մեն | բա նի |
յաղ թող | է | ճըջ մար տու թիւն : Աս | բա նը | այն
չափ | հա ճե լի | ե դաւ | թա գաւ | ո ըին | որ | Զօ բա
բա բէլ | փա ու | ո ըր | ցաւ | ու | գը նաց | ե բու սա
ղէմ | տա ճա ըր | շի նեց :

Զօրաբաբէլ եմ զօրաւոր արի ,
մանկութեան միտքըս գիտութեանց տըւի .
երբ տէր յաջողեց , ազգըս հոգացի ,
դուն քր չես հոգար քու ազգըդ գերի :

Է . Է . Է .

Է լա | էր | որ դի | Բա ա սայ | իս բայ | ե լա ցուց |
թա գաւ | ին , ո բոնք | կը տի | բէ ին | մեծ | մա սին |
չը բէ | առ տա նի . իսկ | Յու դայ | ի | թա գաւ | ո ըր | նե
ըր | մի այն | ե բու սա ղէմ | կը տի | բէ ին . բայց | Յե

րո բո վամ | եր կու | սս կի | է | հորթ | շի նեց | ու | Կը
բաւ | բար ձըր | տե ղեր . որ | ժո զո վուր զը | ե բու սա
ղէմ | չեր թայ | հոն | եր կըր | պա գու թիւն | ը նէ | ա
նոնց . աս | չա բու թեա | նը | հե տե | ե ցաւ | Բա
աս | ե | իւր | որ դին | է լա , ո բոնք | չա բա | չար | պա
տու հա սե լու | կօ բան :

Է լա կ'ըսէ եմ որդի արքային ,
զընացի ճամբայն Յերոբոամին .
խըրատ ըլլայ քեզ որ չըգայ թակղիս ,
ոչ այլոց գործքով ոչ քու ծընողքին :

Ը . Ը . Ը .

Ը փ սի բա | կամ Եփ սի բա | էր | կին | ե ղե կի | ա |
թա գաւ | ո ըին | ե մայր | Մա նա սէ ին , որ | տա
սուեր կու | տա բուան | էր | հօ ըր | տե ղը | թա գաւ | ո
րեց | յի սու նը ին նը | տա բի . չատ | ա նըզ գա մու
թիւն | ը բաւ . հօ ըր | կոր ծա նած | կուռ քե ըր | բո
լոր | նո բո գեց . քուր մե ըր | վը հուկ | նե ըր | կա
խարդ նե ըր | բաղ մա ցուց . մին չե | իր | զաւակ | նե
ըրն ալ | կուռ քե բուն | զօ հեց , ու | ե բու սա ղե մայ |
տա ճա ըին | մե ջըն ալ | կուռք | գը բաւ | կը պաշ
տէր . ուս տի | Աստուած | բար կա ցաւ . ա սո բուց |
թա գաւ | ո ըր | բըռ նեց | ղին քը | կա պա նօք | տա
բաւ | Բա բե լոն . հոն | զըզ ջաց | բո լոր | սըր տով , ը
սաւ | տէր | ա մե նա կա լը . ուս տի | դար ճաւ | ե
բու սա ղէմ | բո լոր | կուռ քե ըր | կոր սըն ցուց :

Ըփսիբաս մայր եմ մեծ Մանասէի ,
աւաղ իմ զաւակս եղաւ չարեօք լի .
դուն չըլլայ երթաս ետեւէ չարին ,
ու գերի մատնիս անչէջ գեհեմին :

Թ . Թ . Թ .

Թօ բէլ | էր | որ դի | Սե լայ | ի | կայ | ե | նի | ցե ղէն .

Թէ պէտ կայ էն | ա նի ծած | էր, բայց | իր | ցե ղէն |
խե լա ցի | մար դիկ | չատ | ե լան, ո մանք | քա զաք
նեք ալ | շի նե ցին. Յով բաղ | հը նա ըեց | ե զա նակ
նե ըը | ե | նուա գա բա նը | թրու չուն նե ըէն | սոր վե
լով. իսկ | թո բէլ | հը նա ըեց | գարբ նու թիւ նը |
ե | ըս կը սաւ | շի նե լու | պը ղըն ձէ | ե | եր կը թէ | ա
ման նեք. ե | ա սոնց | քոյ ըը | նոյ ե մա | տես նե լով |
մա մուկ նե բուն | շի նած | սար դը, հը նա ըեց | կը
տաւա գոր ծու թիւ նը:

Թորբէլ եմ Թէպէտ ցեղէն կայենի,
բայց տուրքն աստուծոյ լաւ դործածեցի.
դուն ալ աշխատէ պատուական բանով,
որ քեզ յիշատակ թողուս աշխարհի:

Ժ. Ժ. Ժ.

Ժանտ | կը նը շա նա կէ | ա նու նըս | նա բաղ, որ |
էր | մե ծա տուն | հը ըէ այ | Ժան տա բա ըոյ. բայց |
կի նը | Ս. բի գեա | շատ | խե լա ցի | էր. եր բոր | Դա
ւիթ | Սաւու ղին | ձեռ քէն | փա խըս տա կան | կը
քա լէր, ու | լը սեց | որ | նա բաղ | ոչ խար նե ըը | կը
խու ղէ, քա զա քա վա բու թեամբ | իր մէն | օգ նու
թիւն | ու ղեց. բայց | նա ծա նըր | խօս քե ըով | վը
աւն տեց | Դաւ թին | մար դի կը. Դաւ լիթ | բար կա
նա լով | զը նաց | որ | զի բենք | ջար գէ. Ս. բի գեա |
կի նը | լը սե լով | ա ուա | հաց | գի նի | ե | շատ | բան,
վա ղեց գը նաց | Դաւ թի | ոտ քը | ին կաւ, ու | թո
զու թիւն | խըն գրե լով | ա զա տեց | իւր | տու նը |
վը տան գէն:

Ժանտ Նաբաղն եմ ես, այլ կինս է բարի,
որ անոյշ խօսքով յաղթեց քաջ Դաւթի.
քու զէնքդ ալ ըլլայ քու անոյշ լեզուն,
որով կարենաս յաղթել ամենուն:

Ի. Ի. Ի.

Ի սա հակ | էր | որ ղի | հայր | Ս. բա հա մին, որ
ման կու թե նէն | բա բե պաշտ | կըր թըւած | էր |
նը ման | հօ ըը, ե | այն չափ | հը նա զանդ | էր | որ |
երբ | հայ ըը | ղին քը | կա պեց | սե զա նին | վը բայ |
զը բաւ | որ | մոր թէ | ե | ա ս տու ծոյ | զոհ | ը նէ | ա
մե նե լին | ձայն | չը հա նեց. ա նոր | հա մար | ա ս
տու ծոյ | որհ նէն քը | Ժա ուան գեց, սի բե լի | ե
ղաւ, ու | շատ | ապ բե ցաւ | մին չե | աչ քե ըը | չէ
ին | տես նեք. ուս տի | Յա կոր | որ դին | ե | կաւ | ա ն
դրան կու թեան | օրհ նու թիւ նըն | ա ուա, ու | Ե
տաւ | մեծ | եղ բօ ըը | վա խէն | գը նաց | լա բան քե
ռի ին | քով, հոն | ու նե ցաւ | տա սուեր կու | որդի,
ո ըոնց մէ | էին | տա սուեր կու | ցեղ | իս բայ | ե լա
ցւոց:

Իսահակ որդի եմ Աբրահամու,
թողի որ ընէ զիս զոհ աստուծոյ.
Թէ կոտորես կամբքդ հետեւի բարւոյ,
դուն ալ զոհ ընտիր կ'ըլլաս բարձրելոյ:

Լ. Լ. Լ.

Լիւ սի աւ | էր | հե թա նոս | մեծ իշ խան | Սին տի
« քոս | թա գաւ ու ըին. որ | երբ | լը սեց | թէ | Յու
գա | մա կա բէ | հը ըէ ա ս տա նի | մէջ | քա ջու
թեամբ | կը հա լա ծէ | հե թա նոս նե ըը, Լիւ սի ա
սի | յանձնեց | որ | շատ | զօր քով | եր թայ | կոր ծա
նէ | հը ըէ ա ս տան: հը ըէ այք | եր բոր | տե սան | ա
հեղ | զօ բու թիւ նը | Լիւ սի ա սին, սոս կա լով |
Ժոմ | կե ցան, ու | օ ըի նաց | գիր քը | ե | քա հա նայ
ա կան | ըղ գեստ նե ըը | ա ուջ նին | գը ըին | լա ցին |
ա զա զա կե ցին | առ Սատուած, որ | ի բենց | օգ նէ.
ուս տի | Յու գա | մա կա բէ | ա նանկ | զօ բա ցաւ |

որ | բոլորը | հալա ծեց | ու | շատ | աւարով | մը տաւ |
Երու սա ղէմ | օրհնէն լով | զան տուած :

Լիւսիս կ'ըսէ վախցիր արարչէն ,

չես կըրնար փախչիլ տհաւոր ձեռքէն .

զի ոյժ արքայից խայտառակ եղան ,

աղքատ բարեպաշտը աստուծով մեծցան :

Խ . Խ . Խ .

Խեւա ցիւր | էին | քա նա նա ցի | աղ զէն | Երու
սա ղե մայ | կողմը . եր բոր | իս րայ ե լա ցիւր | Ե
գիւղ տո սէն | Ե լան | Ե | ան ցան | Կար միր | ծո վրն |
ու | Ե կան | մօ տե ցան | աւ Ե տեաց | եր կրին | ա
ռաջ նոր դու թեամբ | Մով սէս | մար գա րէ ին , Խե
ւա ցիւր | Թա գաւոր | ու նե նա լով | մի ա ցան | ու
րիշ | աղ զե րու | հետ | ու | ղէմ | Ե լան | իս րայ ե լա
ցուց . բայց | Յե սու | որ զի | նաւեայ | առաջ նորդ |
ըլ լա լով | զար կաւ | ջար գեց | բո լոր | աղ զե րը |
ի րենց | Թա գաւոր նե րով | ու | Ժա ռան զե ցուց |
իս րայ ե լա ցուց | ա նոնց | եր կիր նե րը :

Խեւացին կ'ըսէ , լըսէ Մովսեսին ,

հաւատա հրաշից ըտեղծող ձեռին .

եթէ խըստասիրտ անհաւատ մընաս ,

կ'ըլլաս կերակուր չարաչար դիւին :

Ծ . Ծ . Ծ .

Ծը նօտ կ'ըսուի | ան | տե զը | Յու գայ ի | եր կրին |
մէջ , ուր | ըս պան նեց | Սամի սոն | հա զար | այլ աղ
զի | ի չուն | ծը նօ տո վը . վա սըն զի Սամի սոն |
այլ աղ զի նե րուն | վը րէժ խըն զիր | ըլ լա լով |
այ րեց | ի րենց | ար տե րը . ա նոնք | ալ | Յու գայ ի |
ցե զին | մարդ | խըր կե ցին , որ | բըռ նեն | կա պեն |
Սամի սո նը , որ | ինքը զինքը | կա պել | տըւաւ | իւր |
կամ . քո վը . եր բոր | այլ աղ զի նե րը | վը րան |

Թա փե ցան , Սամի սոն | աս տու ծոյ | զօ րու
թեամբ | փըր ցուց | կա պըն | ու | զը տաւ | ի չուն |
ծը նօ տը , ա նով | ըս պան նեց | այլ աղ զի նե րը .
բայց | յե տոյ | ծա րուե ցաւ | Սամի սոն , ա դա զա
կեց | առ աս տուած . նայ իս | ան | ծը նօ տէն | ջուր |
Ե լաւ , խը մեց | զօ րա ցաւ . ա նոր | հա մար | ան | տե
ղը | ծը նօտ | ըս տուե ցաւ :

Ծընօտ Սամիսոնին կ'ըսէ արթնցիր

աստուծոյ պարգեն աղէկ դործքի դի .

եթէ չար կանանց քեզ ընես գերի ,

խայտառակ կ'ընէ քեզ չար թշնամի :

Կ . Կ . Կ .

Կորիս | էր | Սա հաւայ | որ զին , որ | մի ա բա նե
ցաւ | Դա թա նին | Ե | Ս քի րո նին | հետ | հան դերձ |
եր կու հա րիւր | գըլ խաւոր նե րով , ա պըս տամ
բե ցան | Մով սե սի | Ե | Ս հարո նի | ղէմ | ա նա պա
տին | մէջ , տըր տըն ջե լով | Թէ | ին չուն | գուր | մի
այն | խո րա նին | կը մօ տե նաք , ուս տի | բուր վառ | ջի
նե ցին | ի րենց | եր կու հա րիւր | յի սուն | հոգի | ու
զը նա ցին | վը կայ ու | թեան | խո րա նին | զը
րան | բով | կե ցան . Ս հա րոն | ալ | աւաւ | բուր վա
ռը | զը նաց . բայց | Ժո զս վուր | զը | ի բար մէ | զա
տու ե ցան , յան կարծ | բա ցուե ցաւ | զե տի նը , ի
րենց | Ժողո վըր դով | ըն կան | հո զին | մէջ | կո րան :

Կորիս ասէ հըլու եղիր քու մեծին ,

հոգեւոր զըլխուդ ծնողաց արքային .

մի գըլուիս քաշեր ընդդէմ իշխանին ,

աստուած զըրաւ նա իշխող քու գըլխին ,

Հ . Հ . Հ .

Հա բէլ | էր | պըղ տի | որ զին | Ս գա մայ , որ | բա
րե պաշ տու թեամբ | լաւ | ոչ խար նե րը | զոհ | կ'ը

նէր | աս տու ծոյ | և | ի բեն | զո հը | ըն դու նե լի | կ'ըլ
լար . իսկ | Կայ էն | մեծ | եղ բայ բը | եր կրա գործ |
ըլ լա լով | լաւ | պը տուղ նե բը | չէր հա նեբ | պա տա
րագ | աստու ծոյ , անոր | հա մար | ըն դու նե լի | չէր |
ըլ լար . ուս տի | չար | նա խան ձով | կուր ցած | տա
րաւ | եղ բայ բը | դաշ աըն | ու | զար կաւ | մեռ ցուց ,
և | անէծք | ասաւ | աս տուծ մէ , որ | ե բե բեալ | և |
տա տա նեալ | ըլ լայ , մինչև զի | Ղա մէք | իւր | թոռ
նե բէն | մէ կը | ան տա ոին | մէջ | տե սաւ | Կայ է նը ,
կեն դա նի | կար ծե լով | զար կաւ | մեռ ցուց :

Հաբէն ասէ թէ առաջ զիս ըսպան ,
չէ Կայէն եղբայրս , այլ նախանձ գազան .
եթէ չար կըրից դուն ալ հետեւիս ,
կ'ըլլաս չար Կայէն և եղբայրասպան :

Ձ . ձ . չ .

Ձոր | Յով սա փա տու | կը նը շա նա կէ | ձոր | դա
տաս տա նի , ինչ պէս | որ | անուա նեց | Յո վէլ | մար
դա բէն . և | է | Ե բու սա զե մայ | և | Ձի թե նեաց |
լե բան | մէ ջը , ուս կից | կ'անց նի | Կեդ բոնի | հե զե
զա տը . զի | մար դա բէ նե բը | դու շա կեցին | որ Գը
բիս տոս | հոն | պի տի | ը նէ | վերջի | դա տաս տա նը .
ինչ պէս | ը սաւ | Յո վէլ , թէ | ան | Ժա մա նա կը |
պի տի | Ժող վեմ | բո լոր | ազ դե բը , պի տի | ի ջե
ցը նեմ | Յով սա փա տու | ձորը , և | հոն | պի տի | դա
տեմ | զա նոնք :

Ձորն Յովսափատու ձայն կու տայ քեզի ,
թէ հոս պիտի գաս համար տաս օր մի ,
եթէ չատ բարի գործքեր ունենաս ,
արդար կըշռին մէջ արդար կ'երենաս :

Ղ . Ղ . Ղ .

Ղովա | էր | եղ բոր որ զի | Ար բա հա մու , որ կը
բը նա կէր | Յոր դա նա նու | կող մը | Սո դոմ . բայց |
ա նո բէն | սո դո մա ցիք | սո դո մա կան | մեղ քով |
լե ցուն | ըլ լա լով | աս տուած | խըր կեց | Ե բեք | հը
բեշ տակ , որ | եր թան | ազ տեն | ար դար | Ղով տը .
երբոր | հանե ցին | Ղով տը | հա սու ցին | Սե դովոր |
եր կու | աղ ջիկ նե բով , մէ կէն | եր կըն քէն | կը
բակ | ի ջաւ | Ե բեց | Սո դոմ | Գո մար | բո լոր | բը նա
կիչ նե բով . իսկ | Ղով տայ | կի նը | ետ | դար ձաւ ,
ու | Ե դաւ | ար ձան | ա զի :

Ղովա ասէ փախիր Սոդոմայ մեղքէն ,
որ երեց զանոնք հըրով երկընքէն .
թէ ջանաս ապրիլ նըման հրեշտակի ,
աղատ կը մընաս ամեն փորձանքէն :

Ճ . Ճ . Ճ .

Ճան ճիկ | էր | կուռք | Ակ կա բո նի . որ | կ'ա նուա
նէր | Բե եղ զե բուղ , այս ին քըն | տէր | ճան ճից .
զի | կը ապ պաշտ նե բը | կը հաւա տայ ին | թէ |
կ'ա զա տէ | զի բենք | ճան ճե բէն , ուս տի | ճան ճի |
պատ կերք մը | շի նեբ | կը պաշ տէ ին . իս բայ Ե լա
ցիք ալ | եր բե մըն | կը պաշ տէ ին | աս | կուռքը . ուս
տի | եր բոր | Ո քո զի ա | թա դաւ տ բը | վեր նա տը
նէն | վար | ըն կաւ , մարդ | խըր կեց | ճան ճիկ | կուռ
քին | հար ցուց | թէ կ'ապ բիմ | թէ | չէ . ո բոնց | դեմ |
Ե լաւ | Ե զի ա | մար դա բէն | ու ը սաւ | թէ | գուր |
աս տուած | չու նիք | որ | ճան ճի | կին | կ'եր թաք ,
պատ մե ցէք | թա դաւ տ բին | որ | պի տի | մեռ նի :
Ճանճիկ կուռքը ասէ թէ զիս պաշտեցին ,
անմիա մարդիկ զիս բան մի կարծեցին .

դուն պարտիս ճանչնալ արարիչն երկնի,
պաշտել զաւանիլ յարգութեամբ սրբորի:

Մ. Ժ. Ժ.

Մով սէս լը բէ | ե լաժ | ը սեւ | է, զի | եր բոր | ծը
նաւ՝ փա բաւ | ւոն | հը բա ման | հա ներ | էր | որ | իս
բայ ե լա ցւոց | ման | տը զա քըն | ըս պան նեն | ծը
նաժ | ժա մա նա կը. Մով սէս | կայ տառ | ըլ լա
լով | պա հե ցին | ու սըն տու կին | մէջ | զը բին | ծե
փե ցին, ու | զե տը | ձը զե ցին, ուր որ | կը լուա
ցուէր | փա բաւ | ւոն | ալ ջի կը. եր բոր | տե սաւ |
սըն տու կը՝ հա նեց | աւաւ | տը զայն | որ զե զիր |
ը բաւ | ի բին, ու | աւան | զի տու | թիւն | սորվեցուց |
Մով սե սի: Իսկ | Մով սէս | եր բոր | ելու | գը նաց |
Քո բեք | լե ուր, հը բեք | տակ | երե ցաւ | մս բե նի |
ծա ուն | մէջ | բո ցի | նը ման, ու | հը բամայ եց | Մով
սե սի | որ | զը նաց | ե զիւյ տու | մե ծա մեծ | հը բաշք
նե բով | ա զա տեց | ժո զո վուր զը | ե զիւյ տու սէն,
և | ան ցուց | կար միր | ծո վէն | ե լաւ | Սի նա | լե ուր՝
աւաւ | տա սը | պա տու | բան նե բը | ուրէնք նե
բըն | ու | տըւաւ | ժո զո վուր զեան, և | երբ մօ տե
ցաւ | աւե տեաց | եր կի բը՝ մե ուաւ | նա բաւ | լե
բա նը | վը բայ, ու | զե բեզ | մանը | ան յայտ | ե զաւ,
որ | չը պաշ տեն:

Մովսէս խըրատ տայ աստուծով պարծէ,
մի հըպարտանար թէ ուժըդ շատ է.
մահ փարաւոնին միշտ միտքըդ պահէ,
զի չար հըպարտաց վախճանն այսպէս է:

Յ. Ե. Ե.

Յե սու | էր | ոգ նա կան | Մով սե սի, որ | աս տուա
ծայ ին | չը նոր հօք | զար դա բուած | ըլ լա լով՝ Մով
սե սի | տե զըն | ան ցաւ, ու | ժո զո վուր զը | Յոր դա

նան | զե տէն | ան ցուց | տա բաւ | աւե տեաց | եր
կի բը, և | մե ծա մեծ | քա ջու | թեամբ | զար կաւ |
ջըն ջեց | կը ու պաշտ նե բը, և | վի ծա կով | տա
սուեր կու | ցե զին | ժա ուն զե ցուց | ան | եր կի բը.
ուր | բե բին | թա զե ցին | ե զիւյ տու սէն | Յով սէս |
զե զե ցի կին | ու կոր նե բը. Իսկ | Յե սու | լաւ | կա
ուա վա բե լով | ժո զո վուր զը | հա բիւր տա սը | տա
բուան | մե ուաւ:

Յեսու ասէ թէ զորավար էի,
միշտ հաւատարիմ եղայ Մովսէսի.
Թէ դուն ալ ըլլաս քաջ հաւատարիմ,
քաջաց փառք պըսակ զըլսուդ կը կապուի:

Ն. Ն. Ն.

Նի նուէ ա ցիւր | կը բը նա կէ ին | Տիգ րիս | զե
տին | ձախ | կող մը. այն չափ | մեծ | ու | փա ուաւ |
քաղաք | էր, որ | երեք | ուրուան | ծամ բայ | էր | մէկ |
զըն նէն | մէ կալ | դու ուր. աս տուած | խըր կեց |
Յով նան | մար դա բէն | որ | եր թայ | քա բո զէ | նի
նուէ ա ցւոց. մար դա բէն | վախ ցաւ | թէ | սուտ |
կ'եւ լէ, փա խաւ | նաւով. եր բոր | կ'եր | թար. սաս
տիկ | ալէ կո ծու | թեան | հա մար | ծո վը | նե տե ցին |
զինքը | որ | դագ բե ցաւ. մէ կէն | կէտ | ձու կը | կըլ
լեց | զինքը | տա բաւ | Նի նուէ ի | մօտ | հա նեց,
Յով նան | մար դա բէն | քա բո զու | թեամբ | նի նուէ
ա ցիւր | զար ձան | աւ | աս տուած:

Նի նուէի մարդիկ մեղաոր էին,
ողորմածն իրենց ներեց մեղքերնին.
Թէ դուն ալ զըղջաս ճշարիտ սրբոյդ,
կ'ազատիս պատժէն արդար դատողին:

Ծ . 2 . 2 .

Շա մու նէ | էր | հը | րէ | այ | կին | բա | րե | պաշտ . որ |
մա | կա | բայ | ե | ցւոց | ժա | մա | նա | կուան | հա | լա | ծան
քին | ա | տե | նը | բըռ | նե | ցին | եօ | թը | որ | դու | նախ |
որ | դի | քը | զար | հու | րե | լի | տան | ջան | քով | մէ | կիկ |
մէ | կիկ | աչ | քին | ա | ու | ջը | նա | հա | տա | կե | ցին . Շա
մու նէ | քա | ջու | թեամբ | կե | ցեր | որ | դու | ցը | խը | րատ |
կու | տար | որ | քա | ջու | թեամբ | նա | հա | տա | կուին |
համ | բե | րեն | ու | չու | բա | նան | զաս | տուած . աս | քա
ջա | սիրտ | կը | նիկ | մար | դը | աչ | խարհ | զար | մա | ցուց ,
մինչ | զի | կը | աւ | պաշտ | թա | գա | ւո | րը | կատ | ղե | ցաւ |
ու | զա | ւակ | նե | րէն | ե | տե | զին | քըն | ալ | նա | հա | տա
կեց :

Շամունէ կ'ըսէ թէ եօթըն որդի
տըւի աստուծոյ զոհ ընդունելի .
զուն ալ տուր կամբդ և սիրտդ արարչին ,
որ անմահ մընաս զոգն Սբրահամին :

Ո . ո . ո .

Ո զի ա | էր | որ | դի | Ս . մասի | ա | թա | գա | ւո | րին .
տաս | նը | վեց | տա | բու | ան | թա | գա | ւո | րեց | Յու | դայ
ի | վը | բայ | ե | բու | սա | դէմ | որ | աս | տու | ծոյ | ճամբան |
բըռ | նե | լով | շատ | քա | ջու | թիւն | և | շի | նու | թիւն | ը
րաւ , ա | մըր | ցուց | պա | րիս | պը | և | մին | չե | ե | զիպ
տոս | տի | րեց . բայց | աս | մե | ծու | թիւ | նը | բար | ճրա
ցուց | սիր | տը , մին | չե | հա | մար | ձա | կե | ցաւ | տա | ճա
րին | մէջ | խունկ | ծը | խե | լու | նը | ման | քա | հա | նայ | ից .
ու | թ | տուն | քա | հա | նայք | ե | տե | ւէն | մը | տան | հը | բա
մայ | ե | ցին | որ | գու | բա | ել | լէ . երբ | որ | Ո զի | ա | բար | կա
ցաւ | քա | հա | նայ | ից , մէ | կէն | պատ | ժու | ե | լով | բո
րո | տե | ցաւ , ու | տար | սա | վե | լով | փա | խաւ | դուրս |
ե | լաւ | զը | նաց | տու | նը | նըս | տաւ , և | Յո | վա | թամ |

որ դին | կը | կա | ու | վա | րէր | տէ | բու | թիւ
Ողիա կ'ըսէ իմ պատժէս սորվէ ,
հոգևոր բանէն վախճալով քաջութ .
մի քահանայից բանին խառնուրդ ,
ինչ խորատ կու տան զայն աղէկ պահէ :

Չ . 2 . 2 .

Չար | Հա | ման | էր | ա | մա | ղե | կա | ցի | իշ | խան | Սր
տա | չէս | թա | գա | ւո | րին , որ | նա | խան | ձե | լով | Մուրթ
քէ | ին , որ | էր | Հը | րէ | այ | հօր | եղ | բօր | որ | դի | ես
թեր | թա | գու | հի | ին , կը | ջա | նար | որ | Մուրթ | քէն |
կա | խել | տայ , ու | բո | լոր | Հը | րէ | այ | նե | ըը | ջըն | ջէ .
իսկ | ես | թեր | լը | սե | լով | իր | ազ | զին | հեա | ա | զա | զա
կեց | առ | աս | տուած | պա | քով | և | ա | զոթ | քով . ետ
քը | զը | նաց | ես | թեր | թա | գա | ւո | րին | ոտ | քը | ին
կաւ . թա | գա | ւո | րը | հը | բա | մա | յեց | Հա | մա | նայ , որ
Մուրթ | քէն | թա | գա | ւո | րա | կան | ձին | նըս | տե | ցընէ |
ու | փա | ու | ւո | րա | պէս | քա | լե | ցը | նէ | հա | ւա | տար
մու | թեա | նը | հա | մար . ետ | քը | թա | գա | ւո | րը | հը
բա | մայ | եց | որ | կա | խեն | Հա | մա | նը | ան | փայ | տէն
որ Մուրթ | քէ | ի | րեն | համար | պատ | րաս | տեր | էր :

Չար Համան կ'ըսէ , ես իմ կորստեան
իմ հպարտութեամբ պատճառ եմ միայն .
զուն մի չարանար ուրիշին վըրան ,
չըլլայ թէ անարգ ըլլաս ինձ նման :

Պ . պ . պ .

Պի զա տոս | էր | ազ | գաւ | հը | ու | մայ | ե | ցի | Պոն
տի | ա | կը | զ | զի | էն | ի | տա | լի | ոյ , ու | հը | ու | մայ | ե
ցուց | կող | մա | նէ | զա | տա | ւոր | նըս | տեր | էր | ե | բու
սա | դէմ | Տի | բե | լի | ոս | կայ | սեր | ա | տե | նը . Հը | րէ | այ
նե | ըը | եր | բոր | քը | լիս | տոս | Պի | զա | տո | սի | զի | մաց |
հա | նե | ցին | ի | մա | ցաւ | ան | մե | ղու | թիւ | նը , բայց |

Հը բէ ըց | հա ճոյ | ըլ լա լու | հա մար | վը ճիւ | ար
ւաւ | որ | խա չեն | փը բիս տոս | աւ | ա նի | րաւ | ւու
թիւ նը | եր բոր | Հը ռոմ | լը սուե ցաւ | ճը գե ցին |
զին քը | իշ խա նու | թե նէն | ու | Հը ռոմ | կան չե
ցին , որ | պա տաս խան | տայ . իսկ | Պի զա տոս | վա
խէն | ծո վը | նե տեց | զին քը | կո րաւ :

Պիզատոս կ'ըսէ ինչպէս կուրացայ ,
լոյսն առաջս եկաւ ես խաւարեցայ ,
որդւոյն միածնի դատաւոր եղայ ,
հոգւով և մարմնով յաւիտեան կորայ :

Ձ . Զ . Ն .

Ձուր | Մա ռո նայ | է | լիճ | Գա լի լի այ ի | ծո վուն |
մետ , ո րուն | մէ ջէն | կ'անց նի | Յոր դա նան | գե
աը . եր բոր | Յե սու | պա տե րազ մով | Ե րու սա
ղէմ | հա սաւ | կը ռա պաշա նե րուն | հինգ | թա գա
ւո րը | մէ կէն | բըն նեց , ու | հը րա ման | հա նեց |
զօր քին | որ | նախ | օտ քով | կո խեն | ան | թա գաւոր
նե րուն | վը րայ , և | ա պա | սա տա կեց | ա մե նըն
ալ . իսկ | մէ կալ | թա գաւոր նե րը | լը սե լով | մի
ա բա նե ցան | ան թիւ | զօր քով | և կան | առ | լը ճին |
քով | ըս կը սան | պա տե րազ միլ . բայց | Յե սու |
աս տուա ծայ ին | զօ րու թեամբ | ա մե նուն ալ |
յաղ թեց | ու | թա գաւոր նե րը | բըն նեց | ըս պան
նեց :

Ձուր և հող երկրին երուսաղեմի ,
կ'ըսեն թէ պաշտէ արարիչն երկնի .
մ'ըլլար ապերախտ նման Հըրէի ,
չարաչար կ'ըլլատ կորստեան որդի :

Ռ . Ռ . Մ .

Ռո բո վամ | էր | որ գի | Սո զո ման | ի մաս տու
նին . հայ րը | քառ սուն | տա ըի | թա գաւո րե լէն |

ե տե | որ գին | նըս աւա | քառ սուն | մէկ | տա րու ան ,
բայց | ա մե նեւին | խեք չուներ . եր բոր | իշ խան
նե րը | ժող վե ցան | խըն դրե ցին | իր մէն | որ | տուր
քը | թե թե ցը նէ , խոր հըր դա . կան | ծե րե րը |
խոր հուրդ | տըւին | որ | լը սե | ժո զո վըր դեան .
իսկ | նա | մանուկ | տը զոյց | խոր հուրդ | հար ցուց , և |
ա նոնց | խոր հըր գով | ծա նըր | խօսքեր | ը սաւ | ժո
զո վըր դեան . մին չե | և րեւ | դար ձու ցին | Ռո բո
վա մէն | իս բայ և լա ցիք | ու | ի րենց | թա գաւոր |
զը բին | Յե րո բո վամ | Սո զո մո նի | ծա ռայն . և |
Ռո բո վամ | մի այն | Յու գայ ի | ցե զին | վը րայ | մը
նաց | թա | գա |ւոր :

Ռորովամ կ'ըսէ թէ էի որդի
հըզօր իմաստուն մեծ Սողոմոնի .
բայց հօրըս խեղը չահ չըրաւ ինձի ,
երբոր ես անկիրթ անմիտ մընացի :

Ս . ս . ս .

Սաւուղ | և զաւ | ա ռա ջին | թա գաւոր | իս բայ
ե լա ցուց . զի | երբ | Սա մու էլ | մար գաւ ըէն | ծե րա
ցաւ , իս բայ և լա ցիք | թա գաւոր | ու զե ցին . ան
ալ | օ ծեց | ի րենց | թա գաւոր | Սաւուղ | կի սեան ,
որ | չատ | փա ռաւ | մարդ | էր . եր բոր | մար գա
րէ նե րուն | մէջ | մը տաւ , ին քըն ալ | մար գաւ
ա ցաւ , և | չատ | զօ րա ցաւ | քա ջու | թեամբ . նոյն
պէս | էր | իւր | որ գին | Յով նաթան : Սա կայն | ա
մա ղե կա ցիք | զար կած | ա տե նը | ան հընազանդ |
և զաւ | Սա մու և լի | ու | չըս պան նեց | ի րենց | թա
գաւո րը , և | ազ նիւ | բա նե րը | պա հեց . ա նոր |
հա մար | և րե սե | ին կաւ . ու | պա տե րազ մին |
մէջ | մե ռաւ | որ դւոյն | հետ . իսկ | Գա լիթ | մար գա
րէն | տե զըն | ան ցաւ :

Սաւուղ ասէ թէ թագաւոր եղայ,
այլ Սամուէլի ունկընդիր չեղայ.
Ճանա որ դընես քու գըլխուն վըրայ
աստուծոյ օրհնէնքն՝ որ միշտ կը մընայ:

Վ. Վ. Վ.

Վայքա բովթ՝ դը ըին՝ փե նե հե սի՝ որ դւոյն |
ա նու նը՝ եր բոր՝ ծը նաւ. ո բով հե տե | Հե դի | Ի
րեն՝ պա պը՝ որ ծեր՝ քա հա նայ ա պետ | էր՝ մը
նաց | տու նը՝ ու որ գի. քը | ա ոին | տա պա նա կը |
պատերազմ՝ գը նա ցին | այլ ազ գեաց | դէմ. Խ
րայ ե լա ցիք | չա բա չար | ջարդ | կե բան, ու | տա
պա նա կըն ալ | գե բի | ե դաւ. Խսկ | Հե դի | քա հա
նայ ա պե տին | որ գի. քը | ան խը բատ | չարա գործ |
ըլ լա լով՝ չա բա չար | կո բան | հոն. եր բոր | Հե դի |
ըլ սեց | զա սոնք՝ ին կաւ | ա թո ուն | մե աւա, նոյն |
սըր տա դո զով | ծը նաւ | Վայքա բովթ, որ | ը սեկ |
է | վայ | փա աաց. Խսկ | այլ ազ գի նե ըր | դը ըին |
տա պա նա կը | Ի բենց | կը աւ տունը, և | մէ կէն |
կուռ քե ըր | ին կան | կո տըր տե ցան, ու | Ի բենք
ալ | պա տու հա սե ցան. մինչ գի | չը գի մա ցան՝
մեծ | պա տուով | դը ըին | խըր կե ցին | տա պա նա
կը:

Վայքաբովթ կ'ըսէ վայ այն ծընողըին,
որ խըրատ չը տար իւր չար զաւակին.
զաւակ և ծընողը մէկտեղ կը պատժին,
ինչպէս որ եղաւ իմ տան և զարմին:

Տ. տ. Գ.

Տօբիթ էր | բա բե գործ | իշ խան | Հը բէ այ, որ |
գե բի | ըլ լա լով | կը բը նա կէր | Նի նուէ, և շատ |
զոր մու թիւն | կը նէր | գե բի | Հը բէ այ նե ըուն.
Իւր | որ գին | Տու բիա | խըր կեց | մա բաց | եր կի ըր |

որ բե բէ | Ի պահ | տը լաւ | ըս տա կը, եր բոր | ճամ
բայ | պի տի | ել լեր՝ պահ պան | հը բեշ տա կը | ճամ
բոր դի | հա գուս տով | ըն կեր | ե դաւ | Ի բեն. և | երբ |
Տիգ բիս | գե տը | հա սան՝ Տու բի ա | մը տաւ | ջու
րը՝ մեծ | ձուկ մը | վը բան | վա զեց, հը բեշ տա կը |
հա սաւ | Իրեն՝ դուրս | հա նեկ | տը լաւ, ու | սիր տը |
լեր դը | և | լե դին | պա հեկ | տը լաւ. ան կէ | գը նա
ցին | Հը աա գու էլ | ազ գա կա նին | տու նը, ազ ջի
կը | գի լա հար | ըլ լա լով՝ ո բուն որ | տայ ին, առ
նողը | կը մեռ նէր. եր բոր | Տու բիա | խունկ | ծը խած
կը բա կին | վը բայ | գը բաւ | ճը կան | սըր տէն | ու |
լեր գէն՝ դե լը | ե լաւ, և Տու բի այ ի | հետ | պը սա
կուե ցաւ, Խսկ | եր բոր | հօ ըր | տու նը | գար ձան |
ճը կան | լե դին | քը սեց | հօ ըր | աչ քին՝ բա ցու ե
ցաւ | աչ քը, և | շատ | մեծ | ու բա խու թիւն ե դաւ.
ա պա | հը բեշ տա կըն | ան ե բե լոյթ | եղաւ:

Տօբիթ կ'ըսէ թէ եղիր ողորմած,

ուր տեղ որ ըլլաւ ջերմ պաշտէ զաստուած.

Իւր ողորմութիւնն ամեն տեղ լիք է,

չուտով կը հասնի սըրտանց խընդրողաց:

Բ. Բ. Բ.

Բո կում | էր | թա գաւոր | Մա գի ա մու, որ | ու
րիշ | թա գաւոր նե բու | հետ | մի ա բա նած | ե լաւ |
Խա բայ ե լա ցուց | դէմ | եր բոր | կ'եր թայ ին | աւե
տեաց | երկի ըր. բայց | Խա բայ ե լա ցիք | բո լո ըրն |
ալ | ջար գե ցին, ու | ապ բաշք նե ըրն | ա ոին | և | քա
ղաք նե ըր | կոր ծա նե ցին. հոն | ըս պան նե ցին | Բա
ղա ամ | կա խարդը, որ | կան չեր | էին | առա ջուց | որ |
ա նի ծէ | Խա բայ ե լա ցի քը, ճամբան | հը բեշ տակ |
ե բե ցաւ՝ չը թո զուց | որ | առաջ | եր թայ | է չը.
Խսկ | Բա զա ամ | Ի շուն | զար նե լով | առաջ | կ'ու
զէր | եր թաւ. է չը | լե զու | ե լաւ | ու | ե բե սը | զար

կաւ | իւր չա րու թիւ նը, ուս տի | Բա ղա ամ | փո
խա նակ | ա նի ծե լու | օրհ նեց | իս րայ ե լա ցե
նե րը:

Բոկոմ կ'ըսէ թէ զիս անմահ զըրի,
հըրաչքն աստուծոյ միտքըս չըբերի.
չուտով հասաւ մեզ սուրն իսրայելի,
կորայ չարաչար ընդ Բաղամի:

Յ. ց. Գ.

Յաւա լի | Շու շան | էր | Յո վա կիմ | իշ խա նին |
կի նը, որ | շատ | գե ղե ցիկ | և | փա աււ որ | ըլ լա
լով | եր կու | շար | հը րէ այ | ծեր | դա տաւ որ | ցան
կա ցան | Շու շա նին. բայց | պար կեշտ | կի նը | ա
նոնց | չը հաւա նե լուն | հա մար | վը կայ ու թիւն |
տըւին | թէ | ան պար կեշտ | գործ մը | ըրաւ, ուս
տի | վըճ ու ցին | որ | քար կո ծուի. եր բոր | կը տանէ
ին, Գանի էլ | մանուկ | մարգարէ ա կան | հոգւով |
շար ժե ցաւ, ու | ե լաւ | ճամբուն | վը րայ | կան չեց.
թէ | ես | ան պարա | եմ | ատ | ար գա ըին | ա ըիւ նէն.
և | այս պէս | դար ձուց | ժո ղո վուր դը, և | ծե րե րը |
ի րար մէ | զա տեց, ու | ա նանկ | հար ցուց. և | եր
կու սին | խօս. քը | ի րար | սը տեց. ուս տի | Շու շա
նին | տե զը | ծե րե րը | գա տա պար տե ցան:

Յաւալի Շուշան կ'ըսէ արթընցիւր,
մի չար ցանկութեանց բընաւ հետեւի.
մի ընկեր եղբայր բընաւ զրպարտեր,
խայտառակ կ'ըլլաս՝ որպէս չար ծերեր:

Ի. Լ. —.

Իիւրի կամ | Ուրի | էր հայր | Բե սի լի էլ | ճար տա
րա պե տին, որ | բա րա կա միտ | մարդ | ըլ լա լով
աս տուա ծայ ին | ի մաս տու թեամբ | լե ցուե ցաւ.
ու | չի նեց | տա պա նա կըն | ուխ տի | մեծ | սըն տու

կի | ձեւով | բո լոր | աս կիւ | ա պաւ | և | վը րան | եր
կու | քե րո բէ, ուր | կիւ | նէր | աս տուա ծայ ին | փառ
քը, և | կ'ըլլար | աս տուած խօսու թիւն. չի նեց | նա
և | խո րան | վը կայ ու թեան | ա մեն | զար գով, աշ
տա նա կով, սե ղա նով | խոն կոց, ուր | քա հա նայք |
խունկ | կը ծը խէ ին. չի նեց | և ու րիշ | սե ղան, ո
րուն | վը րայ զոհ | կ'ըլլար. ա սոնք | ա մե նը | չի նեց |
Բե սե լի էլ | Մով սե սի | հը րա մա նաւ. ուր | եր
բոր | Ա հա րոն | կը մըտ նէր | բուր վա ուով | և զգ դես
տով | եր կըն քէն | լըյս | կիւ | նէր | վը րան. ա նոր |
մէջ | կը պա հէ ին | տա սը | պա տուի րա նին | տախ
տա կը, մա նա նան, և գաւա ղա նըն | Ա հա րո նի:

Իիւրի կ'ըսէ թէ ջանա ունենաս
խմաստուն զաւակ կիրթ և խելահաս.
զի անդին գանձ է բարի ծընողաց,
ոչ արծաթ ոսկի, այլ զաւակ օրհնած:

Փ. փ. Գ.

Փսոմի թոմ փա նէ | զը րաւ | Փա րաււն | Յով
սէփ | գե ղե ցի կին | ա նու նը, որ | կը նը շա նա կէ |
փըր կիւ | աշ խար հի. զի | Յով սէփ | թա գաւ ու րին
ե րա զը | մեկ նե լով | մեծ | իշ խան | ե ղաւ | Ե
գիպ տաս, և | ես | թը | տա րի | ա աւ տու թիւն | ըլ լա
լով | շատ ցո բեն | ժող վեց. և | երբ | ես | թը | տա րի |
տով | ե ղաւ, ան | ցո բե նով | պա հեց | ժո ղո վուր դը.
մին չե | Յա կոր | նա հա պե տըն ալ | հե ոււ էն | լը
սե լով | զըր կեց | որ գի. քըն | որ | ցո բեն | ա ոին. Յով
սէփ | ի բենց | տա րած | ար ծա թը | ծա ծուկ | զը
նեւ | տըւաւ | ա ման նե րուն | մէջ. ու | եր կորդ |
ան գամ | որ | գը նա ցին | ցո բեն առ նե լու. յայտ
նեց | զին. քը | ի բեն | եղ բարց, ու | ետ. քը | հայ րը |
բե րել | տըւաւ:

Փոսմիթումիանէ փրկիչ աշխարհի,
անուն դրուեցաւ Յովսէփ գեղեցկի.
Թէ բարի ըլլաս նման Յովսեփին,
տէր ես աշխարհի փրկող քու անձին:

Ք. ք. Գ.

Քար ըին | էր | իշխան | Բե տի զու այ | քաղաքին |
հըրէ ից. երբոր | Հողե փեռնէս | եկաւ | պաշտօնեց |
քաղաքը, որ | պի տի | տայ ին, մէջն | այրի |
կին մը | մեծ տուն | Յու զիթ | աշտմար | շատ | գե
ղեցիկ | ելաւ | զարդաբոյս ցաւ, կանչեց | իշխան
նեքը, խըրա տեց | որ | չը վախ նան, հապա | ջեր
մեռանդ | աղթք | ընեն. ինքը | զը նաց | Հողե
փեռնե սին, որ | երբ | տե սաւ. պաղեցաւ | մը նաց,
և | ուրախ թու թէն | խը մեց | հարբեցաւ. իսկ |
Յու զիթ | խըն դրեց | օգնու թիւն | առտու մէ |
և զօրա ցաւ. և | առաւ | Հողե փեռնե սին | սու
րը, զարկաւ | կըտրեց | զը լու խը | ու | զի շեքով |
եկաւ | բանա կէն | զը նաց | քաղաքը. երբ որ | տե
սան | փառք | տըւին | առտու ծոյ, զարկին | Հողե
փեռնե սին | բանա կը | աւրեցին:

Քարին կ'ըսէ թէ տես Յուզիթ տիկին,
ինչպէս քաջութեամբ կորոյս թըշնամին.
Թէ արի ըլլաս ընդդէմ չար զիւին,
զուն կ'ըլլաս ժառանգ երկնից պըսակին:

Ե. Լ. Լ.

Եւա | կեանք | կը նը չա նա կէ, զի | առանց | ծը
նողաց՝ Ս. դա մայ | մէկ | կողէն | կեանք | առաւ, և |
եղաւ | օգնա կան | Ս. դա մայ, որ | զըրախ տին |
անմեղ | վիճակին | մէջ | զարդաբոյս | էին | ա
մեն | բարեաւ: Ս. | երջան կու թեան | նախան
ձեքով | գեւը | խաբեց | Եւան | օձին | կերպաբան

քո վը | ու | կերպոց | արգիւ լած | պըտղէն. մէկէն
| կողու սին | ան | երջան կու թիւ նը, մերկացան |
աստու ծոյ | լոյսը, և | ըսկը սան | ա մըջ նաւ. առ
տուած | ձայն | տըւաւ | որ | ապաշխարեն. աշտմար
| իրարու | վըրայ | պակասու թիւ նը | ձը գեքով |
պատժուեցան, ու | զըրախ տէն դուրս ին կան,

Եւա կ'ըսէ թէ խաբուեցայ օձէն.
խաբեբայ խօսքով՝ խաւարեց միտք իմ.
այս իմ մեծ վընաս քեզ խըրատ ըլլայ.
որ մըտիկ չընես խորամանկ զիւին:

Օ. օ. օ.

Օսիդ | էր | Յու բայ | վիճակը, ուր | մեծ | իշխան
| էր | և | ունէր | անչափ | հարըստու թիւն. սա տա
նան | նախան ձեքով | ու զեց | զինքը | փորձել | առ
տու ծոյ | թոյլ | տալով | ու | ա մեն | ապրանքը |
մէկէն | կորսընցուց, և բոլոր | զաւակնեքը | մէկ
| տան | մէջ | մեռան. Յու | երան լին | երբոր | լը
սեց՝ առտու ծոյ | երկըր պաղեքով | ըսաւ, մերկ |
եկայ | աշխարհ, ու մերկ | պիտի | դառնամ. տէր
| տըւաւ | և տէր | առաւ, և զիցի | կամք | տես ուր
| օրհնեալ | յետոյ | ըսկը սաւ | մարմին | չար չա
րեք | վէրքեքով | և | որդեքով. բայց | երան լին |
միշտ | նոյն | բանը | ըսեքով | խայտառակ | եղաւ |
սա տա նան, և | առտուած | տըւաւ | նորէն | առող
ջու թիւ նը, մեծու թիւ նը, և | ուրիշ | զաւակնեք:

Օսիդի մէջ էր Յու երանելին,
որ համբերութեամբ տարաւ մեծ վըշտին.
օրինակ եղաւ քեզ և բոլորին,
եթէ համբերես կը հասնիս փառքին:

Ֆ. Ֆ. Ֆ.

Ֆիլիպպոս տոր | կը թարգ մա նի | հայ բա սէր,
որ | էր | մա կա նուն | Պրո ղո մէ ոս | ե գիպ տա
ցւոց | թա դաւո րին, որ | ե լաւ | պա տե րադ մով |
Սն տի ո քոս | թա դաւո րին | վը րայ | ու | ըս պան
նու ե ցաւ. խկ | Սն տի ո քոս | գը նաց | ե րու սա
ղէմ՝ պա տուոյ | հա մար | ու գեր | տա ճա րը | մըտ
նեւ, պա տու հաւ սե ցաւ | և դուրս | փա խաւ բայց
| շատ նե ղու թիւն | տըւ աւ | Հը րէ ից | մա կա բայ
ե ցւոց | ժա մա նա կը : Սա կայն | շատ | ժա մա նակ
| չան ցաւ | ե կաւ | յաշ խարհ | փըր կի չը | տի ե ղե
րաց, ինչ պէս | որ | մար դա րէք | մար դա րէ ա ցեր |
է ին. վե րուց | կը առ պաշ տու թիւ նը | և | հաս
տա տեց | քը իս տո նէ ա կան | սուրբ | և | ուղ ղա
փառ | հաւատ քը :

Ֆիլիպպոսորն այն ցաւաղին կ'ողբայ,
թէ կուռք պաշտելով ինչպէս կուրացայ.
Յիսուսի տեսնան արժանի չեղայ,
չարաչար գործքով յաւիտեան կորայ :

ՄԱՍՆ ԵՐԿՐՈՐԻ

ՎԱՐԺՈՒԹԻՒՆ ԱՌԱՔԻՆԻ ՕՐԻՆԱԿԱՅ

ա. Իմաստութիւն :

Դիոնեսիոս բռնաւորը օր մը վաճառանոցն ելաւ,
տեսաւ որ ամեն վաճառական տեսակ տեսակ ապ-
րանք կը ծախէ : Հոն պատահեցաւ փիլիսոփայի մը,
հարցուց թէ հապա դուն ինչ կը ծախես : Սն ալ
պատասխանեց եթէ ես իմաստութիւն կը ծախեմ :

Կրկնեց Դիոնեսիոս. քանիով կը ծախես : Ըսաւ
փիլիսոփայն թէ վեց հարիւր դահեկանի : Մէկէն
հանեց վճարեց : Ըսաւ փիլիսոփայն. Ահն գործք
խաւճախեամբ գործէ, ու փշա վերջը հաւածէ. ահա տա
է իմ ապրանքս : Սն խօսքս մեծ բան չերենալով
Դիոնեսիոսին՝ սկսաւ սովորաբար բերան առնել, և
նեղանալով ամեն անգամ ըսել :

Եղաւ որ իրեն իշխանները թշնամանալով կա-
շառք տուին իրեն սափրիչին, որ երբոր զինքն ա-
ծիլէ, վարպետութեամբ վիզը կըտրելով սպաննէ
բռնաւորը : Երբոր գնաց իրեն քով սափրիչը, Դիո-
նեսիոս առանց բանը գիտնալու բարձր ձայնով

Ետքը այսպիսի խոսող թուշուններուն սէր ձգե-
լով քանի մը հատ գնեց: Ռամիկ արուեստաւոր մը
աս բանս լսելով՝ ինքն ալ առաւ կաշաղակ մը. ու
սկսաւ վերի խօսքը սորվեցընել մեծ դժուարու-
թեամբ, որ ետքը ծախէ կայսեր: Բայց որովհետեւ
թուշունը դժուար կը սորվէր՝ տէրը շատ անգամ
նեղանալով կը կանչէր. Այ՛նա աշխատանքս որ կորուսի:

Երևելի իշխան մը լսեր էր որ աստղաբաշխ մը միշտ կը պարծենայ թէ իմ արուեստովս լաւ գիտեմ չեղած բաները գուշակել: Իշխանը հրաման խրկեց անոր որ գուշակելով իւր չորս հարցմունքին պատասխան տայ: Առաջինն էր, Ո՞ր է աշխարհի մէջ Խեղճ. երկրորդ՝ Իմ արժէքս ո՞րն է. երրորդ՝ Հիմա ես ի՞նչ կը հաածեմ. չորրորդ՝ Ես ի՞նչ բանի կը հասարամ: Աստղաբաշխը զարմանալով այսպիսի հարցմունքի վրայ թողութիւն խնդրեց իշխանէն, զի այսպիսի բան

միայն Աստուած կարող է գիտնալ: Բայց իշխանը բարկանալով սպառնացաւ որ կամ գտիր աստղաբաշխական արուեստով՝ պատասխան տուր, և կամ կը պատուհասեմ գրեզ չարաչար:

Երբոր աստղաբաշխը կը մտածէր տարակուսած՝ իւր ջաղացպանը ներս կը մտնէ ու հարցընելով պատճառը կ'իմանայ: Մի տարակուսիր, կ'ըսէ, ատ հարցմունքդ բան չէ. ինձի հրաման տուր, հագուստդ հագնիմ, ես երթամ պատասխանը տամ: Աստղաբաշխը ուրախանալով կը հանէ հագուստնաւոր կը հագցընէ ու կը խրկէ իշխանին: Ջաղացպանը աստղաբաշխին հագուստովն ազատութեամբ կ'երթայ շիտակ իշխանին խուցը կը մտնէ ողջունելով: Իշխանը մէկէն կը հարցընէ թէ պատրաստեցիր հարցմունքիս պատասխանը: Հրամներես ըսաւ: Ուրեմն ըսէ ինձի՝ կրկնեց իշխանը, ուր է աշխարհիս մէջտեղը. պատասխանեց ջաղացպանը. ոչ միայն պիտի ըսեմ, այլ և պիտի ցուցընեմ. քեզի, թէ որ կամենաս հետս գալ գաշտը: Իշխանը հաճեցաւ, ելան գնացին գաշտը. ջաղացպանը քիչ մը տեղ ոտքով չափեց ու կեցաւ. դարձաւ իշխանին ըսաւ՝ թէ ահա հոս է աշխարհիս մէջտեղը. եթէ ինձի չհաւատաս՝ չափել տուր աւելի վարպետ երկրաչափի ու կ'իմանաս որ շիտակ է խօսքս:

Իշխանը զարմանալով անոր վարպետութեանը վրայ ըսաւ՝ թէ աւելի դիւրին է քեզի հաւատարման թէ կրկին չափել տալ. բայց ըսէ ինձի՝ իմ արժէքս ո՞րչափ է: Պատասխանեց ջաղացպանը. մեր փրկիչը երեսուն դահեկանի ծախուեցաւ. ապա դուն պէտք է որ արժես մէկ դահեկան պակաս. կարծեմ թէ աս գինը անպատուութիւն չբերեր քեզի:

Ըսաւ իշխանը՝ աս ալ թող անցնի. ըսէ՝ ես հիմա

ինչ կը մտածեմ: Պատասխանեց ջաղացպանը. դուն քու շահդ ու եկամեադ կը մտածես: Յիրաւի է, ըսաւ իշխանը. բայց գիտցիր նայիմ ես ինչ բանի կը հաւատամ: Պատասխանեց, թէ դուն կը հաւատաս թէ ես աստղաբաշխ եմ. բայց ես ջաղացպան եմ, որ անոր տեղն եկայ քեզ պատասխանեցի: Իշխանը շատ զարմանալով անոր հնարագիտութեանը վրայ գովեց մեծապէս թէ շատ ազէկ կատարեցիր պաշտօնդ ու ազատեցիր աստղաբաշխը, ուստի քու հնարագիտութիւնդ անկէ շատ վեր կը համարիմ:

Այս վրսեմափայլ նըշոյլ բընածին,

վառ 'ի վառ պահեալ կայ յիւր կանթեղին.

զի ճարակ լուսոյ իմացականին,

է հանճար իմաստ ըստ անսականին:

Եթէ չէ վառեալ քոյգ ճըրագ ներքին,

փայլուն առարկայք քեզ խաւար լինին.

զինչ շահ այլ թէ գրեզ գիտուն համարին,

երբ միտքդ է կապեալ 'ի մութ խաւարին:

Դ. Խրատաբանութիւն:

Աւազակները երբոր ճամբայն կը սպասէին անցնողները կողոպտելու համար, տեսան որ անկէ կրօնաւոր մը կանցնէր սուրբ Ֆրաչիսկոսի կարգէն. կարծելով թէ պահած ստակ ունի, մէկէն վրան թափեցան, ու սուրը սրտին դրին կը սպառնային որ հանէ ստակը: Իսկ բարի կրօնաւորն աներկիւղ և զուարթ գէմքով սկսաւ այսպէս ըսել անոնց. Պարոններ, կ'երևնայ թէ շատ ժամանակ է որ հեռացեր էք աշխարհէ և մարդկային կենակցութենէ. որովհետեւ մոռցեր էք որ Ֆրանչիսկեան կրօնաւորները չեն կրնար վրանին ստակ պահելու. ուստի

ստակ չունիմ որ տամ անոր տեղը ձեզի խրատ մը խօսիմ, որով կարենաք ձեր ցանկատէր սիրտը հանգ-
չեցընելու։ Աւագակները զինքն տնանկ հանգիստ
և զուարթ տեսնելով հաճեցան որ մօտիկ ընեն։
Ուստի այսպէս սկսաւ խրատը. Եղբայրներ, կը տես-
նեմ որ ձեր կենցաղավարութիւննու Յիսուսի կենցա-
ղավարութիւնը շատ նման են իրարու. վասն զի նա
աղքատ մեռաւ դուք ալ աղքատ պիտի մեռնիք. նա
ամենուն ատելի եղաւ ու հալածուեցաւ, դուք ալ
ամենուն ատելի էք ու կը հալածուիք. նա մոլորե-
ցուցիչ համարուեցաւ, դուք գող աւաղակ համա-
րուած էք. նա տեղ մը չունեցաւ գլուխը դնելու,
դուք ալ չունիք ապահով բնակարան մը. մութն է
ձեր լոյսը, գայլերն են ձեր ընկերները և թռչուն-
ներն են ձեր երգիչները. նա մէկ քաղքէն մէկալը
կը հալածուէր, դուք մէկ վտանգէն կ'աղատիք մէ-
կալը կ'իյնաք, ու հովին ձայնը և ծառերուն տե-
րէները ձեզ կը դողացընեն։ Նա ընկաւ թշնամեաց
ձեռքը մէկ աշակերտին մատնութեամբը, դուք ալ
պիտի մատնուիք ձեր մէկ ընկերին ձեռքովը. զնա
Պիղատոսի առաջը հանեցին, դուք ալ որ մը պիտի ել-
լէք դառն դատաւորի մը առջև. նա դատապարտեցաւ
'ի մահ խաչի, դուք ալ պիտի կախաղանէն կախուիք,
նա իջաւ դժոխքը, դուք ալ պիտի իջնաք։ Սակայն
երկու մեծ տարբերութիւն կայ անոր ու ձեր մէջ.
զի նա սուտ վկայներէն յանիրաւի դատապարտե-
ցաւ, իսկ դուք պիտի դատապարտիք անսուտ վկայ-
ներէն, և արդարութեամբ պիտի սպաննուիք ձեր
յատուկ չարագործութեան համար։ Նա դժոխքէն ե-
լաւ յաղթանակով, դուք հոն պիտի մնաք յաւիտեան։
Աս խրատս անշափ շարժեց աւաղակներուն սիրտն՝
որ ինկան ոտքը զղջացան. և առին կրօնաւորն իրեն
վանքը տարին ու անկէ ետեւ թողուցին աւաղակու-

թիւնը, բարեպաշտութեան հետեւեցան բարի խրա-
տով սրբակաց կրօնաւորին։

Ազգու ազգարար ձայն խրատատուն,
երբ կից է գործող իւր բան խրատին.
զի սին բանն ասի շարժումս օգային,
ոչ պատճառ բարեաց ոչ շարժիչ սըրտին։
Դու մատո զքո սիրտ առ ձայն ազգողին,
ամբարեա 'ի նա ըզբարի բարին.
այնու մեծանաօ այն է դանձ ներքին,
զոր օտարք անտի կողոպտել չունին։

Է. Աղապարտիւն։

Խեղացի մարդ մը միշտ կը մտածէր աշխարհիս
ունայնութեանը վրան ու կը զարմանար թէ ազահ
մարդիկ ինչպէս չեն կըշտանար՝ որ իրենց սակաւօ-
րեայ ժամանակն հանգիստ անցընեն։ Աս բարի
խորհուրդներով այնչափ սիրտը շարժեցաւ, որ ա-
մեն ունեցած բարին աղքատներուն բաժնեց, ու
լեռը ճգնաւորի նման սրբութեամբ կ'ապրէր։ Եր-
բոր ձմեռը մտեցաւ կը նայէր որ լեռներուն մէջ
ծակ փապար մը գտնէ ու հոն բնակի։ Օր մը գտաւ
անանկ տեղ մը բնակարանի համար. ելաւ քարե-
րուն վրայէն մէջը մտաւ ու շատ աղէկ տեղ երեցաւ
իրեն. բայց երբոր ներսը նայեցաւ՝ տեսաւ որ կտոր
'իռ ոսկի հոն ձգած է, անանկ վախ եկաւ իրեն ան
ոսկիէն՝ որ կարծէր թէ մահը տեսաւ։

Ուստի ձգեց ելաւ անկէց, սկսաւ փախչիլ. երբոր
ասանկ վաղելով կ'անցնէր լեռանը մեջէն, աւաղակ-
ները տեսան՝ վրան վաղեցին բռնեցին, հարցուցին
թէ ինչո՞ւ կը փախչիս, ինչ կայ։ Պատասխան տուաւ
թէ մահը տեսայ, անկէց կը փախչիմ։ Զարմանալով
սկսան ստիպել որ շիտակն ըսէ, ինչ բան տեսար որ

կը փախչիս: Ան ատենը իրենց հասկըցուց թէ իմ մահս ոսկին է, ոսկի տեսայ այրին մէջ, վախցայ կը փախչիմ:

Աւազակները վրան խնտալով թողուցին, որ փախաւ գնաց. իրենք իրեք հոգի ելան գնացին գտան ոսկին ու սկսան ուրախանալ ետքը խորհուրդ ըրին հանեցին ստակ տըւին իրենց մէկ ընկերին քաղաք խրկեցին որ գինի և ուտելիք բերէ իրենց: Աս մարդը կ'երթայ քաղաք և ամեն բան գնելէն ետեւ կը մտածէ որ բոլոր ոսկին ինքն յափշտակէ, սւստի թոյն առաւ գինիին մէջ լեցուց, որ ընկերները խմեն ու մեռնին: Այս ողորմելին երբոր մտեցաւ այրին քով ընկերներն ալ մտածեցին որ զինքն սպաննեն, ու ոսկին երկուսին մնայ. աս խորհրդով ելան դուրս առին ձնօքէն բաներն ու զարկին սպաննեցին, ու իրենք նստան ուտել խմելու. բայց որովհետեւ գեղած էր գինին, անոնք ալ հոն մեռան:

Իսկ բարեսէր ճգնաւորը ուրիշ յարմար տեղ չգտնելով մտածեց թէ աւազակները ոսկին անկէ առեր տարեր են, երթայ հոն բնակի. երբոր կը մտանայ, կը տեսնէ որ մէկ աւազակը զարկեր սպաններ են արիւնոտ պառկած. մէկալ երկուսը դեղով սնցած մէկգի շրջուած են, իմացաւ թէ ոսկին ինչ մահ բերեր էր իրենց. ուստի սկսաւ աւելի ուժով վազել հեռանալ ան մահաբեր տեղէն: Գնաց ընկաւ երեսի վրայ շնորհակալ եղաւ նստուծոյ, որ զինքն աղատեր էր ան չար մահէն, և բոլոր կենացը մէջ ոսկի չուզեց տեսնելու, իբր ճշմարիտ մահ սեպելով հոգևոր և մարմնաւոր:

Այս ոսկեսիրաց կըշիւ է բաժին,

մարմին և հոգի 'ի նոյն մաշողին.

այս սուտ բերկրութիւն մտաց անմալին,

ծախիչ է կենաց թոյն մահաբերին:

Տես զիարդ աղատ սիրտ առաքինին,
աղատ 'ի թունից հրրճուի յիւր հոգին.
Թող զանբան ոսկին առի՛թ մահածին,
հետեւա բարւոյն նըման երջանկին:

Է. Հոգեւոր-Թիւն:

Թեոդոս թագաւորը հանդիսաւոր խաղ մը ուզեց ընելու, ուր ժողովեցան ամեն մեծամեծ իշխանները: Խաղէն առաջ երկու իշխան ուզեցին որ երթան գէպ 'ի անտառ քալեն ու դառնան զան. բայց ասոնք մանկութենէ բարի խրատներով կըրթուած ըլլալով սկսան պիտանի և հոգևոր բաներու վրայ խօսիլ բոլոր ճամբայն. այնչափ անոյշ եկաւ իրենց աս խօսակցութիւնն որ մուգան խաղը, և շատ տեղ անտառին մէջ կը քալեն ու կը հեռանան: Նայիս անտառին մէկ կողմը ճգնաւորի խուց մը կը տեսնեն, կ'երթան որ օրհնութիւնն առնեն. կը նային որ ներսը մարդ չկայ, միայն փայտէ ամաններ ու խաւրաղներ կը տեսնեն հոն. կը զարմանան թէ ասանկ ահռելի տեղ մարդ կրնայ կեանալ, ինչպէս մարդ է եղեր կ'ըսեն հոս բնակողը: Տախտըկին տակը կը գտնեն սուրբ Անտոն ճգաւորին վարքը. մէկը կը սկսի կարգալ, որչափ աւելի կարգաց' այնչափ սիրաբ բոբբոքեցաւ. քիչ մ'ալ կարգաց ու սկսաւ ան կանչել:

Վերջապէս սիրաբ չգիմացաւ, սկսաւ տյոպէս խօսիլ. Ո՛հ աս ինչ կուրութիւն է մեր գործքը, աս ինչպիսի անցաւոր կեանք ունինք ու միայն անցաւորին բոլոր ծախեր ենք. որչափ վտանգներ որչափ նեղութիւններ քաշեցինք անցաւոր թագաւորին համար, ունայն անուան և փառաց համար. հապա երկնաւոր թագաւորին, անանց բարեաց և փառաց

համար ինչ գործեցինք: Չորս գին կը նայէր, ձեռքերը զլխուն կը զարնէր, աս ինչ խեղճութիւն է մեր բանը. աշխարհի համար՝ մարմնոյ համար բանի մը չենք խնայեր, հոգւոյ համար ամեն բանի կը խնայենք. արքայութեան համար աստուծոյ համար ինչըրած ունիմք: Դարձաւ ապա ընկերոջն ըսաւ թէ ես ալ պիտի չերթամ քաղաք, ես հոս պիտի մնամ, հոս պիտի գտնեմ իմ հոգիս և իմ յաւիտենական թագաւորութիւնս որ կտրուսեր էի: Ընկերն ալ իրեն հետեւելով մնացին հոն. հագան ան խարազները, նստան ապաշխարեցին իրենց կեանքը, ինչպէս կը պատմէ սուրբն Օգոստինոս:

Տես զհարդ ազգեալ սըրտի դիւցազին,
անդէն ձգեցաւ ըզհետ շարժողին.
եզիտ մեծութիւն աննիւթականին,
զոր չարժէ աշխարհ ընդ բոլոր դոյին:
Պատրաստեա ըզմուտ քոյդ ազգարանին,
հետեիլ բարոյն ըստ սահմանողին.
սէր հոգեկանին սիրոյ անմահին
ձըգեսցէ 'ի վեր սիրտ քո և զհոգին:

Է. Ժամասիրութիւն:

Նաբոլի քաղաքը սեպուհ իշխան մը կար շատ բարեպաշտ և ժամասէր. որ բայ 'ի պարտաւորութենէն՝ ամեն կիրակի քարոզի կ'երթար, ու երբոր տուն կը գաճնար՝ լսած քարոզը գործքով կը կատարէր: Աս բարեպաշտ իշխանը մէկ այլազգ գերի մը կ'առնէ, և խնամելով լեզու սորվեցընել կուտայ ու քովը կը պահէ: Գերին ալ ամեն կիրակի իշխանին հետ ժամ կ'երթար. կը նայէր որ տէրն ինչ քարոզ որ ժամը կը լսէ, կ'երթայ տուն գործքով կը կատարէ. միտքը կը դնէ որ երթայ քարոզիչը

գտնէ աղաչէ որ առջևի կերակին գերի ազատելու վրայ քարոզ տայ, որ տէրը զինքն ալ ազատէ: Քարոզիչը լսելով գերին խնդրքը՝ սիրով յանձն առաւ կատարելու: Կիրակի եղաւ, նորէն եկեղեցին գնացին քարոզի. բայց քարոզիչը ուրիշ բանի վրայ տուաւ քարոզը. իշխանը տուն գնաց՝ նոյն քարոզին խրատը կատարեց: Գերին կարծելով թէ քարոզիչը մոռցաւ, նորէն գնաց խնդրեց. քարոզիչը՝ միտքս է, ըսաւ, պիտի տամ ուղած քարոզը: Բայց հետեւեալ կիրակին ալ չտուաւ նոյն քարոզը, և այսպէս քանի մը կիրակի անցաւ. վերջապէս մէկ կիրակի մը եկեղեցին կ'երթան, քարոզիչը կը սկսի գերի ազատելու վրայ փառաւոր քարոզ մը տալ. գերին ուրախանալով տիրոջը հետ տուն կ'երթայ, նայիս իշխանը կը կանչէ քովը գերին, ազատութեան թուղթը կուտայ իրեն՝ ըսելով թէ ասկէ ետեւ դուն ազատ ես, երբոր կ'ուզես գնա քաղաքդ:

Գերին խնդալով դուրս կ'ելլէ, կը վաղէ կ'երթայ քարոզչին շնորհակալ ըլլալու, որ պատճառ եղաւ իրեն ազատութեանը. ետքը դարձաւ հարցուց թէ ինչու համար առջի կիրակին աս քարոզը չտուիր, ու այսչափ ուշացուցիր: Պատասխանեց թէ ես ինչ քարոզ որ տալու ըլլամ՝ նախ գործքով կը կատարեմ, ետքը կուտամ. որովհետեւ գերի չէի ազատած՝ նայեցայ որ գերի մը առնեմ ազատեմ, ետքը տամ քարոզը անոր համար ուշացայ:

Գերին աս բանս որ լսեց՝ այնչափ զարմացաւ ու սիրտը շարժեցաւ որ դարձաւ գնաց իշխանին ոտքն ընկաւ, խնդրեց որ մնայ հոն ու քրիստոնեայ ըլլայ: Ահա այսպէս փափաքին հասաւ, և քարոզչին ու իշխանին բարեպաշտութեանը հետեւելով երևելի բարեպաշտ եղաւ:

Այս պարտուղ բարեաց գործոյ պանծալի,
այս առաքինեաց օրինակ բարի.
ճրգէ զհեռաւորս 'ի դիւտ ճշմարտի,
'ի լոյս հրաւիրէ զխաւարեալ հոգի:
Այս և բեզ 'ի ճահ մանուկ շնորհալի,
առաքինեաց տիպ 'ի բեզ գրծեսցի.
լուսատիպ եղեալ լոյս տուր խաւարի,
փառաւորել զհայր գործովք լուսալի:

Ը. Աստուածաշաղապներն:

Երևելի աստուածաբան մը ուղեց իմանալ թէ
աշխարհիս վրայ ո՞վ է թշուառ ողորմելի. շատ
մտածելէն ետեւ Աստուծմէ խնդրեց որ իրեն յայտ-
նէ: Օր մը ձմեռուան մէջ կ'ելլէ եկեղեցին կ'եր-
թայ. կը տեսնէ որ դրանք քով խեղճ ողորմելի
աղքատ մը մերկ կը դողայ. աստուածաբանն ա-
նանկ խեղճութեան մէջն սր կը տեսնէ աղքատը՝
կը մտածէ թէ ահա աս պիտի ըլլայ փնտրուած
թշուառս, զի ասկէց աւելի ո՞վ կրնայ ըլլալ ողոր-
մելի: Ուստի մտենալով բարեւ կուտայ աղքատին՝
թշուառ անուանելով. պատասխան կուտայ աղքա-
տը՝ թէ ես թշուառ չեմ: Զարմանալով աստուա-
ծաբանը կ'ըսէ, թէ դուն թշուառ չես՝ հապա ո՞վ
է. դուն ինչ մարդ ես որ խեղճութիւնդ չես ճանչ-
նար: Պատասխան կուտայ աղքատը, թէ ես թա-
ղաւոր եմ: Դուն թագաւոր ես կ'ըսէ, քու թա-
ղաւորութիւնդ ո՞ւր տեղ է: Կը պատասխանէ, թէ
իմ թագաւորութիւնս հոգւոյս մէջն է:

Աստուածաբանն աւելի զարմանալով ուրիշ խօսք
չգտնէր հարցընելու՝ կը դառնայ կ'ըսէ. թէ որ Աս-
տուած վճռէ՝ թէ դուն գթութիւն երթաս, չե՞ր ըլլար
թշուառ: Ամենևին չէ ըսաւ. վասն զի ես միշտ իմ

ստեղծողս երկու ձեռքով բռներ եմ աստուածաշա-
տութեան օրէնքով. թէ որ զիս դժուար խրկէ,
զինքն ալ հետս կը տանիմ. ան ատենը դժուարն ար-
քայութիւն կ'ըլլայ, ես ալ իմ հոգւոյս թագաւորու-
թիւնը գտնելով ոչ թէ թշուառ, այլ երջանիկ երա-
նելի կ'ըլլամ: Ան ժամանակն աստուածաբանը աղ-
քատին ոտքն ինկաւ ըսաւ, թէ յիրաւի՝ դուն երջա-
նիկ և կատարեալ ես աստուածաշաղատութեամբ,
ուրեմն աստուածաշաղատութիւն չունեցող չարագործ
մարդն է թշուառ թէ աշխարհիս վրան, և թէ 'ի
հանդերձեալն:

Ահա հիւսիսանչ գործ աստուածաշաղտին,
անկիր երանեալ յամեն վիճակին.

ձեռքն ինքնակալաց, զօրք բելիարին,
չըզօրեն բերել արկած երջանկին:

Աստուածաշաղատութեամբ թէ կըրթիս յանձին,
յաղթես աշխարհի գըրանց դըժուարին.
մարդ աստուածափայլ հրեշտակ 'ի մարմնի,
զերծ յամեն կըրից ներքին արտաքին:

Ը. Արարչութիւն:

Արիստիդէս աթենացին շատ երևելի ըլլալով
իրենց տէրութեան մէջ մեծանուն փայլեցաւ թէ
խեղճով, թէ քաջութեամբ, և թէ արդարութեամբ.
մինչև պաշտօնի վրայ ելլելով գլխաւոր եղաւ աղ-
գին: Բայց ասոր բնութիւնը այնչափ բարեհայտ և
պարկեշտ էր, որ ամենևին իրեն յատուկ չահը չէր
փնտռեր, այլ միայն աղգին և ժողովրդեան աղէկու-
թեանը համար կ'աշխատէր. ոչ փառասիրութիւն
գիտէր, և ոչ անիրաւութիւն. մինչ զի իրեն մականունը
զրուեցաւ Արարչ Արիստիդէս: Սակայն իւր ընկերներ
ընեն նախանձախներ եղան ու ժողովուրդը ոտք հա-

նեցին որ քչեն զինքը խեցեգրութեամբ. իբր զի խեցիի վրայ գրելով ժողովուրդը կը յայտնէր որ չեն ուզեր զինքը, պէտք է աքսորուի:

Աս արդար իշխանն ամենեւին չէր հոգար թէ Աթէնքէն պիտի քչուի. որ մը ելաւ առանձին կը քալէր. տեսաւ որ քաղաքացիներէն մէկը կը գրէր որ աքսորուի Արիստիդէս. գնաց մօտեցաւ հարցուց թէ ինչո՞ւ համար կը գրես, Արիստիդէս քեզի բան մը ըրած ունի: Պատասխանեց թէ ոչ ինձի բան ըրած ունի, և ոչ զինքը կը ճանչնամ. հապա անոր համար չեմ ուզեր որ ամենէն վեր արդար կ'անուանի: Ահա այսպէս զուր տեղ աքսորուեցաւ արդարը տասը տարուան համար. բայց իւր արդարութիւնն իրեն շուտ հասաւ. զի Քսերքսէս Պարսից թագաւորը՝ Յունաստանի վրան զաւրով, ժողովուրդը բերել տուաւ արդար Արիստիդէսը վեցերորդ տարին, ու թշնամուոյն դիմացը հանեց նաւով. որ ոչ միայն քաջութեամբ կատարեց իւր պաշտօնը, այլ և անկէ ետեւ մեծամեծ պաշտօններու մէջ մտաւ, ու ամեն անգամ իրեն արդար անունը փայլեցուց իր վրան՝ զարմանալի առաքինութեամբ և ազգասիրութեամբ: Երկար ժամանակ գանձապետ եղաւ, բայց շահա սիրութիւն չունենալուն համար միշտ աղքատ էր, ու աղքատ մեռաւ. անանկ որ իր զաւակները տէրութիւնը պահեց մեծցուց. բայց արդար անունով ճօխ և պայծառ էր թէ իրեն տէրութեան մէջ, և թէ բոլոր աշխարհի առջև:

Արդարութիւնն է տէր տիեզերին,

ոչ ոյժ զօրութիւն արքայից բազկին.

երբ բառնին յերկրէ իրաւունք վեհին,

տապալի աշխարհ կործանի ինքնին:

Ա՛ւ քեզ զայն անուն չըքնաղագունին,
արդար գործելով յամեն առնելին.

լաւ է վեհ անուամբ պանծալ ՚ի կարգին,
քան տիրել գանձուց բոլոր աշխարհին:

Ծ. Հնապանդութիւն:

Ազնուական մեծատուն մը ունէր մէկ հատ զաւակ, որ շատ կը սիրէր հնազանդութեանը համար. զի ամենեւին ծնողացն հրամանէն դուրս չէր ելած. ուստի ամեն ուսում սորվեցաւ. սակայն ծնողաց սիրովը շատանալով առուստուրի բան չէր սորված: Երբոր աս տղայն չափահաս եղաւ, մայրը սկսաւ հօրն ետեւէն իյնալ որ նշանէ որդին. իսկ հայրը խեղացի ըլլալով կանչեց տղայն քովն ու ըսաւ, թէ մօրդ խնդիրքը պիտի կատարեմ, բայց նախ կ'ուզեմ որ երթաս մէկ հատ ոսկի վաստրկիս բերես որ տեսնեմ: Տղայն կարմրելով գնաց որ հօրը հրամանը կատարէ հնազանդութեամբ. սակայն հրամանը ճամբայ չգիտնալով արտամած կը մտմտար: Մայրը վազեց քովն ըսաւ, թէ մի տրտմիր. մեր քովն ոսկի շատ. ահա առ աս մէկ ոսկին, վաղը իրիկուն տար հօրդ տուր. և այսպէս կը վճարի քու հնազանդութեան պարսիք:

Տղայն մօրն ալ հնազանդելով առաւ ոսկին, մէկալ իրիկունը երբոր հայրը շտրուանին քով նըստած էր՝ գնաց քովը կեցաւ: Հայրը հարցուց թէ ո՞ր է վաստրկած ոսկիդ, տղայն հանեց մօրը տուած ոսկին հօրը տուաւ. հայրը վրան նայելով վերուց ջուրը նետեց ըսելով թէ աս քու վաստրկած ոսկիդ չէ, գնա դուն վաստրկէ բեր: Տղայն ամօթէն գետինը կ'անցնի, կերթայ տրտմութեամբ կուլայ: Նայիս մայրը կը հասնի և կը հարցընէ թէ ինչո՞ւ կուլաս. հայրդ իրեն ոսկին թէպէտ ճանչցաւ, բայց ես վաղը դրացիէն կը փոխեմ ոսկի մը կուտամ:

ուսկին գողնալով պիտի ըլլայիր անիրաւ և գրկող, որուն հատուցում պէտք է որ ըլլայ կամ հոս և կամ հանգերձեալը: Երկրորդ որդին պատմեց թէ ծովուն քովն էի, տեսայ որ տղայ մը յանկարծ ծովն ընկաւ ու պիտի խղճուէր: Սիրտս չըղիմացաւ, մէկէն ծովը նետուեցայ բռնեցի տղայն ողջ հանեցի ծովէն ազատեցի: Պատասխանեց հայրը, թէ քու գործքդ ալ բարի է. բայց դուն ալ բնական պարտք կատարեցիր. զի ամեն մարդ պարտք կան է իրարու օգնել և իրարու հասնիլ, մանաւանդ վտանգի մէջ. որովհետեւ օգնութեան հասնող մարդը օգնութիւն կը գտնէ, և խստասիրտ մարդը անողորմ կը կորսուի:

Ան ժամանակը երրորդ որդին պատմեց հօրը, թէ անիրաւ մարդ մը նախանձեղով անանկ թշնամի եղաւ ինծի որ ետեւէս ընկեր էր զիս սպաննելու. շատ մեծ դժուարութեամբ երբոր կը զգուշանայի իրմէն, օր մը պատահեցայ իրեն, տեսայ որ լերանը ծայրը պառկեր կը քնանար: անանկ դար ու վտանգաւոր տեղ էր, որ քունին մէջ շարժածին պէս պիտի գլորեր վար իյնար հազար կտոր ըլլար: Նայեցայ վրան սիրտս չըղիմացաւ, ուզեցի որ զինքն ան վտանգէն ազատեմ. իրաւ ինծի մեծ թշնամի էր, բայց ես կամացուկ մտեցայ իրեն ու զգուշութեամբ արթնցուցի, որ ելաւ ան վտանգէն ազատեցաւ: Հայրը լրածին պէս վազեց գրկեց աս առաքինի որդին ըսելով. սիրելի զաւակ, քեզի կը վայլէ աս իմ անգին մատնիս. զի քու առաքինութիւնդ արժանի է ամեն բարեաց. որովհետեւ բարի ընել բարերարին է գործ բնական. բայց բարի ընել չարարարին է գերազանց գործք, գեղեցիկ առաքինութիւն և զիւցազնական բարեգործութիւն: Ահա այսպիսի մեծ գովասանքով և սիրով

հանեց մատնին դրաւ առաքինի զաւակին մատն ու հայրական օրհնութեամբն օրհնեց:

Այս պարզ և բարեաց անյիշաչարին, աննրման գործոյ տըրիտուր անգին. քանզի վարձք գործոց վըսեմագունին, վըսեմ գերազանց չափակցեալ նըմին: Թէ ի սոյն չըքնաղ գործ տիրականին բերիս նըկըրտիս զերթ առաքինին, վարձք անկըչոնիլ քեզ պահի յերկին, մեծագանձ փառօք յանմահից կարգին:

ԺԲ. Առաքինութիւն:

Արշակունեաց թագաւորութիւնը վերնալէն ետեւ բոլոր Հայաստան ոտնակոխ եղաւ Պարսիկներէն. շատ նախարարներ պատուոյ համար ուրացան հաւատքն ու շատ տեղ կրակատուններ կը շինէին և կրակ կը պաշտէին. իսկ բարեպաշտ մարդիկ մեծ հալածանաց մէջ էին: Պարսիկներն ուրացողներուն վատութիւնը տեսնելով բոլոր Հայոց ազգը կ'ատէին, և նախատանօք վարելով ամեն ազգէն անարդ կը համարէին Հայերը:

Աս ժամանակը սուրբ Վարդանայ եղբօր որդին քաջն Վահան տեսնելով սուրբ հաւատքին հալածանքն ու ազգին խեղճութիւնը՝ վառուեցաւ սիրտը ազգասիրութեամբ և աստուածապաշտութեամբ. ուստի միաբանեց իրեն հետ ամեն բարեպաշտ նախարարներն ու կեանքը դնելով հաւատքին և ազգին համար, սկսաւ քաջութեամբ հալածել Հայաստանէն կրակապաշտ Պարսիկներն և ուրացողները: Թէպէտ շատ քիչուոր էին առջի բերանը, բայց Աստուծոյ զօրութեամբն այնչափ զօրացան, որ հազարաւոր Պարսիկները ցերուցան կը ջարդէին:

զարմանայի քաջութեամբ. անանկ որ միայն վա-
հանայ անունը զամենքը կը գողացընէր:

Պերոզ Պարսից թագաւորը լսելով Վահանայ
գործքերը՝ անհամար զօրք հանեց վրան, որ ջնջէ
զինքը. բայց նա ատուած պաշտութեան և ազգա-
սիրութեան հոգւով անանկ վառուած էր որ ոչ
միայն չվախցաւ, հապա աներկիւղ և քաջութեամբ
մտաւ զօրքին մէջ իրեն քաջերովը, և սոսկալի ջարդ
տալով մէկալ զիէն ելաւ, ու սարսափեցուց և
խորատկեց Պարսից զօրութիւնը: Դրեթէ ամեն
պատերազմի մէջ այսպիսի քաջութեամբ ցիրու-
ցան ըրաւ թշնամիները: Բայց վերջի մեծ յաղթու-
թիւնն եղաւ, երբոր երեսուն քաջով մտաւ բիւ-
րաւոր Պարսից բանակն ու կայծակի նման զանոնք
հալածելով մէկալ կողմէն ելաւ. մինզե անհաւատ
թշնամիները վկայեցին թէ Վահանայ օգնական
աներևոյթ զօրութիւն մը կայ. ուստի չէին համար-
ձակեր իրեն նայելու, թէպէտ ինքը զանոնք մար-
դու տեղ չդնելով քովերէն կ'անցնէր:

Ապա Պերոզ մեռնելէն ետեւ Պարսից թագաւոր
նստաւ Վաղարշ, որ լսելով Վահանայ անպարտելի
քաջագործութիւնները զարմացաւ մնայ. զի քա-
ջին դէմ ծեծկըւող զօրապետները կը վկայէին թէ
այսպիսի զօրաւոր մեծ մարդ չէ տեսնուած, որ
ազգասիրութեամբ աչքին բան մը չերևնար, ու օր
ըստ օրէ կը զօրանայ: Վաղարշ սէր կապեց Վահա-
նայ վրան, ու հրովարտակ խրկեց իրեն որ հնա-
զանդի հաշտուելով հետը: Վահան հաւանեցաւ,
թէ որ իրեն երեք խնդիրքը կատարէ: Նախ՝ թող
տայ իրենց որ ամեն տեղ քրիստոնէական կրօնքը
պաշտեն փառաւորապէս, Հայ մարդ չուրացընեն,
և կրակատուններն հայաստանէն վերցընեն: Եր-
կորդ՝ թող գիտնան լաւն ու գէշն ընտրելու. բարի

և քաջ մարդիկ սիրեն ու պատուեն. իսկ անարդ-
ուրացող մարդիկ չպատուեն կրակապաշտ ըլլալ-
նուն համար: Երրորդ՝ թագաւորն իր աչքովը նայի
և ականջովը լսէ ամեն մարդու գործքն ու քաջու-
թիւնը. և չհաւատայ սրտապայ զրպարօղներուն:

Վաղարշ թագաւորը տեսաւ որ արդար էին Վա-
հանայ խնդիրքները, ոչ միայն կատարեց գովելով
անոր ազգասիրութիւնը, որ բոլոր ջանքն ազգին
լաւութեանը համար էր, այլ և հրամայեց որ իրեն
քովը գայ քաջն Վահան ու փառաւորի պատուով
աննման քաջութեանը համար: Ուստի երբոր Վա-
հան բարեպաշտ նախարարներով դնաց ներկայա-
ցաւ թագաւորին, ու խօսեցաւ ատենին մէջ զար-
մանալի ատենախօսութեամբ, ամենքը մեծապէս
հաճեցան, և գովեցին անոր խոհեմութիւնը: Ապա
տուաւ թագաւորը մեծ պատիւներ Վահանայ, նաեւ
սպարապետութիւն ազգին վրայ. նոյնպէս տուաւ
ուխտապահ քաջ նախարարներուն իրենց պա-
տիւը, և մեծապանծ փառօք խրկեց զիրենք Հայ-
աստան: Երբոր Վահան հասաւ Հայաստան՝ մեծ
հայրապետն Յովհան մանգակունի ելաւ առաջ
սուրբ խաչով և սուրբ նշխարքով Լուսաւորչայ՝ օր-
հնեց զինքն ու տարաւ եկեղեցին բոլոր ժողովրդով,
գովեցին և փառաւորեցին զաստուած, որ փա-
ռաւորեց իւր փառաւորիչը:

Ասկէց ետեւ Վաղարշ տեսնելով Վահանայ հա-
ւատարմութիւնն ու խոհեմութիւնը խրկեց իրեն
մարդպետութիւն, և եղաւ տէր և գլուխ ազգին:
Բոլոր Հայաստան ցնծութեամբ և ուրախութեամբ
լեցուեցաւ, որ անանկ փառաւոր ազգասէր իշխանը
տէր եղաւ ազգին ու հայրաբար կը խնամէր զա-
մենքը: Իսկ մեծ հայրապետը նորէն օրհնելով իւր
քաջ իշխանը, խօսեցաւ գեղեցիկ ճառ մը սքանչելի

ատենաբանութեամբ. նախ՝ գովելով և փառաբանելով զԱստուած, երկրորդ՝ մեծարելով վաճանայքաջութիւնը, ազգասիրութիւնը և բարեպաշտութիւնը. երրորդ՝ օրհնելով զամենքը, որ այսպէս զօրացան փառաւորապէս: Իսկ վաճան խոնարհելով առաջի Աստուծոյ շնորհակալ եղաւ, և անկէ ետեւ մինչև ցմա՜հ նոյն բարեպաշտութեամբ և ազգասիրութեամբ կառավարեց ազգը խոհեմապէս, և օրըստօրէ պայծառացուց թէ քրիստոնեայ ժողովուրդը, և թէ Քրիստոսի սուրբ հաւատքը. և աս բարեպաշտ ազգասիրութիւնը և իշխանութիւնը երեսուն տարի քշելով շատ աղէկութիւն տեսաւ ազգը, և միշտ պատուեցաւ փառաւոր անունը քաջին վաճանայ:

Այս պատգամ սիրոյ կրտակ ճշմարտին,
վառիլ և մաշիլ 'ի սէր ընկերին.
այս դործ է սիրող քաջազնին,
ծախել զօր ունի 'ի սէր ազգային:
Տուր 'ի սէր ազգին կեանք քո և մարմին,
կեալ մընալ անմահ 'ի սընունդ նորին.
զի կեալ վասն անձին է կեալ սոսկ մարմին,
կեալ 'ի պէտս ազգին է բանականին:

ԺԳ. ՈՐԴԵՍԻՐՈՒՄԻՆ:

Երևելի խոհեմ մարդ մը ունէր երկու որդի. որ շատ մեծ հոգ ունեցաւ երկուսն ալ աղէկ մեծցընելու կրթելով և ուսումն սորվեցընելով՝ որ ընտիր խելացի մարդիկ ըլլան. և ինչպէս որ կը փափաքէր ազնիւ խելացի զաւակաց հայր ըլլալու՝ փափաքին հասաւ. զի անանկ շնորհալի իմաստուն զաւակներ եղան, որ աշխարհք կը զարմանար անոնց խելքին, քաղաքավարութեանը և պարկեշտութեանը վրայ:

Աս սիրուն զաւակները երբոր ասանկ շնորհալի կը ծաղկէին մատաղ հասակի մէջ, հայրը ամեն բան կը ձգէր ու անոնց վրայ նայելով կը զմայլէր. շատ անգամ գործը կը ձգէր կը վազէր կ'երթար զաւակները տեսնելու. որչափ նեղութիւն ունենար, անոնց երեսը նայածին պէս՝ կը մոռնար: Որչափ որ անոնց առաքինութիւնն ու եղբայրսիրութիւնը կ'եւեղնար՝ հօրը սէրն ալ այնչափ կը բորբոքէր. անանկ որ ամեն վայրկեան կը դողար վրանին. նոյնպէս անոնք ալ սիրական ծնողքին վրայ կը դողային որդիական սիրով: Ուստի ասոնք առաքինութեան պատկերը մը եղած էին աշխարհիս մէջ իրենց բարի վարքովը:

Սակայն ասոնց սէրն ու քաղաքավարութիւնն անանկ դժոխային նախանձ մը բերաւ բռնաւոր իշխանին, որ կը տիրէր նոյն քաղաքին անիրաւութեամբ, մինչև սկսաւ ետևեննէն ինչալ պատճառներ փնտրուել, որ զիրենք կորսնցընէ. վերջապէս սուտ բանով մը վերուց կրկու տղայն ալ բանտը դրաւ սուտ վրկայներով, ու հաստատեց որ երկուսն ալ մեռնին. խեղճ հայրը երբոր լսեց, խելքը գլխէն գնաց, վաղեց գնաց բռնաւորին ոտքն ինկաւ, խնդրեց աղաղակեց, որ ողորմի խընայէ զաւակներուն ու չմարէ ճրագը, սր սքանչելի բարի օրինակ մնան աշխարհիս վրան, և ծնողական սրտին մխիթար ըլլան: Այսպիսի աղէտալի խօսքերով որչափ որ ջանացաւ նա, մինչ զի քովի մեծամեծներուն սիրտը չգլխացաւ՝ անոնք ալ սկսան ազալել: Ողորմելի հայրը կ'աղաղակէր որ անոնց տեղը զինքն սպաննէ. իսկ իշխանները կ'աղաչէին որ գէթ մէկ տղայն չսպաննէ թողու ծնողքին մխիթար:

Աս անօրէն բռնաւորը որովհետեւ կ'ուզէր որ ծնու

դին սիրտը խորտակէ, հրաման հանեց որ երկու
որդւոյն մէկը պէտք է որ մեռնի, բայց հայրը որն
որ կ'ուզէ՝ ան թող մեռնի. ուստի բերին զաւկը
ներք բռնաւորին առաջը. ցաւալի հայրն ալ հոն
բերին որ որոշէ, մէկ զաւակը մեռնելու տայ, մէ-
կայն առնէ իրեն: Շարժեցաւ խեղճին ծնողական
գութը, այլայլեցաւ արիւնը, նայելով զաւկըներուն
վրայ սիրտը կտրաեցաւ, վազեց գնաց փախթուե-
ցաւ զաւկըներուն, ողորմագին ձայնով խնդրեց
բռնաւորէն որ երկու զաւկին ալ խնայէ, ու զինքն
սպաննէ: Տեսաւ որ մոտիկ չըրաւ, նորէն աղաղակեց.
ով բռնութեանս, որ զաւակս ուամ, և որը պա-
հեմ. երկուսն ալ սիրուն և առաքինի, երկուսն ալ
անզին մխիթար ծնողական սրտիս, երկուսն ալ
հոգւոյս ճրագը և սրտիս փառքը. աս աչքերս խնչ-
պէս տեսնեն անմեղ զաւկիս մահը. աս ոտքերս
լինչպէս կոխեն զաւկիս արիւնով ներկած հողը.
չատ աղէկ է որ ես մեռնիմ. քան թէ անմահ զաւ-
կիս մահը տեսնեմ: Նայիս անանկ այլայլեցաւ սիր-
տըն ու երեակայութիւնն որ միտքը կորսնցուց,
չգիտցաւ ըրածը. ալ չգիմացաւ սիրտը, հանեց սուրը
զարկաւ ինքզինքը մեռցուց և իր արիւնով շարժեց
ամենուն սիրտն ու զոհ եղաւ զաւկըներուն և այս
պէս դանոնք ապատեց իր մահուամբը:

Այս է բռնութեան անժոյժ բռնութիւն,
տենչայ զաւակաց զոհել զիւր արիւն.
այս ցաւած սըրտի կիրք անհրճարին,
վաղվաղեալ բերի յաղէտ դառնագոյն:
Դու զաւակ ընտիր բարեկիրթ ներհուն,
ծնողական սըրտի մխիթար սիրուն.
ջանա պանծալի վեհանալ 'ի նոյն,
փառաւոր անմահ 'ի կեանս 'ի մահուն.

ԺԴ. ԾՆՈՂԱԿԱՆ ԿԵԻՔ:

Իդոմենէ գեկալիոնեան կրետէի թագաւորը,
տրոյական պատերազմին ժամանակը կ'երթայ նոյն
քաղաքը պաշարելու Յունաստանի ուրիշ թագաւոր-
ներուն հետ: Աս քաղաքը կործանելէն ետեւ, իդո-
մենէ կը մտնէ նաւն որ քաղաքն երթայ: Բայց այն-
պիսի սաստիկ ալէկոծութիւն մը կը պատահի, որ
ամենքը կը յուսահատին, իսկ փորձ և զօրաւոր
նաւավարները կը հաստատեն թէ աս վտանգէն
ազատելու ճար չկայ: Ամեն մարդ մահն առաջը կը
տեսնէր, ամենուն կ'երևնար թէ անդունդը բերանը
բացեր է որ զիրենք կլանէ. ուստի ամենքը լացով
ողբով կուլային իրենց դժբաղդութիւնը, գերեզ-
մանի ալ արժանի չեղան:

Իսկ իդոմենէ վերցուց աչքերը երկինք դառն
տրտմութեամբ սկսաւ աղաղակել. Ո՛վ ամենակալ
տէր, դուն որ ունիս տէրութիւն ծովուն ալիքնե-
րուն վրայ, լուր ողորմելոյս, ողորմէ խեղճ թշուա-
ռիս, ահա կ'ուխտեմ որ եթէ զիս ազատես ու հաս-
ցընես իմ կղզիս կրետէ՝ ծովուն զարհուրելի բռնու-
թիւնը խորտակելով. ես զոհեմ. քեզի ան գլուխն
որ նախ աչքիս երևնայ:

Սակայն իր որդին գիտնալով հօրը դարձը պատ-
րաստուեր էր որ գիմաց երթայ ու հօրը հետ
զրկախառնի. խեղճը չէր գիտեր թէ ան պիտի ըլ-
լար իրեն անձին կորուստ: Հայրը ազատելով ալէ-
կոծութենէ շտկեց նաւը գէպ 'ի նաւահանգիստը.
տեսաւ հեռուէն հայրենիքը՝ ուրախանալով շնորհա-
կալ կ'ըլլար Աստուծոյ, որ իւր ուխտին հաճեցաւ
ու զինքը ցանկալի երկիրը հասուց. սակայն մէկէն
իմացաւ թէ քանի տրտմալի էր ըրած ուխտը: Ասով

հասկըցաւ իր դժբաղդութիւնը, և կը ցաւէր ան-
խորհուրդ ուխտին վրայ: Մինչ զի կը վախնար
հասնելու քաղաքը և տեսնելու իր ընտանիքը. ևս
առաւել կը դողար որ չըլլայ թէ որդին տեսնէ,
որ շատ աւելի ոխելի էր աշխարհիս մէջ: Սակայն
անգութ ձախորդութիւնն աշխարհի, որ կը ջան-
այ միշտ պատժելու մարդիկ և խոնարհեցընելու
մեծամեծները, կը հալածէր աներեղոյթ ձեռքով
զիզումնէ: Վասն զի հազիւ թէ հասաւ քաղաքն
ու չհամարձակելով աչքը վերցուց որ նայի, ահա
տեսաւ սիրական որդին, որուն համար էր վախն որ
չըլլայ թէ տեսնէ. մէկէն զարհուրելով անդին դար-
ձուց երեսը. աչքը կը փնտրուէր ուրիշ գլուխ մը տես-
նելու, որ քիչ սիրածն ըլլայ, որպէս զի ծառայէ զու-
հին, բայց պարապ տեղը կը նայէր. զի որդին որ-
դիական սիրով վազեց ամենէն առաջ հասաւ կա-
րօտալի հօրը, փաթթուեցաւ վզին փափաքանօք.
բայց տեսաւ որ հայրը տրտմութեամբ լեցուած ոչ
երեսը կ'ուզէ նայիլ, և ոչ իւր դգուանքը կ'ընդու-
նէր, այլ արտասուօք կ'ողբար, զարհուրեցաւ տը-
ղայն, չգիմացաւ սիրտը. Ո՛վ հայր իմ, ըսաւ ուս-
կից է առ քու տրտմութիւնդ. այսչափ երկար հե-
ռաւորութենէդ ետեւ ինչու կը վշտանաս որ թաղա-
ւորական քաղաքդ հասար. և ինչո՞ւ զաւկիդ ուրա-
խութեան վրայ տրտմեւ ես. ինչ ըրի ես՝ որ աչքդ
ինծմէ կը դարձընես ու կը վախնաս երեսո նայե-
լու: Հայրը տրտմութեամբ լեցուած չունէր կարողու-
թիւն որ պատասխանէ. վերջապէս խորունկ հա-
ռաչանօք սկսաւ ըսել. Ա՛հ տէր, ինչ խոստացայ
ես քեզ, և դուն ինչ գնով ազատեցիր զիս ալե-
կոծութենէ. տար զիս տուր ալիքներուն և ժայռե-
րուն, խորտակէ զիս, որ կատարի տրտմալի կեանքս.
Թող որ ապրի որդեակս: Ո՛վ բռնութեանս. ահա

լով քաշեց սուրն որ ինքը զինքն սպաննէ, ու որդին
աղաւթի մեռնելէն. բայց հասան հոն մեծամեծները
չորս զին կեցած՝ բռնեցին ձեռքն արգիլեցին:

Սոփրոնիմաս ծեր պատգամախօսը հասաւ իրեն
ու սկսաւ զինքը համոզել, թէ ինչ հարկ կայ որդիդ
զոհ ընելու, առանց անոր ալ կ'ըլլայ. քու խոստու-
մրդ է անխոհեմ. Աստուած չուզեր բնաւ պատուիլ
անգթութեամբ. բզգոյշ կեցիր չըլլայ թէ աւելցը-
նես մեղքդ ուխտիդ յանցանքին վրայ, կատարելով
ուխտդ ընդդէմ օրինաց բնութեան: Զոհէ հարկեր
ճերմակ ցուլ, ցանէ անոնց արիւնը սեղանին չորս
զին, պսակելով ծաղիկներով, և ծխելով անուշա-
հոտ խոնկեր. աւելի ընդունելի է առ Աստուծոյ:

Իզումնէ գլուխը կախած կը լսէր աս խօսքերը,
բայց որդւոյն կսկըծուն սաստիկ խռոված, դեմքը
դեղնած այլանդակ, ամեն կէտի գունը կը փոխուեր,
ու բոլոր անդամքը կը դողային սարսափմամբ: Իսկ
որդին բանը հասկընալով աղաղակեց հօրը. Ահա
ես հայր իմ. քու որդիդ պատրաստ է մեռնիլ զոհ
ըլլալ Աստուծոյ. չըլլայ թէ անոր բարկութիւնը
քեզի բերես. ես դոհ կը մեռնիմ. որպէս զի իմ
մահս պահէ քու կեանքդ: Զարկ հայր իմ, մտրթէ
զիս. մի վախնար թէ անարժան որդի կ'երենամ
քու մեծութեանդ՝ վախնալով մահունէ: Հայրը
տղուն աս քաղցր ձայնն որ լսեց բոլորովին խոր-
տակեցաւ սիրտը, կորսնցուց մտքին կարողութիւ-
նը՝ ուխտին բանը միտքը բերելով սարսափեցաւ,
արիւնը բռնկեցաւ, վերուց սուրն որ զարնէ. տղայն
սրին դէմն ելաւ, յանկարծ որդւոյն սիրտը մտաւ
սուրը, թորմ արիւնը ոգեխառն սկսաւ վազել:
Քովի եղողները մինչև որ բռնեցին, արիւնաթա-
թախ սուրը տղուն սրտէն դուրս հանեց, որ կը ծխար:
առ իմ արիւնս, ու խնայէ զաւկիս: Այսպէս խօսե-

Ողորմելի տղայն աւելի սիրական ըլլալուն հօրը, աւելի խեղճ եղաւ. նայիս ինկաւ վաղած արիւնին մէջ, աչքը կիսաբաց խաւարած ստուերաւ մահու. նման գեղեցիկ շուշանին, որ արմատէն կտրելով արօրէն՝ կ'իյնայ դաշտին մէջ խամրած խորտակած չկրնար վեր կենալ. թէպէտ դեռ չէ կորուսած բնական ճերմակ դոյնը, բայց կեանքը մարած է, ու երկրէս ալ չկրնար սնունդ առնելու: Այսպէս եղաւ սիրուն որդին իդոմենեայ, որ թարմ և նորահաս ծաղիկ ըլլալով հնձեցաւ ծաղկափթիթ հասաւ կին մէջ:

Իդոմենէ սաստիկ կսկըծուն անզգայ և խելագար ելաւ. ոչ ուր եղածը դիտէր և ոչ ինչ ըրածը: Վաղելով դէպ 'ի քաղաքը որդին կը հարցընէր: Իսկ քաղաքացիք տեսնելով աս զարհուրելի դէպուածը՝ ցաւակից եղան խեղճ որդւոյն, ու երես դարձուցին թագաւորէն: Իսկ բարեկամներն առին թագաւորը նաւը դրին ու ծովն ելան գնացին: Իդոմենէի խելքը զլուխն եկաւ, հասկըցաւ որդւոյն աղէտալի դիպուածը. շնորհակալ եղաւ բարեկամներուն, որ զինքը հանեցին ան երկրէն, որ սիրական զաւակին արիւնովը չաղուած էր, ուր չէր կարող բնակելու. գընաց Սաղենտինա նոր քաղաքը շինեց, ու հոն հաստատեց թագաւորութիւնը՝ միշտ ողբալով աղինւ զաւակին վրայ:

Բարեզարդ զաւակ տայ զարուն անդին,
զոհէ զայն 'ի սէր ծընողականին.
զոր փոխ էր առեալ յարենէ նոցին,
ընծայէ սիրով կենաց տըւողին:
Քեզ է օրինակ, մանուկ դիւցաղին,
զոհ լինել ծնողաց զոհ կենարարին.
զի այն է կեալ միշտ անմահ 'ի մահին,
անմահ յիշատակ թողեալ յաշխարհին:

ԺԵ. ՀԱՅՐԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆ ԵՂԻՍԱՒԵԹԻ

Դիպուած առաջին:

Թոպուք՝ Սիպերիայի մայրաքաղաքը շինուած է թոպու և իրթիշ գետերուն միջոցը, որուն հիւսիսակողմը կը շրջապատէ ընդարձակ անտառ մը ու կ'երթայ մինչև սառնապատ ծովը: Աս միջոցը կայ 1100 վերստ ինչուան ապառաժ լեռները, միշտ ծածկած են սառերով. ուր ջրերը սառած ըլլալով ոչ դաշտերը կ'ոռոգանեն և ոչ ծաղիկ մը կը բուսցընեն: Թէ որ աւելի բեւեռին մօտենաս, և ոչ մեծ ծառ կը տեսնես. այլ տեղ տեղ անպէտ թուփեր, բժշկական խոտեր և կենդանիներ:

Ահա ասոնք են աս տխուր տեղերուն զարդարանքը: Ապա կ'երևնան ճախին տեղեր լեցուն մամուռներով, որ կ'երկցընեն բնութեան ճիգը. անկէ ետեւ ալ բոյս չերևնար. ցուրտն ու սառը կը թագաւորէ: Սակայն բնութիւնն ուրիշ տեսարան մը կ'երեցընէ, որ է հիւսիսային արշալոյսը. հօրիզոնին վրայ կ'երևնայ շատ անգամ լուսափայլ կամար և շարժական լուսեղէն սիւներ երկինքը կախուած, որ մեծ զուարճութիւն և զարմանք կը բերեն մեր կողմերէն:

աքսորութեանը: Թողութեամբ ազատեցին հարաւային կողմէն կ'անցնի իշխմ գետը, ուր տեղ տեղ սերմանած են դաշտերը. իսկ դառն լիճը սահման է խճուղի թաթարներուն. որոնք թէպէտ այլազգ են, այլ զարմանալի աւելորդապաշտութիւններ ունին հանդերձ կախարդութեամբ: Շատ անգամ դէպ ՚ի երկինք կը կռուին, թէ ուրիշին խնդիրքը կը կատարես՝ մերը ինչո՞ւ չես կատարեր. երբեմն հրացան քաշելով կը սպառնան, որ տայ աստուած իրենց խնդիրքը: Աս քաղըին ձախակողմը կը շրջապատէ իրթիշ գետը, իսկ աջակողմը թողութեան գետը, ուր անբոյս և անբեր տխուր տեղեր են. ուրիշ բան չերևնար, եթէ ոչ՝ ժայռեր իրարու վրայ դիզած. օդը թանձր, աստիճանը ծանր և արեգակը տրտում:

Իշխմ գաւառն աւելի բարեխառն ըլլալով՝ Սիպերիայի պարտէզը կը սեպուի. որովհետեւ ամառ կը տեսնէ. և ձմեռը միայն ութ ամիս կը տևէ. բայց ցուրտը շատ սառաիկ է, մանաւանդ երբ հիւսիսային հովը կը փչէ: Սեպտեմբերի մէջ ամեն ջուր կը սառի և կը տևէ մինչև մայիսին վերջը. անկէ ետեւ ծառերը կը սկսին կանանչիլ, և բոյսերէն անոյշ հոտ բուրել. թռչուններն երգելով կը զուարճանան, հիւսիսային սագերը ջրերուն երեսը կը կարկաչեն, արագիւն ու սպիտակ կռունկն եղէգներուն մէջ բոյն կը շինեն ձագ հանելու համար. սկիւռ (զինճապ) կենդանիները մէկ ծառէն մէկալը ցատքելով կը ձայնեն: Բնութեան աս զուարճալի տեսարանը քաջալերելով կը զօրացնէ բնակիչները, որոնց երջանիկ օրերն ասոնք են: Բայց որոնք աղէկ երկիրներէն հոն աքսորուած են, ամենևին զուարճութիւն չեն իմանար ասանկ բաներէն:

Աս անբաղդ աքսորութենէն մէկմէկ զիպուածով քշուեցան հոն, որոնց մեծ մասը թողութեան քաղ-

քին քովերը կը բնակին մինչև իշխմ սահմանը. ու մանր դաշտերու մէջ կը բնակին խճիթներով: Ռոսսաց տէրութիւն ողորմելով հոգացաւ իրենց որսորդութիւն ապրուստի համար. սակայն աս ողորմելի մարդիկը ամեն դի սփռած ըլլալով՝ ո՞ր կողմն որ նայիս՝ արտիդ գութը կը շարժի. և ամեն տեղ խեղճութիւն կը տեսնես:

Սաիմբա երկրորդ քաղաքը կը սեպուի Սիպերիայի, ուր կը նստի երկրորդ կառավարիչ իշխանը. ասկէց իրեք վերստ հեռու ջրոտ անտառին մէջ բոլորակ լճին քով կը բնակէր աքսորուած տուն մը. երեք հոգի էին, այր կին և դուստր. այրն էր 45 տարուան Պետրոս Սիինճեր անուամբ, կինը 50 տարուան Ֆետորա անուամբ. իսկ գուստրը փոքրիկ և գեղեցիկ ծաղկափթիթ եղիսաբեթ անուամբ: Աս խեղճերը փակուած ըլլալով աս անմարդաբնակ անտառին մէջ՝ ամենևին հաղորդակցութիւն չունէին մարդու հետ: Սիինճեր միայն կ'երթար որսի, այլ բնու չէր կարող Սաիմբա քաղաքը մտնելու. իր կինն ու աղջիկը մարդ մը չէին տեսեր, բաց ՚ի աղքատ թաթարներէն որ իրենց կը ծառայէին. նաև մարդ չկոտէր թէ ուսկից են, որունցեղէն և ինչ պատճառով աքսորուած են: Միայն թողութեան քաղաքին մեծ իշխանը զիտէր, ու իր տեղապահ իշխանին ալ չէր յայտներ որ կը նստէր Սաիմբա: Վասնզի երբոր ասոնք հոն աքսորուեցան՝ իշխանը խորիկեց զանոնք Սաիմբայի իշխանին ու պատու իրենց օրանոնց համար յարմար բնակարան մը շինել տայ հանդերձ փոքրիկ պարտիզով. նաև հոգայ իրենց կերակուրն ու հագուստը. բայց սառաիկ արգիլած էր որ ոչ հաղորդակցութիւն ունենան դրսի հետ, և ոչ թուղթ մը անցընեն Ռոսսաց տէրութեան կամ թագաւորական քաղաքը:

Այսօր զգուշութիւնները կարծիք կը բերէին թէ պէտք է որ ասոնք մեծ ցեղէ մը եղած ըլլան. Սփինճեր անուան տակը ծածկած կայ ուրիշ փառաւոր անուն, համետ անբաղդութիւն կամ եղեւորն: Որչափ որ ջանացին իմանալու ասոնց որպիսութիւնը, այնչափ ծածուկ մնաց: Երբեմն երբեմն որսորդները կը մոնէին ան անտառին մէջ, երբոր կը հասնէին լճին քովն ու կը հարցնէին անոնց անունը, պատասխան կուտային, թէ աս խրճիթին մէջի բնակիչները դժբաղդ ողորմելի են: Անոնք ալ զթալով իրենց վրայ՝ կը հեռանային ըսելով, աստուած ողորմի ձեզի, և օր մը տանի ձեր հայրենիքը հասցրնէ:

Աս լճին մէկ կողմն էր ընդարձակ դաշտ գերեզմանաց, ուր կ'երեւնային մեռելի ոսկորներ, որ յայտնի կ'երեւցնէին թէ հոն կայ եղբր հին ժողովուրդ. որոնց ոսկի զարդերն որ իրենց հետ թաղուած էին ժամանակով, մարդկային ազահութեամբ դանուել ցան ու յայտնի եղան: Իսկ լճին արևելեան կողմը կար փայտաշէն փոքրիկ մատուռ մը, որ քրիստոնեայք շիներ էին:

Արդ Սփինճեր աս կողմերս մինակ պտըտելով երկայն ձմեռուան մէջ կը զարնէր զանազան կենդանիներ. կ'ընաքիս (զէրտէվա) սամոյր, արիս (քաբում), ուր խիստ շատ կան: Ասոնք կը խրկէր թուպուրը ծախել կուտար, ու կնկանը ուզած բաներն առնել կուտար. աղջըկանը համար ալ հարկաւոր դրբեր բերել կուտար: Իսկ երկայն գիշերները կը պարապէին իրենց սիրական զուկին կրթութիւն տալու համար, որ պարկեշտութեամբ նստելով ծնողացն առջև կը կարդար. միշտ ծնողքը կը ջանային ընտիր պատմութիւններ ու երևելի գործքեր կարդացնելու Եղիսաբեթին, որ վառի սիրտը առաքի-

նութեամբ և աստուածապաշտութեամբ. հայրը կը սորվեցնէր փառաց և ազնուականութեան մեծութիւնը և գեղեցկութիւն. իսկ մայրը համեստութիւն և բարեպաշտ սովորութիւններ. հայրը կը սովեցնէր, թէ ինչպէս պէտք է առաքինութիւնը յարգել, իսկ մայրը՝ ինչպէս պէտք է սիրել առաքինութիւնն ու պարկեշտութիւնը: Աս բարի կրթութիւններէն առաջ եկաւ արիական բընաւորութիւն, հրեշտակային քաղցրութիւն ու մխիթարական կենակցութիւն:

Իսկ երբոր ձիւնը կը սկսէր հալելու. և գետինը կանաչնալու, Սփինճեր պարտէզը կը հոգար, ֆէնտորա կը պատրաստէր սերմը, Եղիսաբեթ կը ցանէր ան փոքրիկ պարտէզն որ ցիցերով շրջապատած էր և զարդարած փոքրիկ ծառերով, որոնց ծաղիկը անոյշ հոտ կը բուրէ: Կէս օրուան ժամանակը կ'աշխատէր ծաղկոցին մէջ, ուր կը հասցնէր զանազան ծաղկներ, որ անձանթ չեն մեզի. և ասոնցմով կը զարդարէին Եղիսաբեթի գլուխը՝ ըսելով. Եղիսաբեթ, միա՞ք դիր թէ հայրենեացի ծաղկներէն են. ասոնք նման են քեզի. երանի թէ ոչ ասոնք անցնէին և ոչ դուն:

Սփինճեր երբոր պարապ կ'ըլլար, լուռ կենալով կը մտմտար ու խորին հառաչմամբ կը նայէր դէպի հայրենեաց կողմը, թէպէտ կինը գգուելով կը մխիթարէր զինքը. այլ աւելի կը մորմոքէր սիրտը մանաւանդ կնոջը՝ զուկին վրայ նայելով: Ուստի կը կանչէր. Ս'հ Գէոտորա, ինչո՞ւ կամեցար հետս միատեղ արսորուելու. լուռ էր որ զիս մինակ թողուիր հոս. գէթ դուն զաւկովդ հանգիստ կ'ըլլայիր մեր հայրենիքը քու պատուովդ, ես ալ հոս առաւել գոհ կ'անցնէի ցաւալի օրերս: Աս բանն որ կը լսէր Գէոտորա ողորմագին նայուածքով կ'արտասուէր.

և ասով ցոյց կուտար թէ որչափ մեծ սէր ունէր քաղցր ամուսնոյն վրայ, անանկ որ և ոչ օր մը առանց անոր կրնար ըլլալու, նաև ղիկքն թշուառ չէր սեպեր միատեղ և ցաւակից ըլլալովը. գիտէր որ ամեն բան աստուածային կամքովը կ'ըլլայ. ուստի մխիթարուելով կը ջանար միշտ սիրտն առնէ ընկերին:

Միշտ կը ջանար անոր կամքը կատարելու և սիրած կերակուրը պատրաստելու. մաքրութիւնն ու խաղաղութիւնը կը թագաւորէր իրենց փոքրիկ բընակարանին մէջ. իրենց ամեն բանը պարզ և աղքատին էր, որ Սփինճերին օրսորդութեամբը կը հոգային: Սենեկին պատերը զարդարած էին Ֆէոտոբային ու Եղիսաբեթին քաջած նկարներով. ներքնասենեակը տուեր էին Եղիսաբեթին. ունէին և ուրիշ տուն՝ թաթար ծառային համար, ուր կը դնէին ամաններն ու պարտիզին գործիքները:

Իրենց ժամանակը կ'անցնէր կամ ներքին բաները հոգալով, և կամ ծառի կեղևէ փսիւթ շինելով գետինը փռելու համար. իսկ երբոր կիրակի կ'ըլլար՝ Ֆէոտորա հառաչելով կը տրտմէր պատարագ չտեսնելուն համար թէպէտ սրբութեամբ և աղօթքով կ'անցընէր սուրբ Բարսեղի պատկերին առաջը, որուն շատ ջերմեռանդ էր և պաշտպան ասեր էր իր մատաղ հասակէն: Այսպէս ամեն օր ջերմեռանդութեամբ և բարեպաշտութեամբ անցընելով իրենց միտքը լուսաւորած էր և սիրտը մխիթարուած քաջալերութեամբ:

Իսկ Եղիսաբեթ չորս տարուէն 'ի վեր աս Սիպերիայի անտառը բնակելով ասկէ 'ի զատ ուրիշ հայրենիք չէր գիտեր, և իր անմեղ սիրտը ան պարզ բնական բաներով կ'ուրախանար: Երբեմն կ'ելլէր լճին քովի ժայռերուն վրայ կը ժողվէր բազէի և ան-

գեղի հաւկիթներ. շատ անգամ կը բռնէր վայրի աղաւնիներ. ու թռչնարանին մէջ կը շատցընէր. և անանկ կը զուարճանար սիրտն որ կարծէր թէ ասկէ աւելի երջանկութիւն չըկայ աշխարհիս վրայ իրեն համար. իր առողջութիւնը կը զօրանար սովորելով օգին, և իր հասակը կ'աճէր շարժմամբ և կըրթութեամբ: Դէմքին վրայ հանգչած կ'երևնար անմեղութիւն և հանդարտութիւն, և օր ըստ օրէ իւր հաճութիւնը կը շատնար, ու գեղեցկութիւնը կը պայծառանար, որ միմիայն մխիթարութիւն և ցընծութիւն էր ծնողացը. որոնց առջին սիրուն ծաղկինման կը բացուէր, ինչպէս վայրի ծաղիկը միայն արեւին ներկայութեամբ կը բացուի, թէպէտ իւր գոյնն ու գեղեցկութիւնը միշտ ունի. այսպէս կ'ըլլար Եղիսաբեթ երբոր ծնողքը կուգային իրեն մօտ, որոնց պարտական կը ճանշար իր կեանքը,

ԴԻՄՈՒՅԺ ԵՐԷՐՐԴ:

Երբոր մարդուս ախորժակը քիչ առարկայի վրայ կը ժողվէ, շատ ազդու և փափուկ կ'ըլլայ, ինչպէս էին Եղիսաբեթի սէրն ու ախորժակը. որ ուրիշ մարդ չէր ճանշար, եթէ ոչ իր ծնողքը. անոնք միայն կը սիրէր. և անոնց հետ միայն կը կենակցէր. անոնք էին միայն իր տէրը, պաշտպանը, ընկերները, մանաւանդ իր վարպետներն ու սորվեցընողները: Կը տեսնէր որ ամեն բան անոնցմէ կուգար իրեն, և առանց անոնց բանի մը կարող չէր. ոչ քոյր ունէր, ոչ եղբար, ոչ ազգական և ոչ ծանօթ. միշտ իրեն աչքը անոնց երեսն էր, որոնք խոհեմութեամբ իրենց ցաւը կը պահէին իրենց սիրական զաւկէն, որ չըլլայ թէ քաղցր սիրտը կուտրի վշտանայ:

Սակայն երբոր սկսաւ հասակն աճիլ և ընտրողու-

Թիւնը հասունանալ, սկսաւ հետաքրքրութիւնն ալ աւելնալ. կը դիտէր որ սիրական ծնողքը միշտ միակերպ չեն, ծածուկ կը տեսներ որ մայրը կուլայ, հայրը կը հառաչէ. հասկըցաւ որ իրենց դժբաղդութիւն մը պատահած է: Ուստի սկսաւ աղաչել իրենց որ պատճառն իմացնեն իրեն. բայց անոնք ուրիշ բան չէին ըսեր, այլ միայն կ'ողբային իրենց հայրենիքը. չէին ուզեր որ անոր անմեղ սիրտը իրենց անտանելի վշտին հաղորդեն. չէին իմացըներ թէ ինչ մեծութենէ ան խեղճութեան հասեր էին:

Ժամանակէն ետեւ երբոր մանկութեան յաջորդեց պատանեկութիւնը՝ իմացաւ ծնողաց տրտմութեան պատճառն ու սկսաւ ինքն ալ հաղորդակցիլ անոնց վշտին. ուստի ձգեց անմեղութեան զօսանքը, թողուց իր պարտեզն ու ծաղկերները, թռչունները սիրելէն դադրեցաւ. երբոր ընկնէր կ'երթար, ոչ ձուկ բռնելու կը նայէր և ոչ նաւակը նստիլ խաղալ. այլ կը մտածէր թէ ինչ պիտի ըլլայ իրենց վախճանը. երեւակայութիւն անանկ սիրտը կը խռովէր որ հողին կը քաղուէր: Երբեմն ժայռին վրայ նստած աչքը ծրին վրայ հաստատելով կը մտածէր թէ ինչ առիթ կրնալ ըլլալ որ կարենայ դադրեցնել ծնողացն արտասուքը, որոնք անդադար կուլային իրենց հայրենիքը. բայց Եղիսաբեթ չէր կրնար երեւակայել, թէ ինչ բան էր հայրենիքը. օրովհետեւ ինքը ոչ ան մեծութիւնն տեսեր էր և ոչ կրնար երեւակայելու: Սակայն միշտ մտածելով կը յափշտակուէր. ետքը աչքը երկինք վերցընելով օդնութիւն կը խնդրէր ստեղծողէն. երբեմն այնչափ խորունկ կը մտածէր որ ձրին անձրեւ կուգար վրան՝ ու չէր ելլեր: Իսկ երբոր ծնողքը կը կանչէին զինքը՝ մէկէն կը վազէր կ'երթար կամ դաս առնելու և կամ մօրն օգնելու: Բայց

երբոր անոնք իրմէ կը հեռանային, և երբ կ'աշխատէր կամ կը պառկէր, մի միայն մտածութիւնն էր որ ինչպէս երթայ Բեթրապուրկ, ու ծնողքն ազատէ ան խեղճութենէն. և աս խորհուրդը աստուած պաշտութեամբ անանկ օրտին մէջ պահէր էր որ բնաւ չյայտնէր պիտի, մինչև որ չյաջողի և ճամբորդ չըլլայ:

Ահա այսպէս էր Եղիսաբեթին արիական ոիրան ու խորհուրդը. այսպէս էր անվախ դիտաւորութիւնը մատաղ կուսին: Թէպէտ միտքը կուգային մեծամեծ վտանգներ և դժուարութիւններ, բայց սրտին արիութիւնը, կամքին բռնութիւնը և վստահութիւնն առ աստուած՝ զինքը բաշակելով կը զօրացնէին թէ ամեն բանին ալ պիտի յաղթէ: Երբոր կը մտածէր որ անտառէն դուրս ելլելու կարողութիւն չունի, մօտ գեղը գնացած չէ, ինչպէս պիտի երթայ մինչև Բեթրապուրկ, ինչպէս պիտի ճամբորդութիւն ընէ այնչափ աղքերուն մէջէն, որոնց ոչ լեզուն գիտէր և ոչ բնութիւնը՝ նորէն կը խնդրէր աստուածային օգնութիւնը. խոնարհելով առաջի աստուծոյ կը խոստովանէր իր տկարութիւնը, ինչպէս որ սորված էր բարեպաշտ ծնողքէն: Ամենէն աւելի դժուար կ'երևնար իրեն, թէ ինչպէս ծնողացմէ պիտի զատուի, և ինչպէս անոնց խօսք պիտի անցընէ, որոնց մխիթարութիւնն էր ինքը միայն աշխարհիս ծայրը անչէն անտառին մէջ, ուր իրմէ ի դատ ուրիշ մարդ անոնց դռնէն ներս մտնող չկար: Բայց սակայն ոչ երբէք ասանկ խորհուրդներով յուսահատեցաւ, յիշելով թէ չկայ այնպէս անապատ տեղ ուր չհասնի աստուածային նախախանամու վասն զի ամեն տեղ կը լսէ դժբաղդներուն աղօթքն թիւնը. ու օգնութիւնը կը հասցընէ:

Երեք տարի առաջ մեծ վտանգ մը պատահեր էր

Սփինճերին. խիստ ձմեռուան մը մէջ գտնուեցաւ սրածայր բարձր ժայռին վրայ, ուր պէտք էր կորսուել. թէ որ չհասնէր իրեն օգնութիւն ըսլ պատանին որդիպարոն Սմալոֆայ կառավարչին թողարկէր, միատեղ որսորդութեան կ'երթար ամեն ձմեռ Սախմքայի կողմերը. երբեմն Ուրալքի լեռներուն վրայ արջ կ'որսային, որ աւելի վտանգաւոր էր, ինչպէս վտանգեցաւ Սփինճեր. և ազատեցաւ օգնութեամբ ընկերին: Աս դիպուածէն ետեւ Սմալոֆին անունն առնոց մէջ միշտ յարգութեամբ կը յիշուէր, որ խեղճերուն երախտաւոր եղաւ. շատ կը փափօքէր Ֆէոտորա որ տեսնէ ու չնորհակալ ըլլայ օրհնութեամբ. թէպէտ ամեն օր անոր համար կ'աղօթէին, որովհետեւ արգելք կար՝ մարդ չէր կարող անոնց բնակարանն երթալու:

Իսկ Եղիսաբեթ որ միշտ իրեն ճամբորդութեան դժուարութիւնը կը մտածէր, միտքը դրաւ որ առանց մէկ բարեկամի օգնութեան պիտի չկրնայ զըլուխ տանելու աս բանը. իր խորհուրդը դարձուց Սմալոֆ կտրըծին վրայ, որ իրեն պաշտպան ընէ վասն զի ան կրնար իրեն ճամբայ ցցընելու մինչև Բեթըրպուրկ, և կայսեր ներկայացընելու. և իշխանին ալ որդին ըլլալով՝ հօրը խօսք հասկըցընելու որ ծնողացը վրայ չբարկանայ աս բանիս համար: Ուստի տեսաւ որ ձմեռը մօտ է, ետեւ եղաւ իմանալու թէ արդեօք Սմալոֆ կուգայ որսորդութեան ան կողմերը. կը փափաքէր հետը խօսակցելու:

Սփինճեր ան վտանգի մէջ իյնալէն ետեւ խոստացեր էր կնոջն որ չերթայ արջու որսորդութեան և չհեռանայ անտառէն. այլ միայն կ'որսար սկիւռ և սպիտակ սքիս, ինչպէս կը խնդրէր Ֆէոտորա. որսորդութենէ ալ ինչուան որ դառնար, շատ մեծ մտմբտութիւն և ցաւի մէջ կ'ըլլային: Ան ձմեռ ձիւն մը

եղաւ սաստիկ խիստ և մնայուն, ցուրտն էր 30 աստիճանէն աւելի: Սփինճեր մէկ առաւօտ մը դեկտեմբերի մէջ առաւ հրացանը գնաց որսի, բայց մեկնելէն առաջ գգուելով խոստացաւ կնոջն ու զաւակին որ արեւը չմտած դառնար:

Ժամանակն անցաւ, գիշերը մօտեցաւ, Սփինճեր չդարձաւ. Ֆէոտորային կսկիծն ու մտմբտութիւն անտանելի եղաւ. իսկ Եղիսաբեթ սրտին ցաւէն կ'ուզէր երթալ հայրը փնտռել կամ օգնել, բայց չէր կրնար մայրը մինակ ձգելու օղբի մէջ: Մինչև նոյն ատենը Ֆէոտորա լին թուէն անդին չէր գնացեր. ան կէտին վիշտը բռնադատեց խեղճն որ երթայ աղջըկանը հետ փնտրուէ այրը: Երկուքը միատեղ ելան կ'երթային գէպ 'ի դաշտավայրը. օղբ ցուրտ սաստիկ, ծառերը սառած, հորիզոնը թանձր սևութիւն մը ծածկեր էր. գիշերուան մօտենալը զարհուրելի մը մտաւ որ ատենը էր առարկայներուն, անանկ որ ամեն մէկ քայլին կը դողդոջէր տկար Ֆէոտորան. իսկ Եղիսաբեթ հոն մեծցած ըլլալով սորված էր օգին և ցրտին, բայց մայրը սորված չըլլալով միշտ կը զօրացընէր: Ինչպէս որ ծառ մը օտար տէղէ բերն տընկեն կը տկարանայ, իսկ փափուկ շառաւիղներն արմատէն կ'ելլեն ու կը սորվին ան տեղին. կը զօրանան և կ'աճին, նաև իրենց բստուերին տակը կը պաշտպանեն ծառը, իբր թէ նոր կեանք կուտան. այսպէս կը զօրացընէր Եղիսաբեթ մայրը:

Երբոր մօտեցան տափարակ տեղը՝ Ֆէոտորա ալ չէր կրնար առաջ երթալու: Եղիսաբեթ ըստաւ. մայր իմ, օրը կը մօտէ, դուն հոս կեցիր, թող զիս երթամ մինչև անտառին ծայրը. թէ որ այսպէս ուշանանք, գիշերը մեղ կ'արգիլէ հայրս փնտրուելու: Խեղճ Ֆէոտորան ծառին կոթընած կեցաւ ու թուղուց որ աղջիկն երթայ, որ մէկէն հասաւ գերեզման.

ներուն լեռնակը. աս լեռնակին ծայրէն եղիսաբեթ արտասուալի աչօք կը նայէր չորս դին որ հայրը տեղէ մը տեսնէ. բայց բան մը չտեսաւ. ամեն դի լուռ և անապատ տրտմալի. խաւարն ալ սկսեր էր երկիրս երկընքէն որոշելու:

Քիչ մը անցաւ, մօտ տեղէ հրացանի ձայն մը լսեց ու մեծ յոյս առաւ: Որովհետեւ աս ձայնը միայն հօրը ձեռքէն լսած էր, կարծեց թէ հայրն է. անցաւ ժայռերուն մէկալ կողմը, տեսաւ որ մարդ մը վար ծռած որսը կը փնտրուէր՝ կանչեց. հայր իմ, հայր իմ, դո՛ւն ես: Երբոր նայեցաւ իրեն, տեսաւ որ չէր Սփինճեր, այլ էր շնորհքով պատանի մը: Եղիսաբեթ տրտմութեամբ ըսաւ. դուն չես իմ հայրս. բայց չտեսար տեղ մը հայրս, ըսէ աղաչեմ, ո՞ր կըրնամ գտնելու: Պատասխան տուաւ թէ չեմ ճանչնար հայրդ, բայց գիտեմ որ աս ատենս դուն չես կրնար աս տեղերս մնալ առանց վտանգի, պէտք է վախճնաս: Կրկնեց եղիսաբեթ. ես բանէ մը չեմ վախնար աշխարհիս մէջ, ո՛հ միայն կը վախճնամ որ հայրըս չեմ կրնար գտնելու: Այսպէս խօսելով աչքը վերցուց դէպ ի երկինքը հառաչեց. ուր բաջութիւնն ու խանդաղատանքը, վստահութիւնն ու քաղցրութիւնը նկարուած էին դէմքին վրայ, և կը նախագուշակէին իր երջանիկ վիճակը: Պատանեակն այնպէս զարմացեր էր որ կարծեր թէ երազ կը տեսնէ. զի քաջասիրտ կոյս չէր տեսած. այնպիսի աղնիւ. ուստի հարցուց թէ ինչ է հօրդ անունը. պատասխանեց, թէ Պետրոս Սփինճեր: Չըլլայ թէ ըսաւ՝ դուն ըլլաս գուտար տքտորուածին, որ կը բռնակի լճին քովի խրճիթը. մի վախճնար ես կը ճանչնամ հայրդ. գեռ ժամ մը չկայ որ զատուեցանք իւրարմէ, և գնաց իւր բնակարանը. կարծեմ թէ հիմա հասած է հոն:

Եղիսաբեթ ալ չկեցաւ, սկսաւ վազել երթալ մօրը, որ թողեր էր ծառին քով. և կը կանչէր մեծաւ ձայն խնդութեամբ հօրը դարձը: Որ մայրը հեռուէն լսելով ուրախանայ, սակայն չգտաւ հոն մայրը, սկսաւ անտառին մէջ կանչել ծնողացն անունը տալով: Նայիս լճին կողմէն ձայն եկաւ իրեն. վազեց հասաւ խրճիթը. տեսաւ հայրը ու մայրն, զըրկեց զանոնք նստաւ. պատմեցին իրարու թէ ինչպէս զանազան ճամբայով հասեր էին հոն: Եղիսաբեթ գուրսնալեցաւ, տեսաւ որ պատանին հոն կուգար. Սփինճեր լսելով դուրս ելաւ կանչեց անոր տհաճութեամբ. Պարոն Սմոլոֆ, ժամանակս ուշ է. դուն գիտես որ ես քեզ չեմ կրնար տունս ընդունելու և ոչ մէկ դիչեր: Իսկ կինն ու դուստրը մէկէն կանչեցին պարոն Սմոլոֆին է, որ մեզի ազատիչ եղաւ՝ ազատելով քեզ ան վտանգէն. երկուսն ալ ելան դուրս ոտքը ինկան: Ֆէոտորա արտասուօքը լուաց ոտքը. Եղիսաբեթ ալ ըսաւ. պարոն Սմոլոֆ, երեք տարի է որ ազատեցիր հայրս, մենք որ մը չենք անցուցած առանց աղօթք ընելու և օրհնելու զքեզ: Պատասխանեց պատանին զարմանալով. յիշաւ իմ բրած պղտի աղէկութեանս չէր արժեր այդչափ մեծ հատուցում:

Ժամանակն անցեր մութը կօխեր էր բոլոր անտառը. Սմոլոֆ առանց վտանգի չէր կրնար մինչև կէս գիշեր հասնիլ Սախմբա. Սփինճերն ալ չէր կրնար ճամբայ տալու իր աղատչին, բայց գիշերը հոն պահելու կը վախճնար. վասն զի երգուընցեր էր թուպուքի կառավարիչ իշխանին, որ մարդ չհանդիպցընէ իր խրճիթը. ուստի առաջարկեց հիւրին որ ճրագ վառէ ու միատեղ երթայ առջևէն: Ֆէոտորա աս բանը լսելով դող ելաւ ինկաւ ոտքն աղաչեց որ չերթան, Ան ատենն ըսաւ Սմոլոֆ. շնորհք ըրէ ինձ իտէր,

որ մինչև առաւօտ մնամ խրճիթդ . գիտեմ ինչ պատ-
ճառի համար հայրս արգիլեց . քեզ, և այնչափ խըս-
տութիւն եղաւ : Ես ապահով եմ որ ինքն ինծի կը
ներէ աս առթիւ մէջ . խօսք ալ կուտամ որ շուտով
գամ իրեն կողմանէ չնորհակալ ըլլամ տէրութեա-
նըդ, որ զիս աս գիշեր հոս պահեցիր : Ան ատեն
Սփինճեր բռնեց ձեռքէն ու խրճիթէն ներս տարաւ
նստան ինչուան օջոտորա և Եղիսաբեթ կերակուր
պատրաստեցին :

ԴԻՊԼՈՄԱԾ ԵՐՐԴԴ :

Եղիսաբեթ հագեր էր ինչպէս գեղացի թաթար
աղջիկ մը . տակէն մարմին, վրայէն կարմիր կապայ
և նեղ բաճկոն՝ կոծակներով մէջքը սխմած . մաղե-
րըն ետեւ ձգած, որ մինչև ոտքը կը հասնէր . ասով
գեղեցկութիւնը դէմքին ու հասակին վայելուչ չա-
փակցելով . յայտնի կ'երևցընէին բարուց ազնուու-
թիւնն ու հոգւոյն վսեմութիւնը . բոլոր իր շարժումն-
քըն ալ չնորհալի էին . ինչուան Սմբլոֆ կը զարմա-
նար և կը զմայլէր անոր քաղաքավարութեանն ու
չնորհքին վրայ, ու գթալիւր կը նայէր վրան : Իսկ
Եղիսաբեթ քանի որ կը նայէր Սմբլոֆին, իբր թէ իր
եղբայրը ևը համարէր մաքուր սիրով, որ հայրն ազա-
տեր էր, յոյս ունէր թէ ճամբորդութեանն աւօգ-
նութիւն կը հասնի : Սրտին մէջ աստուած դրեր էր
որ միայն ծնողացը համար հոգայ, և անոնց ազատու-
թիւնը մտածէ :

Երբոր կերակրի նստան, Սմբլոֆ ըսաւ թէ երեք
օրէն ետեւ Սաիմքա մեծ օրսորդութիւն պիտի ըլլայ
գայլերուն համար, որ շատցեր էին և կապականէ-
ին ան կողմը : Երբոր օջոտորա լսեց՝ աղաչեց Սփին-
ճերին որ չերթայ աս վտանգաւոր օրսին, չքննակ'ըսէր

կեանքդ վտանգի մէջ, որ ինծի ամեն բարեբէս աւելի
յարգելի է : Պատասխանեց Սփինճեր . դուն ինչ կը
խօսիս, օջոտորա . ինչ է իմ կեանքս . ես չըլլայի՝
դուք աս խեղճութիւնը կը քաշէիք . գիտէք որ եթէ
իմ կեանքս չըլլայ, դուն ալ, զաւակս ալ կ'ազատիք :
Կինը կտրեց աս խօսքս ցաւագին աղաղակով . Եղիսա-
բեթ վազեց հօրը քովն ու բռնեց ձեռքն ըսաւ . հայր
իմ, գիտես որ աս անտառիս մէջ անած ըլլալով՝ աս-
կից 'ի զատ ուրիշ հայրենիք չեմ ճանճնար . ես և
մայրս քեզի հետ երջանիկ ենք ուր որ ըլլանք . իսկ
առանց քեզի մենք մեր հայրենիքն ալ ըլլանք՝ թը-
շուառ ողորմելի ենք : Կրկնեց Սփինճեր . պարոն Սմ-
բլոֆ, գիտնաս որ այսպիսի խօսքը սիրտս կը ճմլէ
տրտմութեամբ, և ոչ թէ զիս կը մխիթարէ . առա-
քինութիւնն է միայն զիս մխիթարողը . բայց սիրտս
կտոր կտոր կ'ըլլայ երբոր կը յիշեմ թէ ասոնք իմ
պատճառովս աս անշէն անապատիս մէջ ինչպիսի են,
և իմ պատճառովս Եղիսաբեթ պիտի անձանօթ
մնայ՝ աշխարհէ հեռու, Մատաղ զաւակը կտրեց
խօսքն ու ըսաւ . ո՛հ հայր իմ, ահա ես ձեր ձեռքին
մէջն եմ, ինչպէս անձանօթ խեղճ կ'ըլլամ : Ան ա-
տենը շարունակելով խօսքը ըսաւ Սփինճեր . սիրե-
լի զաւակս, դուն պիտի չուրախանաս ընկերաց հետ,
աշխարհի բերկրութիւն պիտի չունենաս . աս տը-
խուր անապատին մէջ պիտի անցնի . քու քաղցը
կեանքդ թոշուններու պէս . ո՛հ անմեղ զօհ, չես զի-
տեր թէ ինչ բարեք կորուսեր ես . ավստ չեմ կա-
րող տալ քեզի անոնք որ կորուսեր եմ :

Աս ցաւագին տեսարանն անանկ ճմլեց Սմբլոֆին
սիրտն որ անդադար կուլար . շատ անգամ ուզեց
խօսելու, ձայնը արգիլուեցաւ լացէն . վերջապէս
սիրտ առաւ, ըսաւ . տէր իմ, աս տրտում անապա-
տիս մէջ շատ տեղ քալեցի, շատ ողորմելի բաներ տե-

այս. դրժբաղդ աքսորուածներ տեսայ, որ ոչ բարեկամ ունէին և ոչ ընտանի, ոչ մխիթարանք, և ոչ անոյշ խօսք տեղէ մը ունէին, աշխարհէ զատուած և հեռացած մարդիկներէ: Կրկնեց Ֆէոտորա. աստուած մեզի զաւակ տուած է, ու կըսես թէ ամեն բան կորուսեր եմ: Հապա թէ որ առնէ մեզմէ ինչ պիտի ըսես: Սփինճեր գգուելով աղջիկն ըսաւ. իրաւ կ'իմանամ թէ ամեն բան չեմ կորուսած:

Այսպիսի խօսակցութենէն ետեւ նոյն գիշերը հոն հանգստացան. առաւօտուն Սմուլֆ հրաման առաւ որ երթայ. Եղիսաբեթ կը փափաքէր որ միջոց մը գտնէ ու իր խորհուրդն անոր յայտնէ. բայց մէկ վայրկեան ծնողքն առանձին զինքն չթողուցին որ խօսի հետը. կը յուսար որ ուրիշ անգամ տեսնէ զինքն ու յայտնէ խորհուրդը: Ետքը դարձաւ ըսաւ. Պարոն, ալ չեմ գար հոս. խօսք տուր ինձի՝ այսօր չըլլայ վերջինն որ տեսայ հօրս ազատիչը: Սփինճեր գգուելով աղջիկն ըսաւ. իրաւ կ'իմանամ թէ ամեն բան չեմ կորուսած:

Այսպիսի խօսակցութենէն ետեւ նոյն գիշերը հոն հանգստացան. առաւօտուն Սմուլֆ հրաման առաւ որ երթայ. Եղիսաբեթ կը փափաքէր որ միջոց մը գտնէ ու իր խորհուրդն անոր յայտնէ. բայց մէկ վայրկեան ծնողքն զինքն առանձին չթողուցին որ խօսի հետը. կը յուսար որ ուրիշ անգամ տեսնէ զինքն ու յայտնէ խորհուրդը: Ետքը դարձաւ ըսաւ. Պարոն, ալ չեմ գար հոս. խօսք տուր ինձի՝ այսօր չըլլայ վերջինն որ տեսայ հօրս ազատիչը: Սփինճեր զարմացաւ աս եղանակ խօսակցութեան վրայ, ու գաղտնի անհանգստութիւն մը ունեցաւ, մտածելով թէ չըլլայ որ նորէն իշխանին հրամանին դէմ այսպիսի դիպում ապատահի:

Սմուլֆ պատասխանեց, թէ ես թոպուլք կ'երթամ հօրս. ինձի մեծ երջանկութիւն է, եթէ կա-

րենամ ծառայութիւն մը ընել քեզի. ըսէ կ'աղաչեմ չունիս խնդիր մը իշխանէն: Պատասխանեց Սփինճեր, թէ ոչ ինչ: Ապա հարցուց Ֆէոտորային. ան ալ ըսաւ, թէ ես կը խնդրեմ որ տայ հրաման կիրակիներն երթամ Սախմա պատարագ տեսնելու աղջկանս հետ միատեղ: Սմուլֆ խօսք տուաւ, որ կառնեմ ձեզի համար աս հրամանը: Ասանկով զատուեցաւ անկէ լիաբերան օրհնութեամբ և աղօթքով: Սակայն Սմուլֆին սիրտն ու երեակայութիւնը Եղիսաբեթին հետն էր. կը զարմանար անոր չընորհալի տեսքին, անոյշ խօսքին և նազելի շարժմունքին որ տեսաւ անմեղ կուսին վրայ. սիրտը դրաւ որ ան դաշտին մէջն որ զինքը նախ տեսաւ, չէր զիպուածական ինչ, այլ նախախնամութիւն աստուծոյ. որ մեծ բարիք մը պիտի ելլէ: Միտքը կը վկայէր թէ Եղիսաբեթի սիրտն ալ իր սրտէն շատ հեռու չէր:

Իսկ Սփինճեր մեծապէս տրտմած էր քանի որ աս սիրական պատանին միտքը կուգար. վասն զի իրեն փափաք կուգար որ ազնիւ զաւակն անոր տայ. բայց իր ողորմելի վիճակը ամեն բան իրեն մոռցնել կուտար: Մէկ իրիկուն մը ասանկ թանձր տրտմութեամբ երբոր կը մաշուէր, Ֆէոտորա ձգեց ձեռքէն ասեղն ու նայեցաւ թէ ինչ կ'ըլլայ. աղօթքը ըրաւ որ աստուած սփոփելով սիրտը մխիթարէ, ու մոռնալ տայ ան վիշտը: Եղիսաբեթ մութ տեղէն տեսնելով աս բանը, կը խնդրէր ստեղծողէն, որ տայ ան օրն որ ալ այնպիսի ողբ և տրտմութիւն չունենան: Կը յուսար որ Սմուլֆին օգնութեամբն երթայ Բեթրպուրկ ու զանոնք ազատէ. բայց կը վախնար որ ծնողքը չեն հաճիր. մանաւանդ մայրը: Նաեւ հարկաւոր էր դիտնալ թէ ուստի և ինչ պատճառով աքսորուած էին, և ինչ յանցանքի համար ներում պիտի խնդրեն կայսերէն:

Եղիսաբեթին աս բարի խորհուրդն այնչափ զօրացաւ որ միտքը հաստատեց թէ Ժամանակն հասած է, պէտք է յայտնել սիրտը և իմանալ ծնողաց միտքը. ուստի քաղաքավարական ամօթով մօտեցաւ հօրը մէկ կողմն ու լուռ կեցաւ քիչ մը Ժամանակ. կը յուսար որ հայրը պիտի խօսի հետը. բայց տեսաւ որ հայրը իւր մտմտութիւն հետն էր՝ ինքն սկսաւ խօսիլ այսպէս. Հայր իմ, ներէ ինծի որ հրամանքիդ խնդիրը մը առաջարկեմ: Հայրը սիրով ընդունեց իրեն խնդիրը. ուստի ըսաւ. Հայր, անցեալ օրն Սմբուֆ պատանին խնդրեց թէ բան մը կուզեմ. հրամանքդ պատասխանեցիր որ չէ. իրաւ է որ բանի մը չես փափաքիր: Հայրը ըսաւ թէ բան մը չեմ ուզեր որ ինքը կարենայ տալու ինծի: Հապա, կրկնեց Եղիսաբեթ, ո՞վ կրնայ ուզածդ տալու: Ըսաւ թէ արդարութիւնը միայն: — Ո՞ր կը զըտնուի աս արդարութիւն. — ըսաւ երկինքը. աս երկրիս վրայ տեղ մը չգտնուիր:

Եղիսաբեթ կրկնեց արիական ձայնով. ո՞վ սիրական ծնողք իմ, լսեցէք ինծի, ահա այսօր տասներեւթը տարիս լմնացուցի. այսօր է որ աս կեանքս ինծի տուիր՝ որ պիտի ըլլայ ինծի անչափ սիրելի, եթէ կարենամ ձեզի համար զոհելու. աս սիրտս կենդանի պատկեր ըլլալով ստեղծողին երկնից՝ կը սիրէ և կը յարգէ զձեզ, պէտք է ապաւինի յաստուած, ու ձեր բարեացը տեսչայ: Ծնընդենէս ետեւ կեսն քիս ամեն վայրկեանը ձեր բարերարութեամբ նշանակած է, որոնց չեմ կարող երախտագէտ և շնորհակալ ըլլալու. ո՞վ սիրական ծնողք իմ, ներեցէք ձեր զաւկին յանդգնութեանը, որ կը փափաքի բոլոր կենացը մէջ երախտիք մը ընելու ձեզի, որուն դուք անդադար կ'ընէք ծննդենէ 'ի վեր. ո՞հ կ'ազաչեմ, յայտնեցէք ինծի ձեր զժբաղդութեան պատճառը:

Հայրը լսելով աս բանս կանչեց. ինչ կը խնդրես, որդեակ. ըսէ: Կը խնդրեմ, ըսաւ, որ ինծի պատմես ամեն ծածուկդ, որն որ հարկ է ինծի գիտնալ իմ սէրս ձեզի յայտնելու համար. և աս ձեզի ունեցած փափաքանացս ինչէն եղածը՝ արդէն աստուծոյ յայտնի է:

Աս խօսքս ըսելով ինկաւ հօրն ոտքը՝ աչքը լաց, երեսն ողորմագին կ'աղաչէր, որուն այլայլած կերպարանքն ու կենդանի զգացողութիւնը կ'երեցընէին հօգւոյն դիւցապնութիւնն ու սրտին ազնուութիւնը. իսկ խոնարհ շարժմունքը կը յայտնէր աստուածային շնորհքն որ ունէր: Սփինճեր զարմացաւ մնաց սիրուն զաւկին աս առաքինի համարձակութեանը վրայ, սիրտը կը ճմէր գլխով, ոչ կրնար խօսիլ ոչ կրնար լալ. լուռ կեցած էր տրամուլեմամբ. բոլոր զօրութիւնը կորսնցուցեր էր խեղճը: Իսկ Եղիսաբեթին սիրտը անանկ զօրացեր էր որ թազաւորներուն ոյժը չէին կարող վախցընելու:

Սփինճեր որչափ որ շուարած մնաց, Եղիսաբեթ առջևը ծունկ չոքած էր. մայրը եկաւ զաւկին քով տեսաւ որ այլայլած է, ուզեց վերցընելու. բայց աղջիկը մնաց հաստատ իր խորհրդին վրայ: Ետքը ֆէոտորա ըսաւ Սփինճերին, թէ ինչո՞ւ չես պատմեր մեր ծածուկը մեր զաւկին. չես ցաւիր մատղաշ հասակին վրայ. կը վախնաս որ Եղիսաբեթին սիրտը մեզի ցաւակից չըլլար: Պատասխանեց այրը. ես չեմ վախնար, թէ տկար է որ մեզի ցաւակից չըլլար. այլ Սիրտը լեցուելով կարեց խօսքն ու աղաղակեց. ո՞վ ստեղծող աստուած իմ, ներէ որ ողորմագին ձայնիս. ես բարեք կը ճանչնայի զանոնք՝ որ առին ինծմէ. և ոչ զանոնք՝ որ ինծի համար կը կարգադրէին: Եղիսաբեթ. դուն այսօր տասուերկու քաջածնեա մոռցուցիր:

Պատասխանեց աղջիկը. Հայր իմ, մի կասկածիր, իմ բերնէս ուրիշ խօսք չեւեր, եթէ ոչ այն՝ որ պիտի պատճառէ երջանկութիւնդ: Պատմէ ինծի, հոգիդ սիրես, ինչ է քու անունդ, ո՞ւր է հայրենիքդ, և ինչ է դժբաղդութեանդ պատճառը: Իմ դժբաղդութիւնս, ըսաւ, կը հարցընես, չունիմ դժբաղդութիւն. իմ հայրենիքս, ուր տեղ որ քեզ ինծի մօտ կը տեսնեմ՝ հոն է. իսկ իմ անունս է երջանիկ հայր եղիսաբեթի: Ֆէոտորա խօսքին վրայ գալով ըսաւ. սիրելի զաւակ իմ, քանի մէկ սիրտդ կը մաշես ինչպէս պիտի մըխիթարես հայրդ:

Աս խօսքով յաղթուեցաւ Սփինճերին հաստատութիւնը. առաւ քովը կիներն ու զաւակը, սկսաւ լալով աղաղակել. Աստուած իմ, ներէ իմ ապերախտութեանս. ներէ մի պատուհասեր որչափ որ տըրտընջացեր եմ. գիտեմ որ ամեն բան իմ լաւութեանըս համար տնօրինեցիր բարերար կամօքդ: Ետքը դարձաւ աղջկանն ըսաւ. սիրելի զաւակ իմ, ալ չեմ դիմանար, ահա կը պատմեմ քեզի ինչ որ կ'ուզես գիտնալ. բայց քանի մը օր համբերէ, որ քիչ մը ցաւերս մոռնամ և սիրտս հանգարտի. վասն զի այսօր չեմ կրնար պատմելու իմ անբաղդութիւնս, Եղիսաբեթի հնազանդութիւնը չհամարձակեցուց զինքն որ նորէն ստիպէ. ուստի ակնաւ ծովեամբ ելաւ անկէ ու կը սպասէր ժամանակին որ լսէ. բայց պարապ տեղը կը սպասէր. կ'երևնար թէ Սփինճեր կը վախնար և կը հրաժարէր պատմելու. վասն զի հասկըցաւ որ սիրական զաւակին կեանքը վտանգի մէջ պիտի դնէ իրեն համար. գիտէր սրտին արիութիւնն որ յանձն պիտի առնէր ան սարսափելի ճամբորդութիւնն ընելու, անոր համար չէր ուզեր պատմել. չէր ուզեր իր ազատութիւնն որ զաւակին վտանգովը միայն կրնար ըլլալ:

Ծնողական սէրն սկսաւ պատերազմիլ զաւակին սիրոյն հետ, այլ կը ջանար որ ամէն դժուարութեանց յաղթէ իր անձին վտանգովը, միայն թէ կարենայ ծնողքն ան թշուառութենէ ազատելու. իսկ անոնք ջանային անոր մտքէն հեռացընելու, որ մի միայն մխիթարանքն էր իրենց սրտին: Ինչպէս կարելի էր մատաղ կուսին ութ հարիւր փարսախ ճամբայ ընել, քալելով ան սաստիկ ցուրտ օդին մէջ և վայրենի անապատներուն մէջ: Եղիսաբեթ սկսաւ ճամբու կըթովութիւնը ընելու. ամեն օր որչափ ցուրտ բուք ըլլար՝ կ'ելէր կ'երթար, իր զօրութիւնը փորձելով օրէ օր քիչ քիչ առաջ կ'երթար, ետքը կը դառնար տեղը. թէպէտ ծնողքը կը մորմոքէին վերան, բայց ճար չէր ըլլար իր քաջութեանը յաղթելու:

ԳԻՒՊԱԾ ԶՈՐՐԴ

Սիպերիայի ձմեռը յանկարծ փոթորիկ կը հանէ. նայիս երբոր օդը պարզ է, յանկարծակի փոթորիկներ կ'ելլեն հորիզոնին երկու հակառակ կէտէն՝ սարսափելի խառնակելով օդը. կը խորտակեն ծառերը, ձիւնն ու սառը լեռներուն բարձրութեանը վերայ կը պաշտցընեն և կը զարնեն ժայռերուն ծայրին. ինչուան տուն խրճիթ մարդ և անասուն կը յափըշտակեն սոսկալի կերպով: Յունուար ամսուն մէջ առաւօտ մը երբոր Եղիսաբեթ կըթովութեան համար դէպ 'ի փայտաշէն մատուռը կ'երթար, տեսաւ որ փոթորիկ ելաւ. երկինքը մթնեցաւ, հոգն սկսաւ. վաղեց արագութեամբ, փոթորիկն իրեն չհասած ինկաւ սուրբ մատուռին մէջ ազատեցաւ. երբոր քամին կը զարնէր մատուռին՝ կարծես թէ հիմք պիտի տապալէ. Եղիսաբեթ խորանին առջևն ըն-

տասխանեց. հայր իմ, ներէ ինծի. երթանք շուտով մօրս արտասուքն ալսրբենք: Նայեցաւ որ Սմբղոֆ հօրըն ետին կեցեր է՝ զարմանալով ըսաւ. իրաւ դուք էք իմ պաշտպանս, բայց ինծի համար ինչ կը հօգաք, զի աստուած վերէն զիս կը հօգայ. հայրս և դուն ինչո՞ւ աշխատեցաք հոս եկաք:

Ըսաւ հայրը, թէ դուն կ'ուզես շուտով երթալ մօրդ. բայց մենք հրաշքով հաղիւ կրցանք զալու, դուն ինչպէս պիտի երթաս: Փորձենք ըսաւ. աստուած ինծի ալ բաւական ոյժ տուեր է, որ չես կարծեր: Այսպէս խօսելով կ'երևնար վրան մեծ քաջալերութիւն մը, մինչև հայրը սիրտ առաւ, ելան գլուխը ծածկեցին ու առին ագնիւ աղաւնին իրենց մէջ սկսան երթալ, որ թեթեւ և քաջութեամբ երթալով անոնց ալ սիրտ տուաւ, մինչև ոչ վտանգէն և ոչ աշխատանքէն վախցան:

Ան տեսնն երկինքն սկսաւ պարզիլ, և փոթորիկը մեղմացաւ: Եղիսաբեթ իր զօրութիւնը յայտնելու համար թողուց զանոնք ու սկսաւ միայնակ վազել հասնիլ մօրը, որ երբոր տեսաւ զաւակը առաւ գիրկն ու օրհնեց աստուած մեծ շնորհակալութեամբ, և մայրական սիրով կը զգուէր. ապա ամենքը միատեղ նստան: Սմբղոֆ կը զարմանար Յէոտուրային աղնուաղութ սիրոյն վրայ, և շնորհալի զաւակին քաղաքավարութեանը վրայ:

Երբոր իրիկուն եղաւ, Սփինճեր բռնեց Սմբղոֆին ձեռքէն ու ցաւազին սրտով նշան տուաւ որ ժամանակ է երթալու: Եղիսաբեթ լսեց որ վերջին գալն էր հոն, ալ հրաման չունէր գալու, ուստի խռովելով աղաղակեց. ինչ ըսաւ, այլ պիտի քեզ չտեսնենք: Պատասխանեց պատանին. կը տեսնուինք աստուծով. ես անպակաս կուգամ Սաիմբա. և հոն եկեղեցին կրնանք տեսնուելու, կամ դուրսը կը հան-

զիպինք: Ահա այսպիսի տրամութեամբ մեկնեցաւ պատանին գնաց Սաիմբա:

Իսկ երբոր կիրակին եկաւ, Եղիսաբեթ և Յէոտորա պատրաստուեցան երթալ եկեղեցին Սաիմբայի: Սփինճեր զիրենք ճամբայ դրաւ, ու դարձաւ տրամութեամբ խրճիթը. վասն զի առաջի անգամն էր որ մինակ մնաց խրճիթը. բայց իր կսկիծն աւոնոց չիմացուց, այլ օրհնելով յանձնեց զիրենք աստուծոյ որոնք կ'երթային ու կուլային: Օգը զեղեցիկ ըլլալով՝ ճամբայն կարճ երեցաւ իրենց. գեղացի թաթար ծառայն ալ հետերնին գնաց մինչև գեղը: Երբոր մտան եկեղեցին՝ ամենքը երեսնին կը նայէին, բայց իրենք միայն աստուծոյ կը նայէին. սրբաւորնին լի բարեպաշտութեամբ, գլուխնին խոնարհած՝ խնդրեցին ստեղծողէն օգնութիւն, մանաւանդ Եղիսաբեթ որ առաջագրեց և ուխտեց աստուծոյ ծնողքն ազատելու համար:

Մինչև հանդիսին ժամանակը քօղը երեսէն չվերուց. միայն աստուած կը խորհէր, և հայրը կը հօգար: Երբոր հօգևոր երգերն սկսան երգել եկեղեցւոյ մէջ, Եղիսաբեթ սաստիկ զգացողութեամբ յափըշտակեցաւ. մտքով տեսաւ երկինքը բացուեր է, և աստուած իրեն հրեշտակ մը տուաւ որ առաջնորդէ ճանապարհին: Երբոր երգը զադրեցաւ, աս տեսիլքս զադրեցաւ. Եղիսաբեթ աչքն որ բացաւ, նախ և առաջ տեսաւ Սմբղոֆ պատանին. իրեն անանկ ելեցաւ թէ ան էր հրեշտակն որ պիտի օգնէր՝ հայրը ազատելու համար:

Եկեղեցիէն ելելէն ետեւ Սմբղոֆ ուզեց որ ինչուան անտառը հետերնին երթայ. գնացին ինչուան լճին մօտ. հոն մնաց Սմբղոֆ. մեծաւերախտադիտութեամբ զատուեցան անկէ գնացին իրենց խրճիթը. և Սմբղոֆ դարձաւ դէպ 'ի անտառը. և միտքը յափշտա-

կուեր էր Եղիսաբեթին վրայ . կը զարմանար իւր գեղեցկութեան և շնորհալի շարժումներին վրայ, կը զմայլէր բարեպաշտ Վերմեանդութեանը և ծնողասիրութեանը վրայ, վասն զի չէր տեսած անանկ բան . մանաւանդ որ անտառի մէջ մեծցած զաւակ մը ինչպիսի խոհեմութիւն և կատարելութիւն կը ցուցնէր գործքով:

Եղիսաբեթ առաւօտուն ըստ իւր սովորութեան գնաց քալելու, և հասաւ ինչուան մեծ դաշտին մատուռ . անանկ արագութեամբ կը փորձէր քալելու որ կարենայ անով իր ծնողքն ազատելու: Արեգակը իւր ճառագայթը ձգելով ձիւնապատ դաշտին վրայ, և բլրաւոր սառոյցներ կախուելով ծառերէն վար, իւր փայլուն երևակայութիւնը և սիրտը կը բացուէր, ու զօրութիւնը կը շատնար՝ ասոնց վրայ նայելով: Երբոր հոն կ'աղօթէր, նայիս Սմոլոֆ հոն հասաւ . ուր երբոր տեսաւ աղջիկը՝ աչքն երկինքը ու թւերը վեր վերուցած, նորէն զարմանքն աւելցաւ:

Եղիսաբեթ երբոր տեսաւ պատանին՝ մէկէն կանչեց . ով պարոն Սմոլոֆ, աստուած կ'ուզէ քու ձեռքովդ ծնողքս ազատելու խոստացիր ինծի առաջի աստուծոյ քու օգնութիւնդ: Աս բանս որ լսեց պատանին, խռովեցաւ մնաց . ապա ըսաւ . եթէ աստուած իւր ողորմութիւնը ձեզի պիտի ցուցնէ, ես ինչպէս կրնամ հրաժարելու, հնազանդ եմ բարերար կամացը, ահա կամք առաջի աստուծոյ:

Ան ատենն Եղիսաբեթ ոկտաւ այսպէս խօսիլ . Պարոն Սմոլոֆ, ես շատոնց կը փափաքէի հետդ առանձին խօսելու և իմ միտքս քեզի յայտնելու որ աստուած դուաւ, ու քու ձեռքովդ պիտի ըլլայ . ահա աստուծոյ առջև եմք . դիտէ ստեղծողս որ խելքս միքս տուեր եմ ծնողքս ազատելու համար . քա-

նի որ ես դիւ կը ճանչնամ, միայն անոնց վրայ կը մտածեմ, անոնց երջանկութիւնն է բոլոր կենացս նպատակը: Իմ ծնողքս թշուառութեան մէջ են, աստուած դիւ կը կանչէ որ օգնեմ իրենց . զքեզ ալ այսօր հոս բերաւ որ ինծի օգնես, ու իմ վիճակըս լրացնես: Լաւ գիտնաս որ ես պիտի երթամ Բեթրպուրկ ազատութիւն խնդրեմ հօրս համար . ահա աս է իմ կամքս . ինծի կ'երևնայ թէ աստուած աս վիճակն ինծի որոշեր է իմ կենացս հետ միատեղ . աս գութն ու սէրը ծծեր եմ կաթին հետ մէկտեղ: Ես, պարոն Սմոլոֆ, առջի անգամս որ ըզքեզ տեսայ, միտքս կաթեց որ օր մը յայտնեմ քեզի և օգնութիւնդ խնդրեմ . բայց այս օրուան պահուած էր . ահա աս է իմ խորհուրդս թէ ննջեմ, թէ զարթնում . աս է ան որ դիւ հոս բերաւ, աս է որ սիրտս շարժեց քու վրադ եղբայրական սիրով որ յայտնեմ աս խորհուրդը . վերջապէս աս է միայն որ կուտայ ինծի քաջալերութիւն, ոչ աշխատանքէ, ոչ դժբաղդութենէ և ոչ մահուրնէ վախնալ . և աս կարծեմ դիւ անհնազանդ պիտի ընէ ծնողացս թէ որ դիւ արգիլեն երթալու:

Սմոլոֆ պատանին զարմացեր էր աս մատաղ կուսին այսպէս մեծամեծ բաներ մտածելուն համար . ապա ըսաւ . Երանի և հազար երանի է ինծի եթէ դիւ բնորեալ քեզ օգնական և լսող . բայց դուն չես ճանչնար թէ ինչ մեծ դժուարութիւններ կան: Կրկնեց աղջիկը . ես երկու դժուարութիւն միայն կը ճանչնամ . մեծ բան էր եթէ կրնայիր բառնալ . մէկմը որ ճամբայ չիյտեմ, ուր պիտի երթամ և չունիմ ապահովութիւն . երկրորդ՝ չըլլայ թէ իմ երթալովս ֆրաս մը դայ հօրս: Ուրեմն պէտք է որ դուն ինծի ճամբայ ցցնես, ինչ քաղաքներէ պիտի անցնիմ, ինչ տներ պիտի իջնամ, և ինչ միջոցով պիտի աղերսագիրս կայսեր ներկայացընեմ:

Պատասխանեց Սմբուֆ. զիտեա Եղիսաբեթ, թէ կայսրն ինչպէս բարկացած է հօրդ դէմ, որ մահացու թշնամիի տեղ դրեր է: Պատասխան տուաւ, թէ ամենեւին չիյտեմ թէ ինչ յանցանքով հայրս ամբաստանուեր է. ոչ հայրենիքը գիտեմ և ոչ ճշմարիտ անունը. ապահով եմ անմեղութեանը վըրայ: Աղաղակեց պատանին. Բնչ. չես գիտեր ծնողացդ վիճակը, չես գիտեր ինչ մեծութիւն և գերազանցութիւն ունէին աշխրհիս վրայ: Աղջիկը խօսքը կտրեց, թէ ահա աս էր հօրս ծածուկն որ ինծմէ պահեց. անանկ է նէ պէտք է իրմէն իմանալ և ոչ ուրիշէն. և անկէ ետեւ երթամ աշխատիմ սիրական ծնողքիս համար, որոնց պարտական եմ իմ կեանքըս: Կրկնեց պատանին. Եղիսաբեթ, կրնամ 3500 վերստ անցնելու, որ կ'որոշէ իսքիմայ շրջանակը ինկրա գաւառէն. և ան ալ ոտքով միայն, անտէր անօդնական: Աղաղակեց աղջիկը խորանին առջևն ընկած. զիս խրկող տէրը ծնողացս օգնելու համար չլծողուր զիս անտէր:

Սմբուֆին սիրտը չգիմացաւ, սկսաւ լալ. ապա ըսաւ. աս քու խօսքդ շատ սիրտս շարժեց. պէտք է որ առաջարկութեանդ վրայ մտածեմ. ժամանակս ձմեռն է, ու քիչ ժամանակէն ետեւ Սիպերիայի անտառները կը խոնաւանան սոսկալի. ուստի ես հիմա կ'երթամ Թոպուք և հօրս կը յայտնեմ. ան գըթասիրտ բարի մարդ է, ողորմութիւն մը կ'ընէ անբաղդից. ետքը նորէն կը տեսնուինք. յուսամ թէ չպատժեր զհայրդ այդպիսի առաքինի գործքի համար, թէ որ կարելի ըլլայ: Ասկէց ետեւ իմ հանգըստութիւնս և երջանկութիւնս կը համարիմ ան օրը երբոր ծնողքդ կ'ազատին աս գառն աքսորանքէն, ու կ'երթան կը վայելեն իրենց հայրենիքը. բայց, Եղիսաբեթ, յիշէ ան ատենը թէ Սմբուֆ աս անա-

պատին մէջ տեսաւ զքեզ. խօսեցաւ հետդ սիրով. և իրեն շատ քաղցր է ապրիլ ու բարեկամ մնալ աղքատ և իմաստուն. կուսիդ հետ, քան ամեն ճոխութեամբ մեծնալ:

Աս բանիս վրայ Եղիսաբեթ տեսաւ որ ժամանակն անցաւ, ելաւ երթալու՝ ամօթխածութեամբ ըսելով. ես եկայ հետդ խօսելու ծնողացս օգտին համար. շնորհակալ եմ որ լսեցիր ինծի, հիմա պէտք է երթամ գտնեմ զիրենք: Կրկնեց պատանին. ան ազնուական դուստր, գնա գնա կատարէ առաքինութեան պարտքդ. իմ սիրտս պիտի չհեռանայ քեզմէ, և իմ խորհուրդս միայն պիտի զբաղի քեզի օգնելու համար: Աս ըսելով խոստացաւ որ հետեւալ կիրակին տեսնէ զինքն և կեղեցնայ դուռն ու պատմէ ամեն հարկաւոր գիտելիքն իր ճամբորդութեան համար. ասանկով զատուեցան իրարմէ: Կիրակի եղաւ՝ Եղիսաբեթ մօրը հետ գնաց եկեղեցին Սա. իմբայի. պատարագէն ետեւ անհամբերութեամբ ելաւ, բայց մայրը դեռ կ'աղօթէր. նայեցաւ որ Սմբուֆ չէր եկած, մեծապէս վշտացաւ. և այսպիսի տրտմութեամբ մօրը հետ տուն դարձաւ. անհամար վախ ու վտանգ միտքը կուգային նոյն իրիկունը. Սմբուֆն ալ չտեսնելով՝ բոլորովին անհանգիստ եղաւ, ուստի շուտով առանձնացաւ իրեն բնակարանն ու սկսաւ երկնաւորէն օգնութիւն խնդրել արտասուօք:

Երբոր անմեղ զաւակը գնաց քովերնէն, մայրն սկսաւ ուրիշ մտքի երթալ. դարձաւ ըսաւ Սիւրենէրին. կը տեսնես Եղիսաբեթի սրտին փոփոխութիւնը, որ միշտ կը մտածէ ու Սմբուֆին հեռանալն իրեն անհանգստութիւն կը բերէ. այսօր եկեղեցին ալ շատ հանգիստ չէր. աս ինչ մեծ ցաւ է մեզի: Ո՛վ Ստանիսլաւս, կը յիշեմ ան օրերն որ իմ զըլ

խէս անցան՝ երբոր երջանիկ հարսդ եղայ. անանկ որ երբ քեզի համար ինծի հետ կը խօսէին, կ'ամբշնայի ու աչքս միշտ քեզ կը փնտրուէր: Ահ ինչ պիտի ըլլայ զաւակիս վերջը. ինծի որ երջանկութիւն էր ան բաները, վախնամ թէ անորն անանկ չըլլայ:

Սփինճեր կանչեց լալով. ինչ երջանկութիւն է որ քաղցր կեանքդ աքսորանաց դառն անապատին մէջ անցուցիր: Կրկնեց կինը. այս երջանկութիւն է ինծի՝ թէ և աքսորանաց մէջ մաշիմ. բաւական է որ սիրելեաց սիրտը իրարու մօտ գտնուին, ուր որ ըլլան նոյն է: Աս խօսքէս ետե նորէն շարունակեց առջի խօսքը. վախնամ որ Սմիլոֆն պատանին աղքատ տեսնելով զաւակս՝ չուզենայ առնելու, և իմ ազնիւ դաւակս տրտմութեամբ մեռնի, իւր մայրն ալ հետը: Այսպէս խօսելով խեղճ կուլար. բայց այրը հաստատ սրտով մխիթարէր զինքն ըսելով. Սիրելի իմ Ֆէոտորա, մի վախնար և մի խռովիր. Եղիսաբեթ ուրիշ հոգւոյ տէր է, և ուրիշ առաքին նախան վարը ունի, որ պիտի յայտնէ գործքովը: Թէ որ մենք կամենանք Սմիլոֆին տալու զինքը, ապահով եմ թէ չհրաժարիր առնելու մեր ազնիւ կոյսը՝ թէ և անապատիս մէջ աքսորած ըլլանք: Սա կայն Եղիսաբեթ պիտի մնայ անապատիս մէջ անծառնօթ և ոչ դժբաղդ երկարատեն. վասնզի անհնարին է թէ անոր այնչափ առաքինութիւններն առանց պսակի մնան. երբ որ է՝ պէտք է երենայ անոր փառքը:

Ֆէոտորա այսպիսի քաջալերական բան լսելով զօրացաւ ու սկսաւ մխիթարուիլ: Իսկ Եղիսաբեթ կը նայէր որ Սմիլոֆ Սաիմբա դայ. երկու ամիս ամեն կիրակի եկեղեցին կ'երթար, տեղ մը չտեսաւ զինքը, սիրտը շատ կոտրած էր, կարծեց թէ խնդիրքը մոռցեր է, և շատ անգամ կուլար: Ապրիլի վեր-

ջերը գեղեցիկ արեւ օրեր եղան, ձիւներն սկսան հալիլ, և լճին աւազուտ կըզիններ երեցան կանաչաքեղ, և ջրային եղեգնուտին մէջ տեսակ տեսակ թռչուններէն զատ՝ գետափին քովերն ալ կը թռչնէին Պարսկաստանի սեւակտուց բաղեր գլխընին բբուկ, ու սուր ձայնով կ'երգէին: Ահա աս բաները Սիպերիայի կանխահաս գարունն մը կ'աւետէին: Իսկ Եղիսաբեթ իր ճամբորդութեանը համար ասանկ յարմար եղանակին կորստեանը հետեանքը գուշակելով՝ որոշեց որ միտքը դրածն առաջ տանի, յաշողութիւնն աստուծոյ յանձնելով:

ԴԻՊԼՈՄԱԾ ԿԻՆԳԵՐՈՐԴ.

Մէկ առաւօտ մը Սփինճեր կ'աշխատէր պարտիզին մէջ, Եղիսաբեթ ալ քովը նստած կը մտածէր. շատ խորունկ մտածելով երեակայեց ճամբուն դժուարութիւնները, և թէ ինչպէս յայտնէ իր խորհուրդը ծնողաց. անոնք որ գէմգան չլիողուն զինքը՝ ինչ պատասխան պիտի տայ, և ինչպէս պիտի սիրտն ամրցնէ և անոնց միտքն իրեն դարձնէ: Աս մտածմունքներն իրեն մոռցուցին թէ հայրը քովն է. լալով ծնկան վրայ եկած խնդրեց ստեղծողէն զօրութիւն, որ կարենայ քաջութեամբ կատարելու: Սփինճեր երբոր լալագին աղաղակը լսեց՝ վազեց եկաւ աղջկանը քովն ու ըսաւ. Եղիսաբեթ, ինչ ունիս և ինչ կ'ուզես. ո՞հ այդ ինչպէս սիրտդ կը մաշես. յայտնէ ինծի՝ ես մաշուիմ: Պատասխանեց աղջիկը. հայր իմ, այլ մի պահեր զիս հոս. ես պէտք է որ երթամ. ճամբէ զիս, զի աստուած է որ զիս կը կանչէ: Աս խօսքս չլմընցած թաթար ծառայն վազելով եկաւ ըսաւ. ահա պարոն Սմիլոֆ, ահա պարոն

Սմոլոֆ: Եղիսաբեթ ըսելով ուրախութենէն չզիտ-
ցաւ ինչ ընելիքը. բռնեց հօրը ձեռքը դէպ ՚ի սիր-
տը տարաւ ըսելով. կը տեսնեա, ահա աստուած
է որ զիս կը կանչէ: Ինքը կը խրկէ ինծի օգնական,
որ ճամբաս բանայ, ստեղծողիս դժուար բան մը
չկայ. ուլ հայր իմ, սիրական հայր իմ, քու երջանիկ
գոլասորդ պիտի կոտրէ չղթայդ ու զքեզ ազատէ:
Աս բանս խօսելով գնաց դէպ ՚ի տուն մօրը հետ
մէկտեղ ներս մտան, տեսան պատուաւոր մարդ-
մը յիսուն տարուան, միակերպ հագուստով, նստած
էր շատ մարդիկներով. զարմացան մնացին վասն
զի այնպիսի բան չէր եղած. Եղիսաբեթին սիրտը
նորէն կոտրեցաւ, դէմքը դեղնեցաւ և ծնկերը
կը դողային:

Վերջապէս իմացան որ թոպուլը մայրաքաղաքին
կառավարիչ մեծ իշխանն էր և Սմոլոֆին հայրը,
որ սկսաւ այսպէս խօսիլ Սփինճերին հետ. Պարոն
Սփինճեր, արքունական խոհեմութիւնն Ռուսիոյ
աքսորեց զքեզ հոս. և մինչև հիմա չկրցայ գալու.
ահա առջի անգամն է որ այցելութեան եկայ աս
չըջանակիս. քաղցր էր ինծի թէ որ թոյլտուութիւն
ըլլար բարեկամութիւնս յայտնելու քու պայծառ
անձիդ, և մեծ բաղդաւորութիւն կը համարէի
ինծի. ոյլ կը ցաւիմ որ ան պարտաւորութիւնը
կ'արգիլէ զիս օգնելու և պաշտպանելու քեզի:
Պատասխանեց Սփինճեր. ես չեմ ուզեր մարդկային
պաշտպանութիւն և ոգորմութիւն, և չեմ ապա-
ւինիր անոնց արդարութեանն ու զթութեանը.
աղէկ թող ըլլան իրենք, որ զիս հեռացուցին
այսչափ իրենցմէ. ես պիտի անցընեմ իմ օրերս
աս անապատին մէջ առանց տրանջման: Կրկնեց
կառավարիչը. քեզ նման պայծառ մարդու շատ
ահռելի բան է աս ոգորմելի անապատիս մէջ
կեանքը անցընել:

Սփինճեր այնպէս հանդիստ և առաքինի սրտով
պատասխանեց որ յայտնի ցցուց թէ իր անձը
մեծ էր քան իր թշուառութիւնը: Իսկ Եղիսաբեթ
մօրն ետին կեցած կը դիտէր, թէ կառավարիչ
երեսն ինչ գութ և մարդասիրութիւն կը տեսնէ
որ համարձակի սիրտն անոր բանալու: Կառավարիչ
իշխանը տեսնելով Եղիսաբեթին չարժմունքն իմա-
ցաւ, ինչպէս որ որդին ալ իրեն պատմեր էր. ըսաւ
իրեն. աղնուուհի, որդիս քեզ ճանչցեր է, ինչպէս
որ պատմեց ինծի: Պատասխանեց Յէնոտորա. յիշա-
ւի է, պարոն, զի պարտական է անոր հօրը կեանքն
որ ազատեց: Կրկնեց իշխանը. ասանկ չէ, տիկին.
վասն զի ան ինծի պատմեց թէ Եղիսաբեթ իր
կեանքը կ'ուզէ տալ հօրն ու քեզի համար: Աս
տայ, ըսաւ Սփինճեր, աս զաւակն է մեր մի միայն
բարին որ ունինք. աս բարին միայն մնաց մեզի,
որ մարդիկ չկարողացան մեղմէ հանելու:

Ան տտենն իշխանը դարձաւ ըսաւ Եղիսաբեթին.
աղնուուհի, երկու ամիս է որ որդիս Սաիմբա էր,
կայսերէն հրաման առաւ որ երթայ հասնի զօրքին,
որոնք կը հաւաքին երթալու Լիւոնիա. բայց եր-
թալէն առաջ երդումով խնդրեց ինծմէ, որ քեզ
հասցընեմ իր թուղթը. ահա ան թուղթն իմ
ձեռքովս կուտամ քեզի:

Եղիսաբեթ ամօթխածութեամբ առաւ թուղթն
ու առջիւր նայեցաւ. երբոր ծնողքը կը զարմանային
աս բանիս վրայ, կանչեց իշխանը. երջանիկ հայր,
երջանիկ մայր, որ այսպիսի զաւակ ունիք, որ ձեզմէ
ծածուկ ձեր փրկութեանը համար կ'աշխատի: Ետքը
Սփինճերին ըսաւ, թէ թագաւորին հրամանը զիս
կը պարտաւորէ որ միշտ արգիլեմ, չըլլայ թէ մարդ-
հանդիպցընես բնակարանդ. սակայն լսեցի որ աղ-
քատ քարոզիչ քահանայներ պիտի գան ջինի-

մայինու կողմէն, պէտք է որ աս լեռնէն անցնին. թէ որ դալու ըլլան աս խրճիթն ու խնդրեն գիշեր մը կենալու, հրաման է՝ կրնաս զանոնք պահելու: Կառավարիչ իշխանն անկէ զատուելէն ետեւ Եղիսաբեթ վար ծռած կը նայէր թղթին վրայ, ու չէր համարձակեր առանց ծնողացը հրամանին բանալու. ուստի ծնողքը հրաման տուին որ բանայ կարգայ. թուղթը կարգացածին պէս՝ ընկաւ ծնողացը գիրկն ու լալով աղաղակեց. հասաւ ժամանակը, օգնեցէք առաջարկութեանս. երկնային նախախնամութիւնն ինծի ապահով ճամբայ կը բանայ. սանդղծողս ղիս ընդունեց ու օրհնեց իմ մտածութիւնս, ով սիրական ծնողքս, դուք ինչպէս պիտի չհասնէք ու չօրհնէք զիս: Սփինճեր միտքն իմանալով խռովեցաւ սիրտը. իսկ Ֆեոտորա ամենեւին բան մը չգիտնալով չփոթեցաւ. Եղիսաբեթ, ըսաւ, այդ ինչ խորհուրդ է, և ինչ կայ գրիդ մէջ: Աղջիկը համարձակեցաւ պատասխանելու, ով մայր իմ, ներէ ինձի. կը դողամ խօսելու քու առջևդ. չեմ իմանար թէ ինչ կայ. քու ցաւդ սիրտս կը տրորէ. որ է մի միայն իմ արգելքս. ով մայրիկ, թող որ յայտնեմ հօրս առջին. դուն տեղեակ չես անոր պէս... կտրեց խօսքը Սփինճեր. չէ, դուստր իմ, չէ. մի ըներ ատ բանը, որ ոչ աքսորանքը և ոչ դժբաղդութիւնը կրցաւ մեզ իրարմէ զատելու: Խեղճ մայրը բանն իմանալով սկսաւ զարհուրելի ձայնով աղաղակել, սիրական զաւակ, առաքինի դուստրս, խնդրէ ինծմէ իմ կեանքս, և մի խնդրեր հրաման մեզմէ հեռանալու. թող ես մեռնիմ, իմ մահուամբս ձեզմէ զատուիմ չէ կենդանութեամբս: Այսպիսի ողորմելի խօսքերով շատ լացին: Եղիսաբեթ սիրտ առնելով ըսաւ. մայր իմ, հօրս երջանկութեանը

համար կը խնդրեմ քիչ մը ժամանակ: Կանչեց հայրը. և ոչ օր մը, և ոչ ժամ մը ինչ երջանկութիւն է ան որ կարենայ գնել քու հեռաւորութիւնդ. ոչ ոչ, և ոչ օր մը. ով ստեղծող երկնի և երկրի, մի թոյլ տար զայդ, որ ինծմէ կը խնդրէ:

Աս խօսքէն Եղիսաբեթին սիրտը կոտրեցաւ. չէր գիտեր ինչ ընէ և ինչ խօսի, ետքը հանեց թուղթը հօրը տուաւ որ կարգայ: Սփինճեր առաւ թուղթն ու քաջալերեց կինն որ հանդարտի. ապա սկսաւ ձայնով կարգալ այսպէս. « Աղնուհի դուստր, ցաւ է ինձի որ չկրցայ քեզ տեսնելու և օգնելու առաջնորդելով թէ ինչ ճամբայ պիտի բռնես. ահա թագաւորական սաստիկ հրամանը զրկեց զիս իմ փափաքէս. զի թողութք հասածիս պէս՝ հայրս իմացուց ինձի եկած հրամանն երթալու հազար փարսախ հեռու ասկէց. որուն հնազանդելով՝ մէկէն ճամբայ կ'ելլեմ. բայց չիտես թէ ինչ սէր և դուրս հետս կը տանիմ: Ահա ես ամեն բան յայտնեցի հօրս, ու զքեզ ալ իրեն ծանուցի. որ երբոր լսեց քու միտքդ՝ սիրտը լեցուեցաւ լացաւ. կարծեմ թէ կ'ուզէ քեզ տեսնելու և միտքարելու: Կարելի է թէ աս տարի կ'երթայ Իսքիմա չըջանալն այցելութեան համար, և աս թուղթս կը հասցընէ քեզի: Աղնիւ Եղիսաբեթ, ես հանդիստ կ'երթամ իմ ճամբաս, որովհետեւ յանձնեցի զքեզ իմ հօրս պաշտպանութեանը. բայց կը խնդրեմ որ իմ դռնալէս առաջ ճամբայ չելլես, ես տարիէն ետեւ կուգամ ու կը տանիմ քեզ Բեթրպուրկ, ու աստուծով ամէն ճամբորդութիւնդ հոգալով՝ կայսեր ալ կը ներկայացընեմ քեզ. մի վախնար, ես ոչ միայն բարեկամեմ, այլ և պիտի ըլլամ եղբայր հարազատ և սիրելի՝ անջնջելի սիրով »:

Աս բարեագրին տակը հայրն ալ ձեռք դնելով

հաստատներ էր քաջալերական խօսքերով. անանկ որ երբոր լմնցուց Սփինճեր կարդալը՝ շատ սիրտ առաւ և զօրացաւ, որ դատերը վրայ այնչափ համարում ունէին, ու կ'ուզէին օգնելու անոր հայրասէր առաքինութեանը: Սակայն մայրը տրամուլթեան ծոլն ընկղմած՝ միակերպ աղջկանն երեսը կը նայէր, ու կենար կենար աչքը երկինք կը վերցընէր: Իսկ Եղիսաբեթ ինկաւ առաջնին ու սկսաւ այսպէս խօսիլ. ո՛վ ծնողք իմ, հրաման տուէք որ խօսիմ ձեր առջին. ես իմ կեանքս դրեր եմ ձեր երջանկութեանը համար. ես պիտի հնաւանդմէ, որ դուք մօտենաք ձեր քաղցր հայրենեացը. ես տարի մը ձեզմէ զուրկ պիտի մնամ, դուք ձեր կեանքը հայրենեացը մէջ պիտի անցընէք՝ ինչպէս կը յուսամ ստեղծողիս օգնութեամբը և կարողութեամբը, որ օգնական է անբաղդից և յուսացողաց. ո՛հ, թէ որ ասկէ աւելի բան մը խնդրեմ ձեզմէ, մի կատարէք: Սփինճեր ձեռքը զրաւ աղջկանը զխօսն՝ լուռ կեցաւ: Մայրը աղաղակեց. միայն, ոտքով, անօգնական. ինչպէս ըլլալու բան է. ոչ ոչ, անկարելի է որ քեզմէ զատուիմ: Պատասխանեց Եղիսաբեթ. գիտնայիր թէ ես որչափ ժամանակէ 'ի վեր է որ աս առաջադրութիւնս ըրեր եմ. երբոր ձեր դժբաղդութիւնը հասկըցայ՝ անկէ 'ի վեր է, ես զիս ձեզի զոհ եմ ըրեր. երջանիկ է ինծի ան օրն որ ձեր ազատութեան համար պիտի անցընեմ. երջանիկ է ան յոյսն որ զիս զօրացուց. եթէ աս յոյսը կ'ուզէք վերցընել ինծմէ, նախ իմ կեանքս վերցուցէք, եթէ պիտի մնամ այսպէս առանց օգնելու ձեր անբաղդութեանը, թող մթնէ իմ լոյսս և վերնայ իմ արևս: Աղաչեմ ներեցէք եթէ ձեզ կը վշտացընեմ. ինչո՞ւ համար կ'ուզէք որ ձեզմէ չզատուիմ, երբոր ամենքնիս ալ նոյն անբաղդութեան

մէջն ենք. թողէք երթամ. բայ է ողորմածիս դուռը, չկորսնցընէր իմ յոյսս, իմ ջանքս, իմ տառապանքս ձեր ազատութեան համար: Միւսէք թէ աս բանս անկարելի է. չկայ աշխարհիս մէջ անկարելի բան, եթէ աշխատի մարդ՝ կը վայելէ, սիրտս ձեզի կը պատասխանէ, որ այսքան զօրացեր է արդարութեան համար. չունի վախ ոչ աշխատանքէ, ոչ վտանգէ, ոչ նախատինքէ և ոչ թագաւորէն. ուրիշ տեղէ ահ չունի, միայն ձեզմէ՝ որ չըլլայ թէ հաւանիք:

Սփինճեր չդիմացաւ կանչեց. թող Եղիսաբեթ, բաւական է. խռովեցիր հոգիս, մաշեցիր սիրտս, որ մինչև ցայսօր գերազանց առաքինութեանց և մեծամեծ գործոց համար քաջ էր. ահա այսօր թուլացաւ. ես չէի կարծեր զիս այսչափ տկար. ահա տկարացայ, չեմ կարող հաւանիլ առաջարկութեանը՝ որ կը խնդրես: Երբոր Ֆէոտորա լսեց աս խօսքս, սիրտ առաւ. բռնեց աղջկանը ձեռքը, դէպ 'ի սիրտը տանելով ըսաւ. լսէ ինծի, Եղիսաբեթ, ողորմէ՛ յոյսս. թէ որ հայրդ տկարացաւ առջեդ, պէտք է որ ներես մօրդ տկարութեանը որ չկրնար թողուլ ջեզի դիւցազնական առաքինութիւնդ գործելու, թէպէտ մայր մը իր զաւկին առաքինութիւնը պակսեցընելը լուծած բան չէ, բայց կը խնդրեմ, չէ թէ կը հրամայեմ, ո՛վ սիրուն զաւակս:

Կրկնեց Եղիսաբեթ. մայր իմ, քու խնդիրքդ միշտ արդար է. թէ որ հրամայես ինծի հոս կենալ չերթալ, պէտք է որ հնազանդիմ. բայց ես կ'աղաչեմ, թողէք զիս որ ձեզի ցաւակցիմ, ձեր ազատութիւնը հոգամ. իմ յոյսս հաստատուն է, վա՛մն զի մէկ օրուան մտածութիւն չէ, այլ շատ ժամանակուան. ես իմ տկար զօրութեանս չեմ ապաւինած, այլ աստուածային ողորմութեանս. կայ ուրիշ առիթ

տղատելու հայրս ասկէ 'ի զատ: Ահա տասուերկու տարի է հոս ընկեր եմք, որ բարեկամս օգնեց և պաշտպանեց մեզի. որչափ մեծ բարեկամ քլայ, կրնայ համարձակ խօսելու մեզի պէս. կը հոգայ սրտանց մեզի պէս: Թողէք կ'աղաչեմ, որ յոյսս ամուր մնայ. մի դէմ կենաք աս սրտիս առաքի. նութեանն, որ աստուած դրաւ միտքս գործելու, և պատրաստ է օգնելու և կատարելու: Ուր թողունք այն, թէ որ զիս մարդու տայիք, չէր կրնար զիս ձեզմէ զատելու. ինչ պիտի ընէիք ան ժամանակը. միթէ վտանգ չէր կրնար գալու: Ես հիմա սորված եմ աս ցրտերուն ու կը դիմանամ հեռու ճամբայ քալելու թեթևութեամբ. իմ մանկութենէս կը վախնաք. կարող է աստուած օգնելու անոր՝ որ իրեն միայն ապաստաներ է և ոչ զօրութեան ան. ձին: Իրաւ անփորձ եմ, բայց բարեգութ կառաւարիչն որ կ'ուզէ օգնել առաջարկութեանս, ինծի կը սորվեցնէ. որ եթէ ներէ աղքատ քարոզիչներուն, ահա զանոնք կու տայ ինծի առաջնորդ և պաշտպան: Ահա կը տեսնէք որ Աստուած նախա տեսութեամբ կը հոգայ ամեն բանս, չկայ վտանգ և ոչ դժուարութիւն. ուրիշ պակասութիւն չունիմ տեսնելիք՝ եթէ ոչ ընդունել ձեր հաւանութիւնն ու ծնողական օրհնութիւնը:

Հայրը սաստիկ վշտանալով աղաղակեց. «Վ խո. նարհ զաւակ, քու նախնիքդ թագ ունէին լեհաս. տանու մէջ, և մօրդ նախնիքը մինչև Սիպերիա կը տիրէին. դուն ինչպէս պիտի մուրանալով երթաս մինչև Բեթլըհեմ: Պատասխանեց համեստութեամբ Եղիսաբեթ. եթէ ես թագաւորական զարմէ եկած եմ, պէտք է որ գործընդ յայտնեմ զիս արժանի անոնց ու ձեզի. և չպըզտիկցնեմ անոնց փառաւոր անունն որ ինծի թողին. ինչո՞ւ համար

պիտի ամենայ դուստրն Սէյասի և Սիպերիոյ (*) երթալ ողորմութիւն խնդրել իրեն նմաններէն: Աշխարհիս շատ մեծամեծներն ինկան կործանեցան, որոնք իրենց համար պատիւ ստացան. ես աւելի երջանիկ ըլլալով՝ հօրս համար պիտի ստանամ:

Աս մանուկ կուսին ազնուական հաստատութե. նէն կը փայլէր աչքին մէջ աստուածափայլ գերազանցութիւն մը, և խոնարհ հնազանդութիւնն ու քաջութիւնը յաղթեցին Սիպերիայ. մինչև խիղճ եղաւ իրեն թէ ինչպէս արգիլէ զաւակն ան մեծ առաքինութենէն, և ողորմելի պահել ան անապատին մէջ: Ետքը դարձաւ ըսաւ Ֆէոտորային. ինչպէս թողունք Եղիսաբեթն որ հոս մեռնի, ինչպէս զրկենք զինքը յաջողութիւններէն, որ աստուած կու տայ իրեն ազնուութեանը համեմատ: Սիրտ առ, սիրելի. վասն զի ուրիշ բանով չենք կրնար մեր առաքինի զաւակը փառաւորելու, թողունք որ երթայ:

Աղաղակեց Ֆէոտորա ողորմելի ձայնով. ոչ ոչ. ես չեմ թողուր որ երթայ, կրնամ դէմ կենալու. ինչպէս թողում մէկհատիկ զաւակիս կեանքը որ վտանգի մէջ իյնայ. ինչպէս թողում ու լսեմ օր մը թէ կորաւ Եղիսաբեթ, պաղեցաւ սոսկալի անապատին մէջ. ով Ստանիսլաւս, ինչպէս անմեղ գառնուկս զոհ ընենք մեզի համար, մատնենք դժբաղդութեանց և մահու:

Երբոր այսպէս կը խօսէր, Սիպերիայ յուսահատելով կանչեց. դուստր իմ, մինչև որ մայրդ չհաճի, դուն կարող չես երթալու: Եղիսաբեթ

(*) Այսպէս է անուանին աշխարհիս լեւաւորներն որ Սիպերիայի նախնի արքայորդներէն ելած էն:

դարձուց խօսքը. մայր իմ, ըսաւ, եթէ դուն հրաման չտաս, չեմ երթար. ես հնազանդ եմ քեզ միշտ. բայց կարելի է թէ աստուած ինքը պիտի կատարէ. խնդրենք, մայր իմ, միաբան, որ իւր բարերար կամքը մեզի յայտնէ և յաջողէ ինչ որ պարտական ենք ընելու. ամեն յաջողութիւն և ճշմարտութիւն միայն անկէ կուգայ որ աշխարհըս կը խնամէ: Առաքինի դստեր աս բարեպաշտ խօսքերը մեղմացուցին Ֆէոտորային ցաւը, քաջալերեցին ու հանգարտեցին ցաւած սիրտը:

Հետեւեալ օրն անանկ պատահեցաւ որ Սփինճեր ու աղջիկը մինակ գտնուեցան. սկսաւ աղջկանը պատմել իր գլխէն անցած խեղճութիւններն ու ձախորդ պատերազմներն որ լեհաստան բաժնեցին: Ապա ըսաւ. իմ գոթաղղութիւնս՝ հայրենիքս աւելի սիրելու համար պատահեցաւ, իմ միակ յանցանքս է իմ հայրենիքս սիրելը և չգլխմանալ անոր գերութեանը. իմ արիւնէս մեծ թագաւորներ նստան, անոր համար պարտաւորեցայ պաշտպանելու մեր տէրութիւնը, ուսկից առեր էի այնչափ պատիւ. գլուխ եղայ ազնուական լեհներուն, և պաշտպանեցի հայրենիքս՝ որուն պարտական էի: Ես էի որ կը կռուէի երեք մեծամեծ տէրութեանց դէմ, երբոր եկան բազմութեամբ պաշարեցին վարսավիտ մայրաքաղաքը. մէկ զիէն կրակ, մէկալ զիէն յափշտակութիւն. ես տակաւին դէմ կեցեր էի որ հայրենիքս չկործանի. ես էի զօրացընողն զէնք և օգնութիւն խնդրողը:

Անօգուտ եղաւ իմ ջանքս. իմ երկիրներս անցան Ռուսաստանու տէրութեան, ուր կը բնակէի. բայց սաստիկ հայրենասիրութեան համար կասկածելի եղայ մեծ կայսերութեան առջին: Օր մը

զիս տնէս դուրս հանեցին ու տարին Բեթրպուրկ քանտը դրին. ան ատենը դուն չորս տարուան էիր: Ֆէոտորա մայրդ հետս եկաւ, որ մեծ խնդիրքներով շնորհեցաւ իրեն աս թոյլատուութիւնը: Տարի մը ողորմելի մնացի. չէի կարծեր թէ զիս այսպիսի սոսկալի պատժոյ արժանի կը համարին, որ հայրենիքս ուղեցի պաշտպանելու, թէպէտ խոստացեր էի ետքը՝ տէրութեան հպատակ մնալ: Վերջապէս աքսորուեցայ Սիպերիա. իմ առաքինի Ֆէոտորաս չթողուց զիս մինակ, հետս եկաւ. աւելի լսող եղաւ սրտին քան թէ պարտականութեանը. անանկ որ եթէ քսորուէի Պերեգովայ զարհուրելի խաւարը, և Պայքալ լճին կամ Քամէնաքայ միայնարանը, զիս մինակ չէր թողուր. ահա այսչափ է անոր զիւցազնական առաքինութիւնն ու սէրը, եթէ քաղցրութիւն մը տեսնես վրանիս՝ մօրդ է, իսկ եթէ դառնութիւն՝ իմն է:

Այսպէս խօսելով Սփինճեր՝ հանեց Սմոլոֆին թուղթը տուաւ Եղիսաբեթին ըսելով. դուստր իմ, ես պարտական եղայ քու սիրոյդ և քու քաջութեանդ. աս թուղթը քեզ կը կոչէ մեր բարերարը, և յիշատակ ըլլայ առաքինի սրտիդ. երախտաւորութեանը: Աղնիւ զաւակը խոնարհութեամբ առաւ թուղթն ու լռեց. անկէ ետեւ ալ չէր խօսեր երթալու վրայ. բայց մօրը սիրտն ալ մենեւին հանգիստ չէր, ու միշտ տրտմութեամբ կը մաշուէր:

ԴԵՄԻՄԻՃ ՎԵՅԵՐՐԵՂ.

Ժամանակ անցաւ, նայիս կիրակի իրիկուն մը Ֆէոտորա մինակ նստած էր տունը, գաւազանով զարկին դուռը՝ բացաւ տեսաւ որ ծեր ճերմակ

մօրուք միսինար մը կայներ է. խեղճ Ֆէոտո-
րային սիրտը ճմլելով աղաղակեց. ո՛հ աստուած
իմ, չըլլայ թէ աս ըլլայ որ եկաւ զիս զաւկէս
զրկելու համար. ուստի ինկաւ երեսի վրայ կու-
լար: Բայց միսինարը մտաւ ներս բոլորովին յոգ-
նած, թէպէտ անանկ փորձ և հոգևոր անձն էր
որ երեսէն շնորհը կը կաթէր, ու իր շարժմանքէն
յայտնի կ'երեսնար թէ այր աստուծոյ է, և բոլոր
աշխատանքն աստուծոյ ընծայած և աստուծով
մխիթարուած, ուրախ և պայծառ:

Մփինճեր հասաւ և խոնարհութեամբ ընդունեց
իբր սուրբ աստուծոյ: Միսինարն սկսաւ այսպէս
խօսիլ. Պարոն, մեծ ուրախութեամբ կը մտնեմ
տունդ. զի կը տեսնեմ աղքատ խրճիթիդ վրայ
աստուածային օրհնութիւն. հոս եղած հարստու-
թիւնն է առաքինութիւն որ ոսկիէն ու մարգըր-
տէն աւելի յարգոյ է. իսկ ես եկայ հոս որ մէկ
գիշերուան հանգստութիւն խնդրեմ քեզմէ: Եղի-
սաբեթ վազեց ակոռ դրաւ որ նստի, յետոյ ըսաւ
պարկեշտութեամբ. Հայր սուրբ, շատ քալեր ես
առաքինութեան ճամբուն մէջ, և առաջին աս-
տիճանէն շատ հեռու թողեր ես զմեզ, զի երկար
միջոց կայ հասնելու քեզ: Միսինարը տեսաւ որ
Ֆէոտորա արտում կուլայ, դարձաւ ըսաւ, մայր
բարեպաշտ, ինչո՞ւ կուլտոս: Պատասխանեց Ֆէո-
տորա. Խնչպէս չլամ, մէկ հատիկ զաւակ՝ մէկ
հատիկ մխիթարութիւն ունիմ աշխարհիս վրան,
անկէց ալ կ'ուզեն զատել զիս:

Միսինարը հասկընալով բանը՝ մխիթարական
խօսքերով ըսաւ. մի՛ արտմիր տիկին, վասն զի
առաքինութիւնն է միայն որ կ'որոշէ զաւակդ
քեզմէ քիչ մը ժամանակ. ուրիշ մայրերն ինչ ընեն
որ ախտի պատճառով կը բաժնուին զաւկըներէն

և յաւիտեան կը կորսնցընեն: Յաւալի ձայնով
աղաղակեց Ֆէոտորա. վախեմ թէ ալ պիտի չտես-
նեմ զաւակս: Կը տեսնես զաւակդ, ըսաւ ծերը,
թէ հոս և թէ երկինքը՝ իրաւ մեծ է աշխատանքը,
բայց աստուած կը զօրացընէ, որ գառներուն բրդին
փափկութեանը նայելով հովը կը մեղմացընէ:

Սրբակաց ծերն այնչափ հոգևոր բան խօսեցաւ,
մինչև ամենուն ալ սիրտը զօրացաւ. կամեցան որ
Եղիսաբեթ հրթայ իրեն հետ. սակայն Եղիսաբե-
թին սիրտն սկսաւ ճմլիլ, կը մտածէր որ ինչպէս
պիտի զատուի ծնողացմէն: Որովհետեւ ժամանակը
հասաւ՝ սիրտը շարժեցաւ, վաղը պիտի չլսեմ կ'ըսէր՝
հօրս ձայնը. մինչև տարի մը մօրս զգուանքը
պիտի չտեսնեմ. այնչափ ժամանակ ինչպէս պիտի
ղուրկ մնամ այս քաղցր ուրախութենէս: Սիրտը
խռոված, աչքը ցաւագին, ամեն բան խաւար կ'երե-
նար իրեն, իբր թէ անդունդ մը բացուած էր
առջին: Կ'ըսէր ինքնիրեն. ա՛հ վախկոտ ողորմելի,
ահա առջի քաղցր շառած վար կ'իյնաս անյենարան
որթի պէս. հապա ինչպէս պիտի անցնիս աշխար-
հիս մէկ մասը:

Ասանկ արտմալի խորհուրդներով սեղան գրին
միսինարին, նստան իրիկուան կերակուրն ուտելու.
բայց իրենք միայն իրենց արտասուքով կշտացան՝
թէպէտ դրսէն զիրենք կը բռնէին որ չլան: Բարե-
սիրտ կրօնաւորը կը դիտէր զանոնք գթալիր ցա-
ւակցութեամբ: Աս քահանայն երկար ճամբորդու-
թեամբ աշխատեր էր, ու անհամար բան եկած
էր գլխուն. իր առջի ուսումն էր ամեն վիշտ
քաղցրացընել համբերութեամբ, ամեն մէկ ձախոր-
դութեան գտեր էր մխիթարութեան ճարը. ուս-
տի ան իրիկուն ամեն մէկ խօսակցութեան անոյշ
խօսք մը յարմարցընելով՝ սրտերնին կ'անուշը-

ներ. երբեմն ալ թող կուտար որ լային: Պատմեց անոնց իր դժբաղդ. ճամբորդութիւններն ու տեսած խեղճութիւններն որ գլխէն անցեր էին. և այնչափ ձախորդ դիպուածներ պատմեց որ ոչ միայն մխիթարեց զանոնք, այլ և ցաւակից եղան ան խեղճերուն, որոնց քաջածը իրենց ունեցածէն շատ վեր էր:

Աս յարգելի անձը վաթսուն տարուէն է տես երկու հազար փարսախ աշխարհիս ծայրն երթալով բարբարոս և մարդակեր մարդկանց հետ երկար կենակցեցաւ զանոնք շահելու համար, ու չլսուած հալածանքներ քաշեր էր, և ամենքն իրեն դահիճն էին: Մտեր էր թագաւորական քաղաքը փէքին, և զարմացեր էին անոր առաքինութեանը վրայ. իսկ մարդակերներուն աշխարհը շատ մարդ դարձուցեր էր, և սորվեցուցեր էր երկրագործութիւն և քաղաքակաւութիւն. իրենց անբեր դաշտերը՝ ագարակ և պարտեզ եղան, գեղ ու քաղաք դարձան. ունեցան տոհմի անուն, զաւկի և փեսայի. և որ մեծն է, ճանչցեր էին աստուած, իմացեր էին թէ մարդ են և ունին տէր և արարիչ:

Ահա աս ամեն բանն ան սրբակայ քահանային աշխատանքովն եղած էր. կ'օրհնէին ան մարդիկը միշտ ան քահանայն. գիտէին սուրբ կրօնքի յարգութիւնը, և շատ դժուարութեամբ զինքը թողեր էին որ երթայ. վասն զի հրաման եկեր էր իր մեծաւորէն որ երթայ Սպանիա իր հայրենիքը հանգչի, որովհետեւ շատ ծերացած էր: Պէտք էր որ անցնի Ռուսիա, Գերմանիա և Գաղղիա. ասոր անունն էր Հայր Պօղոս: Բոլոր պատմածներն հիանալու բաներ էին. զարմանալի սովորութիւններ, ահռելի ազդեր, սոսկալի դիպուածներ, մանաւանդ անապատներուն մէջ, Չինուամաչինի պարսպին կողմերը, ուսկից

անցաւ ու մտաւ մեծ թաթարաստան և Սիպերիայի սահմանը:

Աս յարգելի քահանային համար պատրաստեցին պղտի խուցը, հանգիստ տեղ մը պառկելու, առջու մորթերով անկողին շինեցին և ինքը զանոնք օրհնելով գնաց պառկեցաւ: Առաւօտուն եղիսաբեթ կանուխ ելաւ, մօտեցաւ քահանային դրանը, լսեց որ կ'աղօթէ և խնդրեց հրաման որ ներս մտնէ՝ առանձին խօսի հետը. զի ծնողացն առջև չէր համարձակեր խօսելու. ուստի ծունկ չոքած պատմեց իւր բոլոր պատմութիւնն ու խորհուրդը: Երբոր Հայրն Պօղոս լսեց եղիսաբեթին ցաւալի պատմութիւնը՝ շատ սիրտը ցաւեցաւ վրան. զի թէպէտ շատ բան տեսեր էր և աշխարհիս մէկ ծայրէն մէկալ ծայրը ժուռ եկեր էր, բայց եղիսաբեթին սըրտին նման գլխած ծնողասէր սիրտ չէր տեսած:

Սփինճեր և ֆէոտորա չէին գիտեր եղիսաբեթի զիտաւորութիւնը թէ միւս օրը կ'ուզէ ճամբայ ելլել. երբոր առաւօտուն գրկեց զիրենք ու սկսաւ լալ ողորմագին՝ իմացան և խռովեցան, իբր թէ մէկ մեծ փոթորիկ մը ելաւ իրենց խրճիթին մէջ. թողին իրենց ամեն բանն ու աղջկանն երեսը կը նայէին. ուր նայէր՝ հոն կը նայէին, ուր քալէր՝ հոն կ'երթային. իսկ եղիսաբեթ չկոտեր թէ զինքը հոգայ, թէ զանոնք. մայրը գրկելով զաւակը՝ կ'ապրսպէր տանը բաները նայի, հրաման կուտար որ երթայ հօրը հետ մէկտեղ ձուկ որսալու իսկ աղջիկը ձայն չէր հաներ, միայն արտասուք թափելով կուլար:

Հայրը դարձաւ ըսաւ. Դուստր իմ, հնազանդէ մօրդ, վաղն եկուր հետս երթանք ձուկ որսալու Աղջիկը գլուխը խոնարհեցուց հօրն ու ըսաւ. վաղը պէտք է որ մխիթարեա մայրս: Աս խօս.

քէս նորէն այլայլեցաւ հօրը սիրտն ու զանազան կոքերով կը տրորուէր. կը մտածէր զաւկին սէրն որ պիտի դատուէր, կը մտածէր կնիջը կսկիծը թէ ինչպէս պիտի մխիթարէր. թէ որ թողուր երթալու, գիտէր որ անոր առաքինական գործքը պարտապ չեւեր. աստուած կը վարձատրէ, ու փափաքը կը կատարէ, և հոս մնալով ինչ պիտի ըլլան:

Սն օրը շատ ողորմելի տեսարան եղաւ հոն. ամենուն ալ սիրտը տակնուվրայ եղած էր. ծնողացն ու զաւկին մէջ կ'երևնար չէս գիտեր ինչ սաստիկ զգածմունք մը, վառվռուն գորովանք ու զգուանք մը: Քարողիչ քահանայն կը ջանար որ զօրացնելով մխիթարէ զանոնք, զանազան պատմութիւններ կը բերէր աստուածաշնչէն, թէ աստուած ինչպէս հատուցմունք կ'ընէ այսպիսի որդիական բարեպաշտութենէ և հայրական համակերպութենէ եղած մեծամեծ զոհերուն. և թէ կարող էր նոյն ամենակարող զօրութիւնն իրենց ալ օգնելու, հանգիստ հասցնելով զաւակնին ուղած տեղը, և անկէ երջանկութեամբ դարցընել: Շատ հոգեշահ խրատներէն ետե՛ւ իրիկունն որ եղաւ, Եղիսաբեթ ծնկան վրայ եկաւ ու ողորմելի ձայնով խնդրեց ծնողքէն որ զինքն օրհնեն: Հայրն իմացաւ որ կեցիք բարով կ'ուզէր ընել, արտասուալի աչքով մօտեցաւ զաւկին, գրկեց լացաւ, ձեռքը դրաւ գլխուն, ու յանձնեց աստուծոյ:

Իսկ շնորհալի զաւակը գորովական գթով նայեցաւ մօրն ու ըսաւ. Սիրական մայր իմ, քաղցրիկ մայր իմ, դուն ալ չե՞ս ուզեր զաւակդ օրհնելու: Ազաղակեց խեղճ մայրը. հոգեսէր զաւակս, մէկ հատիկ զաւակս, վաղուան թող մնայ: Կրկնեց. ինչե՞ս այսօր չե՞ս ուզեր: Կուգեմ, ամեն օր օրհնելու. ամեն ժամանակ օրհնած ես: Եղիսաբեթ ծռեց գլուխը ծնողացն առջին. աչքն երկկնք վերուցած

ու ձեռք ձեռքի բերած: Միսիննարը խաչը ձեռքը օրհնեց զամենքն ալ, և քաջալերական խօսքով մխիթարեց, ու հասկցուց թէ ի՞նչ պէտք է ընեն և ինչպէս զաւակնին տան աստուծոյ, որ երթայ իրենց ազատութեանը համաց աշխատի:

Ժամանակն էր մայիսի մէջ, ուր հազիւ երկու ժամ գիշեր կ'ըլլար. Եղիսաբեթ սկսաւ ճամբու պատրաստութիւն տեսնել՝ քիչ մը ուտելու պաշար, հագուստ և այլն. նոյն իրիկունն ամեն բան պատրաստելէն ևտե՛ւ առաւօտուն կանուխ գնաց զուրը Հայր Պօղոս միսիննարին ըսելով. Ժամանակ է երթալու, ծնողքս կը քնանան, մենք ճամբայ ելլենք, որ լալով և կսկըծով չմնասին: Որովհետեւ իրիկունէ հաւանութիւն ու օրհնութիւն առեր էր, չէր ուզեր ծնողացը սիրտը նորէն բորբոքելու, բայց չօքեցաւ ծնողացը դրանն առջին ու աղաղակեց. Ո՛վ աստուած իմ, դուն հոգա զասոնք, պահէ ու ամեն փորձանքներէ ազատէ. արժանի ըրէ որ նորէն տեսնեմ ծնողքս և ուրախանամ: Աս միջոցին հայրն ելաւ դուրս, հայր իմ, ըսաւ, ինչե՞ս ելար: Նա պատասխանեց. քեզ սիրելու, քեզ օրհնելու ելայ ով ազնիւ սիրական զաւակ. թէ որ մանկութեանդ ժամանակ եղած ըլլայ որ իմ գութս քեզի չեմ ցցուցած, կամ թէ ծանր խօսքով եթէ սիրտդ ցաւցուցեր եմ, ներէ ինձի զաւակս. կարելի է թէ ինձի չէ սահմանած որ երջանկութեամբ նորէն քեզ տեսնեմ, գէթ խաղաղութեամբ մեռնիմ:

Եղիսաբեթի սիրտը ճմլեցաւ, կանչեց լալագին. մի ըսեր աղաչեմ, մի ըսեր ասանկ բան. ես քեզի պարտական եմ, դուն ինձի ներէ: Կրկնեց հայրը. երբոր ողորմելի մայրդ ելլէ՝ ինչ ըսեմ իրեն և ինչ պատասխան տամ. երբոր հարցընէ սիրական զաւակը, դայ փնտըռէ անտառին մեջ, և աս լծին

քով. Ես ալ իրեն հետ ամեն տեղ խնդրենք փրկեմք. տրուենք, հարցնենք մեր ազնիւ զաւակը, ով մեզի պատասխան պիտի տայ: Եղիսաբեթ ասոնք լսելով սաստիկ տրտմութենէն թալկացաւ մնաց պատին կռթնած: Հայրը տեսաւ որ աղջիկը կը մաշուի՝ սիրտը զօրացուց, սկսաւ քաջալերական խօսքերով ըսել. զօրացիր դուստր իմ, որ ես ալ քաջալերութիւն ունենամ. մի հոգար, ես կը մխիթարեմ մայրդ և կը զօրացնեմ, որչափ որ տրտմած ըլլայ երթալուդ համար. նաեւ կը յուսամ աստուծով որ ներկայացնեմ քեզ մօրդ երբոր առողջութեամբ դառնաս գաս. յիրաւի, զաւակս, կրնայ ըլլալ որ քու բարեպաշտական ճամբորդութիւնդ պսակուի, կամ ոչ. բայց ծնողդ պիտի չմեռնին առանց քեզ տեսնելու: Սն տտենք դարձաւ ըսաւ միսինարին որ խորին մտածութեամբ կը դիտէր ասոնց ողորմելի կերպը. Ո՛վ հայր իմ, ահա կը յանձնեմ քեզի իմ բարի զաւակս. մէկ գանձ մը, որուն չկայ հաւասար բան. զի աւելի է քան իմ արեւ, իմ արիւնս և իմ սիրտս. կը յանձնեմ քեզ ապահովութեամբ, առ տար, գնա հետք. բիւրաւոր հրեշտակներ հետերնիդ ըլլան ու ձեզ պաշտպանեն. երկնային զօրքը ձեզի օրնական ըլլան, և ողորմած ձեռքն ստեղծողին չ'որսընցընէ իմ Եղիսաբեթս:

Ամբիծ աղանին աս հօրն օրհնենքն առնելով մէկ ձեռքն աչքին դրաւ ու սկսաւ լալ, մէկալ ձեռքը տուաւ միսինարին ու դողալով սկսաւ հեռանալ: Արշալոյսն ալ սկսիր էր լուսաւորել լեռներուն ծայրը. ամենեին ոչ հով կար և ոչ ձայն կենդանեաց, կարծես թէ բնութիւնն ակնածելի լուսութիւն մը կը պահէր, որպէս զի Սփինճերի ձայնն որ կը կանչէր զաւակին ետեւէն՝ երթաք բարով լուսուի. խեղճ հօրն աղաղակը անտառը կը դողա-

ցընէր, և զաւակին լացը քարերը կը լացընէր, մինչև ալ ձայնը չ'սուեցաւ:

Յաւալի հօրը ըրածները քիչ մը կրցանք պատմելու. բայց մօրը վիշտը անկարելի է գրով պատմել. մանաւանդ երբոր Սփինճերին տղաղակով արթնեցաւ վազեց դուրս, տեսաւ որ զաւակը չկայ՝ չորս դին մթնեց, կսրսընցուց խօսքն ու խեղքը, ինկաւ հոգեվարքի նման: Սփինճեր այնչափ բան ըրաւ, այնչափ բաներ պատմեց որ քիչ մը զգաստանայ, ճար չեղաւ. քիչ մը միտքը վրան կուգար կ'աղաղակէր ո՛ր է զաւակս, մնացի անզաւակ. նորէն սիրտը կ'անցնէր: Ահա այսպէս ողբով լեցուեցաւ իրենց տունը, մինչև աստուած ողորմելով քիչ մը սիրտ տուաւ զօրացուց որ կրցաւ գէթ կսկիծն իմանալու:

ԴԻՎՈՒՄԻ ԵՐԼՆԵՐՈՐԴ.

Մայիս ամսուն 18 էր Եղիսաբեթ ճամբայ ելաւ սրբակաց ծերուն հետ. բայց նախ գնացին թուպուլքի իշխանին, որ պէտք եղած բաները հոգաց, և անկէ ճամբայ ելան. մէկ ամիսը հազիւ կրցան անցնիլ Սիպերիայի թաց անտառը, որ աս եղանակին մէջ շատ տեղ ջուր կոխած է. ցորեկը շատ անգամ գեղացի թաթարներուն սայլովը կ'երթային, ու գիշերն ողորմելի խրճիթներուն մէջ կը պառկէին. որ հազիւ քիչ մը ժամանակ կրնային հանգչելու: Թիումէն քաղքէն 40 վերստ անդին անտառէն անցան որ թուպուլքի կառավարութենէ դուրս է. Եղիսաբեթ կը մտածէր թէ իր արքայականաց երկրէն դուրս ելաւ, իբր թէ երկրորդ անգամ զատուեցաւ ծնողքէն. ուստի լալով կ'ըսէր. ահա

հիմա հեռացայ իմ երկրէս ու իմ ծնողքէս: Այսպէս ողբաց նաև երբոր ետքէն կոխեց Եւրոպայի հողը, վասն զի թողուց իր ծնողքն Ասիայի մէջն ու անցաւ Եւրոպա երեք ամիսէն ետեւ: Աս հեռաւորութիւնն աւելի սիրտը կը տրորէր քան թէ ճամբուն վիշտը. թէպէտ լսեր էր Եւրոպայի գեղեցկութիւնը, հարստութիւնն ու լուսաւորութիւնը. բայց իրեն աչքին ամենը ոչինչ կ'երևնար, միայն ծնողացն ազատութիւնը կը մտածէր միշտ: Թուրքերէն մինչև Բերմէ 900 վերստ է, ուր դաշտերը պտղաբեր են և կը մշակուին. տեղ տեղ Ռուսաց գեղեր կան հարուստ, ու բնակարաններ անցաւորներու համար. բնակիչները կը զարմանային Եղիսաբեթի պարզութեանը վրայ: Աս Բերմէ քաղաքն ուրիշ տեսած քաղաքներէն մեծ էր, բայց գեղեցկութիւն չունէր. ճամբաները նեղ և աղտոտ, օդը անշահ և տներն անշուք: Ասկէց մինչև Ղազան՝ մեծ քաղաք չկայ. շատ տեղ անբեր մացառոտ են, երբեմն կայծակը կը զարնէ հին ծառերուն, և մէկէն կ'երևնան իբր կրակէ սիւն. շատ անգամ տեսաւ Եղիսաբեթ որ ճամբուն երկու կողմն ալ այսպիսի հրդեհ կ'ըլլար, և երբեմն խորտակելով ծառերը կ'իյնային: Ասկէց աւելի վտանգաւոր էր գետերէն անցնիլը. սակայն Եղիսաբեթ առանց տրտնջալու համբերութեամբ առաջ կ'երթար իր հոգևոր հօրը հետ մէկտեղ, որուն սրբակաց դէմքն ամենուն սիրտը կը շարժէր. և շատ անգամ ճամբորդները զիրենք կ'առնէին իրենց սայլին վրայ կը տանէին. և երբեմն թղթատարներուն սայլով ալ կ'երթային, մինչև հասան հոն, որ 200 վերստ մնացեր էր Ղազանին:

Օգոստոսի ամսուն հասան Քամայն գետին եզերքը, ու սկսաւ խեղճ Եղիսաբեթի ցաւն ու վախը

աւելնալ, վասն զի կը նայէր որ իր հոգևոր հայրը քանի կ'երթայ կը տկարանայ. մէկ ձեռքը գաւազան մէկալ ձեռքը Եղիսաբեթ բռնած՝ հաղիւ կրնար առաջ երթալու. ան կողմի սայլերն ալ աւելի ցնցելով չէր կարող սայլով երթալ: Երբոր հասան Սարաբուլ քաղաքը՝ նայեցաւ ծերն որ ալ պիտի չկրնայ առաջ երթալու, մնաց ողորմելի խրճիթի մը մէջ, ոչ պատուհան ունէր, և ոչ նստարան. քիչ մը խոտ գրին տակը պառկեցուցին: Եղիսաբեթի հոգն ու մտածութիւնը զինքը կը տանջէին չարաչար. ուստի բժիշկ խնդրեց՝ չգտան, ու իրմէ 'ի զատ հիւանդը նայող չկար. կ'երթար իջաշտէն առողջարար արօտներ կը ժողվէր կ'եփէր կը խմցընէր ծերուն, ինչպէս որ մօրմէն սորվեր էր. բայց ինչ չա՜հ՝ ծերութիւնը տիրելով, հիւանդին ոյժն անցեր էր. ողորմելի Եղիսաբեթ կուլար կ'ողբար թէ ինչ պիտի բնէ. սուրբ ծերը լսելով անոր հառաչանքը՝ ինքն ալ կ'ողբար անոր ողբին վրայ վաթսուն տարի աշխատեւ էր աստուծոյ համար՝ ամենակին վախ չունէր մահէն, կը փափաքէր որ քիչ մը ժամանակ ալ ունենայ որ աւելի բարի գործէ. կ'աղաղակէր ցած ձայնով. Աստուած իմ, չեմ բնաւ տըրտնջար բարերար կամացոյ դէմ, սակայն ներէ, ժամանակ տուր մինչև տեղը տանիմ աս ողորմելի որբս, և անկէ ետեւ հանգիստ մեռնիմ:

Եղիսաբեթ ոտքի վրայ կը ծառայէր, ամանով ջուր տուաւ իրեն. ծերը ձեռքն առաւ ջուրը, վերցուց ըսաւ. Աստուած իմ, կը յանձնեմ աս զաւակս անոր, որ խոստացաւ բաժակ մը ջուր տուողին չկորսնցնելու վարձքը: Եղիսաբեթ լսելով աւելի մեծ ցաւ ունեցաւ, զի այրն աստուծոյ կ'իմանար որ պիտի մեռնի. ուստի Եղիսաբեթ ինկաւ հիւանդին առջին կուլար ողորմագին. Ծերը մեծ ցաւակցու.

թեամբ ըսաւ. Աստուած իմ, ողորմէ ասոր, ասոր
ողորմէ տէր իմ: Վերջապէս տեսաւ որ ցաւը սաս-
տիկ է, ըսաւ. դուստր իմ, անուամբ աստուծոյ և
քու հօրդ ալ մի լար: Եղիսաբեթ մէկէն ելաւ,
սրբեց արտասուքն ու խոնարհութեամբ ծերուն բե-
րանը կը նայէր, թէ ինչ պիտի խօսի: Ծերը քիչ
մը զօրանալով թեկին կռթնեցաւ ու ըսաւ. զաւակ
իմ Եղիսաբեթ, մեծ եղաւ քու անբաղդութիւնդ որ
մինակ պիտի մնաս զանազան վտանգի և անբաւ
աշխատանաց մէջ. սակայն աստուած ապաշտ սիրտն
ու առաքինի համբերութիւնն ամենուն ալ կը յաղթէ,
եթէ այսպէս մնայ քաջասրտութիւնդ ապականելով
ամենակարողին՝ որ կը հասնի ամեն տեղ, մի վախ-
նար, տէր ընդ քեզ է: Իսկ եթէ անզգամ մարդիկ
պատահին քեզ ու ջանան հեռացնել զքեզ յառա-
քինութենէ՝ մի հաւատար, թէ և խոստանան քեզ
անցողական մեծութիւն. զի աստուծոյ երկիւղն ու
ծնողաց սէրն ամենէն վեր են. միշտ յիշէ թէ մէկ
պզտի պակսութիւն մը մահ կը բերէ ծնողացդ որ
քու կենացդ պատճառ եղած են:

Եղիսաբեթ խօսքին վրայ գալով ըսաւ. ո՞հ հայր
իմ, մի վախնար: Ես չեմ վախնար, ըսաւ ծերը.
յուսամ թէ աստուած քեզ կը պահէ ամէն փորձան-
քէքու բարեպաշտութեանդ ու հպատակութեանդ
համար: Հիմա դուստր իմ, առ հագուստիս մէջէն
քսակն որ Թոպոլքի առատասիրտ իշխանը տուաւ
երբոր զքեզ ինծի յանձնեց. պահէ աս դրամը ծա-
ծուկ, որ կենացդ հարկաւոր է ու մինչև Բեթլը.
պուրկ կը տանի քեզ. երբոր հոն հասնիս, գնա մեռ-
րապօլտին պատմէ. կարծեմ թէ զիս չէ մոռցած.
անտարակոյս քեզի տեղ կուտայ կուսանաց վանքին
մէջ և քու աղերսագիրդ կը ներկայացնէ կայսեր:
Անկարելի է որ զքեզ արհամարհեն. վասն զի քու

առաքինութիւնդ մեծ է և զարմանալի. աշխարհք
պիտի կարեկցի քեզի, վասն զի քու նմանդ քիչ է
տեսեր. առաքինութիւնդ պէտք է փոխարէնն առնէ
աշխարհիս վրայ՝ երկինքն առնելէն առաջ:

Երբոր այսպիսի քաղցր մխիթարութեամբ կը
խօսէր սուրբ ծերը՝ շնչառութիւնը տկարացաւ, ու
պաղքրտինք մը կը վազէր ճակտէն: Խեղճ Եղիսաբե-
թը զլուխը ծռած կուլար լուիկ: Ծերն երկար ժա-
մանակ հանգչելէն ետեւ, առաւ սրտին վրայէն խա-
չելութիւնն որ սև փայտէ շինած էր. մեծ ջերմե-
ռանդութիւն կատարելէն ետեւ տուաւ Եղիսաբեթի
ըսելով. Դուստր իմ, առ զայս, որ է իմ մի միայն-
բարիս՝ որ ժառանգեցի աշխարհիս վրայ, որով բանի-
շկարօտացայ. Եղիսաբեթ առաւ համբուրեց
մը չկարօտացայ. Եղիսաբեթ առաւ համբուրեց
կենդանի հաւատքով և մեծ ցաւով, զի կ'երևնար
որ բարի ծերը հոգին պիտի աւանդէր: Ծերը
զօրանալով նորէն ըսաւ, Անմեղ դառնուկ, ողոր-
մելի անտէր, մի վախնար բանէ մը. ահա բարի
հովիւր քեզ կը խնամէ ու կը հատուցանէ՝ կրկին
աւելի, միայն թէ դուն հաւատարիմ մնացիր. ան
որ ճնճղուկներուն կերակուր կուտայ և ծովու
աւազին թիւր դիտէ՝ քեզ չմոռնար:

Երբոր ձեռքն երկնցուց որ օրհնէ, Եղիսաբեթ բըռ-
նեց ձեռքը լալագին կանչեց. ո՞հ հայր իմ, ինչպէս
պիտի որոշուիմքեզմէ, ուր պիտի դառնամ: Կրկնեց
ծերը. բարի զաւակ իմ, աստուած այսպէս հրա-
մայեց, պէտք է որ համակերպելով կամքդ՝ մեղմե-
ցաւդ. յուսամ ստեղծողիս ողորմութեանն որ մէկ
պահեկէն պետի առնէ զիս երկինքը, և պիտի ողոր-
մի քեզ ու ծնողացդ: Խօսքը չլմընցուց, միայն շըր-
թունքը կը շարժէին, բայց խօսքը չէր որոշուեր.
զլուխը դրաւ խոտին վրայ, աչքը երկինք վերցուց.
Կ'երևնար թէ կ'աղաչէ աստուծոյ որբ Եղիսաբե-

թին համար. և այսպէս սրբութեամբ աւանդեց հոգին երանելի ծերը. որուն հոգին ու սիրտն այնչափ ողորմածութեամբ լեցուած էր որ բոլոր կենացը մէջ ամենեւին իր յատուկ շահը չէր նայած. այլ միայն ուրիշները կը հոգար վաթսուս տարուան առաքինական աշխատանացը մէջ. ինչպէս ան վերջին սոսկալի կէտն ալ նոյն ողորմութեան գործքով ելաւ առաջի երկնաւոր դատաւորին, և նոյն առաքինութեամբ մտաւ յաւիտենական վիճակին մէջ:

Ողորմելի Եղիսաբեթին ինչ խեղճութեան մէջ ինչ կաւ. անանկ կուլար կ'ողբար որ ամէնքը հոն վազեցին թէ ինչ եղաւ. իսկ Եղիսաբեթ լալով կը ցուցնէր անոնց իրեն պաշտպանն որ մեռած էր. ոմանք կը կսկծային, ոմանք զարմանալով կը նայէին մանուկ աղջկան վրան. իսկ տանը տիրուըտանքը վազեցին եկան որ տուած կերակուրին ստակն առնեն. երբոր կը խառնէին ծերուն հագուստը գտան քսակն որ ըսեր էր Եղիսաբեթին. բայց ան տրտմութեամբ լեցուած ըլլալով ոչ նայեր էր և ոչ առեր. անոնք յափշտակեցին առին, պատճառելով թէ թաղմանն ալ պէտք է:

Նայիս Ռուս քահանայը եկան իրեն՝ իրենց ջահերով, ծածկեցին մարմնոյն վրայ սև չուխայ ու սկսան երգել մեռելի պաշտօնը: Եղիսաբեթ աղաղակելով տուաւ վերջին բարեւ պատուական մարմնոյն որ կը ցոլար աստուածափայլ լուսով: Ապա ինկաւ ծնկան վրայ ողբալի դուստրը՝ սենեկին խաւար անկեան կողմը կուլար կ'ողբար, ու արտասուօք գետինը կը թրջէր. գլուխը ծածկեր էր սև թաշկինակով որ զինքը չտեսնեն. դարձաւ դէպ ի մարմինն ու աղաղակեց. ո՞վ երանեալ հոգի, մի թողուր աղքատ ողորմելի զաւակդ. ո՞վ հայր իմ, սիրական մայր իմ, արդեօք հիմա ինչ կը մտածէք:

ահա ամեն օգնութիւն վերցաւ ձեր սիրական զաւակէն:

Իսկ ծերուն մարմինն երգելով դրին դագաղին վրայ որ տանին. Եղիսաբեթ թէպէտ տրտմութենէն տկարացեր էր, բայց կամեցաւ երթալ մարմնոյն ընկերակցիլ մինչև գերեզմանը, որ է դաշտ և քովն է աւերակ հին բերդի. իսկ մէջ տեղը փայտաշէն մատուռ ու փայտէ խաչ:

Շատ բազմութիւն կ'երթային մեռելին հետ զանազան ազգերէ խառն ի խառն. իսկ Եղիսաբեթ ծանրաքայլ համեստ սգով զլուխը ծածկած կերթար ետեւէն: Երբոր մարմինը պիտի գնէին փոսը, թաղող քահանայն ըստ իրեանց սովորութեան՝ փոքրիկ դրամ մը դրաւ մեռելին ձեռքն որ ճամբան տայ անցնի. քիչ մը հող վրան լեցնելէն ետեւ հեռացաւ անկէ. իսկ այրն աստուծոյ հոն թաղուեցաւ, որն որ օր մը չէր անցուցած առանց բարիք ընելու այլոց. ան բարերար հոգմոց, որ ամեն տեղ կը տանին օգտակար հունտեր և ամեն տեղ ծլելու և ծաղկելու պատճառ կ'ըլլան: Սոսուրբ անձը բաւեր էր քարոզութեամբ հողագնախ կէսէն աւելի, և ամեն տեղ սերմաներ էր իմաստութիւն և ճշմարտութիւն. վերջապէս մեռաւ անծանօթ աշխարհի մէջ և յաւիտենական մոռացութեամբ մնաց թաղուած օտարութեան մէջ: Խեղճ Եղիսաբեթը մնաց հոն լի տրտմութեամբ մինչև իրիկուն. իր աղօթքն ու թափած արտասուքը քիչ մը զինքը մխիթարեցին, զի շատ լաւ և օգտակար է մտածել ի մէջ երկնից և մահու. գերեզմանէն կ'ելլեն առաքինական մտածութիւնք. իսկ երկընքէն կ'իջնայ մխիթարական յոյս. ուր տեղ որ վախճան կայ՝ դժբաղդութիւն շատ վախ չտար, և ուր որ հատուցմունք կայ՝ դժբաղդութիւնը կը սիրուի:

Եղիսաբեթ այսպէս բարի մտածմունքներով կուլար առանց տրտնջալու. մանաւանդ միշտ շնորհակալ կ'ըլլար բարեբարութեանցն աստուծոյ, որ ըրեր էր մինչև հոն հասցընելով. կը տեսնէր զինքն առանց առաջնորդի տնօգնական Բերմէին սահմանը. բայց նոյն հաւատքով զինուորած և նոյն քաջութեամբ ամբրցած, սկսաւ կանչել. ով հայր իմ և մայր իմ, սիրական ծնողքս, մի վախնաք, ձեր զաւակը չմնար անյոյս. վասն զի աստուած է իրեն յոյսը, որ ամեն տեղ կը հասնի: Այսպէս որչափ որ սարսափելի բան պատահէր իրեն, մէկէն կը կանչէր. ուր էք սիրական ծնողք իմ. և ասով մէկէն սիրտ կ'առնէր բնական ազդեցութեամբ:

Երբոր իրիկունը մօտեցաւ՝ ընկաւ Եղիսաբեթ միսինարին սուրբ գերեզմանին վերայ. և երեսը հողին քսելով շնորհակալ եղաւ որչափ որ հոգացեր էր զինքը. ուստի վերջին բարեւ տուաւ գերեզմանին. բայց դառնալու ատենը կամեցաւ որ հոն յիշատակ մը թողու՝ փայտէ մեծ խաչին վրայ փորելով գրեց Եսայի մարգարէին աս խօսքը. Արդարն էարձաւ. և ոչ ոք խորհի պնասէ. Ծէ 1: Ան ատենը մեծաւ տրտմութեամբ ելաւ գերեզմանատնէն գընաց իր խուցը՝ որ էր Սարաբուլայ հիւրանոցը. հետեւալ օրը երբոր ճամբայ պիտի ելլեր՝ պանդոկապետը տուաւ իրեն իրեք ռուբլի՝ հաստատելով թէ այսչափ մնաց քարոզչին քսակէն. շնորհակալութեամբ առաւ ու ելաւ անկէ լալագին: Աս քու ողորմութիւնդ է, կ'ըսէր, ողորմած առաջնորդ իմ, պաշտպան իմ. ինչպէս զրկուեցայ քեզմէ, ուր երթամ, ով զիս խնամէ հայրաբար. գէթ քու սուրբ օրհնութիւնդ ինծի հետ ըլլայ ու զիս պաշտպանէ ճամբուս մէջ:

ԴԻՊԼՈՄԱԾ ՌԵԴԵՐԴ.

Եղիսաբեթ բարի հաւատքով և հաստատ յուսով միտքը զրաւ թէ անոր համար աստուած առաւ իրմէն իւր պաշտպանն որ ինքը պաշտպանէ և ողորմի ինչպէս որ ողորմեցաւ անմեղ Շուշանին: Ուստի երբոր ճամբայ ելաւ Ղազան երթալու՝ հանդիպեցան իրեն աղքատ գեղացի քրիստոնեայ կանայք որ պիտի Ղազան երթային. անոնց հետ ընկերանալով Ռուսի գեղերէն կ'անցնէին և կը մուրային: Սակայն սոսկալի հիւսիսային հովը փչելով Եղիսաբեթ սեպտեմբերի առջի օրն հազիւ կրցաւ հասնելու Ղազան քաղաքը. տեսաւ որ վուկայ գետին եզերքը սառեր են ան տարուան սաստիկ ցըրտէն. շատ դժուար և վտանգաւոր էր անցնիլը, գրեթէ կէսը սառած էր: Եղիսաբեթ երբոր կը մտածէր թէ ինչպէս անցնի, տեսաւ բարեպաշտ նաւավար մը՝ մօտեցաւ հարցուց թէ ինչպէս կրնամ անցնելու աս սոսկալի գետէն: Պատասխանեց թէ մինչև որ բոլորովին չսառի ջուրը՝ անհնարին է. Հարցուց թէ քանի օր պէտք է. ան ալ ըսաւ թէ երկու շաբաթ: Եղիսաբեթ հառաչելով ըսաւ. վասն սիրոյն Աստուծոյ ողորմէ ինծի, և անցուր զիս գետէն, զի ես կուգամ թողալուքէն ու կ'երթամ Բեթրսպուրի որ կայսերէն ազատութիւն խընդրեմ աքսորուած հօրս համար. այնչափ քիչ է ունեցած ստակս որ եթէ 15 օր մնամ Ղազան՝ բան մը չմնար որ շարունակեմ ճամբաս:

Աս խղճալի խօսքն անանկ շարժեց նաւավարին սիրտն որ բռնեց Եղիսաբեթին թեւէն. եկուր, ըսաւ, ես մէկ ճար մը ընեմ. դուն բարի զաւակ ես՝ երկիւղած յԱստուծոյ և սիրող հօրդ, Աստուած

զքեզ կը պահէ: Առաւ սառուցին վրայէն մտցուց նաւը. և որովհետեւ գետին կէսը չէր սառած, մինչև կէսէն անդին տարաւ. բայց հոն սառոյց ըլլալով՝ զգուշութեամբ հանեց նաւէն մէկալ կողմի սառուցին վրայ. ինքն ալ ելաւ՝ առաւ կռնակը Եղիսաբեթն ու սառոյցներուն վրայէն ցատքելով անցուց վոլկային միւս կողմը առանց վտանգի, որ շատ մարդ չէր համարձակեր անցնելու:

Եղիսաբեթ մեծաւ շնորհակալութեամբ հանեց քսակն որ ունեցած երեք ռուբլին տայ իրեն: Նաւաւարն ըսաւ. խեղճ աղջիկ, աս է ունեցած հարըստութիւնդ որ զքեզ պիտի տանի Բեթրպուրկ. մի կարծեր թէ Նիկողոս Քիզըլով քեզմէ բան առնէ. աւելի կ'ուզեմ քեզ օգնելու, որպէս զի Աստուած տայ ինծի և իմ վեց զաւակացս յաջողութիւն: Ան առնելու հանեց զրամ մի տուաւ Եղիսաբեթին ու դարձաւ իր նաւակն ըսելով, դուստր իմ, Աստուած հանգչեցնէ սիրտդ: Եղիսաբեթ շնորհակալ ըլլալով ազօթք ըրաւ նաւապետին, ու զրամը պահեց ասելով. ես աս կը պահեմ որ հօրս ցըցնեմ. որպէս զի իրեն վկայէ թէ իր ազօթքը լսեց Աստուած, և իր հօգին չձգեց զիս, ամեն տեղ հասան ինծի պաշտպան, որոնք հայրական գլխով կը խնամեն զիս:

Եղիսաբեթ նորէն ընկեր եղաւ ուրիշ ճամբորդներու, և սկսաւ շարունակել ճամբան, մինչև չորս ժամ գնաց առանց հանգչելու. տեսաւ որ շատ յօգներ է՝ նստաւ ժայռին տակը, որ զինքը հովէն պաշտպանէ. զի թէպէտ պարզ էր օդը, բայց հիւսիսային հովը սաստիկ պաղ կը փչէր: Ասկէց կը սկսէր մեծ անտառ մը և կը տարածուէր վոլկայի եղերքը: Հոն տեսաւ նոր տեսակ ծառ մը որ չէր ճանչնար, զի էր Եւրոպայի ծառ գեղեցիկ կաղնի:

միտքն ընկան Սիպերիայի եղևին անզարդ ծառերը, որոնք էին իրեն ծանօթ ծառ արսորանաց, և իւր մանկութիւնը պաշտպանեցին. անոնց տակը կը հանգչէին սիրական ծնողքն որ այնչափ իրմէն հեռու մնացեր էին: Աս մտմտութեամբ սկսաւ լալ և աղաղակել. ո՛հ երբ պիտի զձեզ տեսնեմ ու ձեր ձայնը լսեմ. երբ պիտի դառնամ ձեր գիրկն իյնամ: Այսպէս լալով դարձուց աչքը դէպ 'ի Ղազան. տեսան քաղաքէն վեր երևելի հին բերդը, որ առջի թաթար խաները շինեցին ժայռերուն վրայ:

Եղիսաբեթ աս ճամբորդութեանս մէջ միշտ արսորուած մարդիկներուն ողորմելիութիւնը տեսնելով սիրտը կտոր կտոր կ'ըլլար. ոմանք երկերկու շղթայով կապած Ներչինսքի մետաղները կը խրկէին որ ինչուան մահ աշխատին, ոմանք Իրքուցբէին դաշտերը և Անկարայի անմարդաբնակ տեղերը կ'երթային որ հոն բազմանան: Երբեմն կ'երթային հաստաւներ Զինուամաչինի սահմանը՝ ոմանք կառօք և իրենց բաներով, ոմանք ալ ոտքով կ'երթային: Կը նայէր ոմանց ազնուական ձևն որ յանցանքով մը Սիպերիա կ'երթային. հայրը միտքը կ'իյնար որ անոնց նման անանկ փորձանքի եկած էր. սիրտը ցաւելով աչքերն արտասուալից կը մօտենար խեղճերուն ու մխիթարէր գլխութեամբ, վասն զի մխիթարութենէ զատ ուրիշ բան չունէր որ տար խեղճերուն. որչափ աւելի առաջ կ'երթար, այնչափ աւելի կը տեսնէր անոնցմէ:

Ահա այսպէս հասաւ վլատիմիր քաղաքը, և ունէր մէկ ռուբլի. վասն զի երկու ռուբլի ծախեց էր Սարաիուլէն մինչև հոն, իսկ Սիպերիայէն երեք ամսուան ճանապարհ քալեր էր. բայց Ռուս գեղացիներուն մարդավարութիւնը շատ եղաւ Եղիսաբեթին, որ ամեն տեղ զինքը հոգալով մինչև հոն

հասուցին. ուստի իր խեղճ ստակը դեռ չէր լմնցած: Սակայն կօշիկներն ու հագուստները մաշած էին, և չէին կրնար զինքը ցըրտէն պաշտպանել, որ արդէն 30 աստիճանէն աւելի էր, ու օր աւուր վրայ կ'աւելնար. ձիւնը երկու օտնաշափէն աւելի ծածկած էր գետինը. երբեմն ձիւնը վար գալով կը սառէր, երբեմն սաստիկ անձրև գալով ճամբայներ կը բանար, և երբեմն անանկ սոսկալի քամի կ'ելլէր որ Եղիսաբեթ ձիւնը կը բանար ու գլուխը մէջը կը խօթէր որ պահպանուի:

Երբոր վշտախմբէն ճամբայ ելաւ՝ օր մը հանդիպեցաւ անանկ սաստիկ փոթորկի որ ձիւնն երկինքը բարձրացընելով կը խաւարէր օդը. անանկ որ Եղիսաբեթ ճամբայն կորսնցուց. հարկադրեցաւ որ մեծ ժայռին տակը մտնէ կենայ անշարժ. բայց հովը լեռները կը դողացընէր: Ան միջոցին ձայն մը եկաւ իրեն. ելաւ անկէ դժուարութեամբ մէկալ կողմն անցաւ. տեսաւ որ գեղացիի խրճիթ մը կայ, վազեց գնաց դուռը զարկաւ. նայիս պառաւ կին մը դուռը բացաւ, ու զարմանալով ըսաւ. խեղճ աղջիկ, ուսկից կուգաս աս մատղաշ հասակովդ մինակ և ձիւնով ծածկած: Պատասխանեց Եղիսաբեթ. թողալընէն կուգամ ու կերթամ՝ Բեթրպուրկ՝ հայրս ազատելու համար: Ներսէ մարդ մը կար՝ գլուխը ծռած մտիկ կ'ընէր. երբոր լսեց՝ զարմանալով կանչեց. Խնչ կը խօսիս, հիմա դուն Սիպերիայէն կուգաս աս հասակովդ ասանկ խեղճ անօգնական, այսպէս մրրիկներով: Ահ, իմ ողբալի զաւակս ալ քեզի պէս պիտի ընէր, բայց բաժնեցին զիս անկէ՝ առանց զիտնալու թէ զիս ուր պիտի տանին. ուստի չիյտէ թէ ուր եմ որ կարենար զիս հոգալու. ո՛հ պիտի չտեսնեմ զինքը, և այնպէս պիտի մեռնիմ. զի սիրական զաւկէս հեռու չեմ կրնար ապրելու:

Եղիսաբեթին սիրտը խռովելով ըսաւ. պարոն, մի յուսահատիր, Աստուած քեզ ալ կը հասնի, զաւկիդ ալ, որուն ձեռքին մէջն է բոլոր աշխարհ աւազի հատի նման: Պատասխանեց աքսորուած մարդը. իրաւ է խօսքդ, բայց կ'ուզեմ որ իմ վիճակս զաւկիս իմացընեմ, ճարը չեմ գտներ. ահա թուղթ մը զրեր եմ իրեն, որ է Ռիկայ. թղթատարը ներսն է հիմա պիտի երթայ. ես ստակ չունիմ որ տամ, վասն զի առանց ստուգի չտանիր: Եղիսաբեթ հանեց տուաւ իրեն մէկ ուրբլին, որ մնացեր էր, ներում խնդրելով, զի աւելի չունէր որ տայ: Աքսորուածն առաւ ձեռքէն, վազեց տարաւ թղթատարին տուաւ. ան ալ առաւ թուղթը: Եղիսաբեթ ունեցածը տալով շատ առատասիրտ երեցաւ. մանաւանդ պատճառ եղաւ որ ան աքսորուածին զաւակն օգնէ խեղճ հօրը: Երբոր հանդարտեցաւ քամին՝ Եղիսաբեթ ուզեց ճամբայ ելլել, շնորհակալութեամբ զրկեց ան պառաւն որ զինքը հանգուցեր էր. բան մը չունիմ, կ'ըսէր, որ քեզի հատուցանեմ. ուրիշ բան չունիմ, եթէ ոչ ծնողացս օրհնութիւնը, որ է իմ մի միայն հարստութիւնս: Ողորմելի աղջիկ, ըսաւ պառաւը, հապա ինչո՞ւ բոլոր ունեցածդ տուիր. Եղիսաբեթ ամընչնալէն կարմրեցաւ: Իսկ աքսորուած մարդն ելաւ թևերը վերցուց օրհնեց Եղիսաբեթն ըսելով. պահապան հրեշտակն առաջնորդ ըլլայ քեզ ու պահէ ամեն փորձանքներէն, որ հասար ինծի. Եղիսաբեթ ան ատենը առաւ մկրառն ու մազէն կտրեց փունջ մը տուաւ անոր ըսելով. որովհետեւ Սիպերիա կ'երթաս, տար աս մազս տուր թող պուրքի կառավարիչ իշխանին, և ըսէ թէ Եղիսաբեթ խրկեց իրեն սիրելի ծնողացը. կ'աղաչեմ տար աս յիշատակս որ պիտի իմացընէ իրենց՝ թէ դեռ

զաւակներն ողջ է: Առաւ աքսորուածն բսելով. եր-
գում ըլլայ. քեզի որ ամբողջ կը տանիմ. նաև պիտի
գտնեմ ծնողքիդ խրճիթն ու պիտի պատմեմ ինչ
որ ըրիր ինծի: Եղիսաբեթին սիրտը մեծապէս մխի-
թարուեցաւ ծնողացն համար, որ պիտի ուրախանա-
յին իր առողջութեանը վրայ. և իր տուած մէկ զրաֆն
այնչափ բարութեան պատճառ եղաւ. զի անով թէ
աքսորուածին զաւակը լուր առնելով ուրախացաւ,
և թէ իր ծնողքը:

Վատիմիրէն մինչև ցփռքով քաղաքն անտառային
է ճանապարհը, ծառերն ամառը տերեւալից զար-
դարուելով գողերու բնակարան է. բայց ձմեռն այն-
չափ չեն կրնար պատսպարուելու: Թէպէտ Եղի-
սաբեթի վախ տուողներ եղան, սակայն իր ազքա-
տութիւնն ու յոյսը մեծապէս զինքը քաջալերեցին.
ուստի ելաւ ճամբայ ու քանի մը վերստ առաջ որ
գնաց՝ հանդիպեցաւ մեծ ճամբուն մէջ ճամբորդ-
ներու բազմութեան, որոնք Մոսկով կ'երթային՝
լճին մէկալ կողմն անցնելով որ շատ ամուր սառած
էր. Եղիսաբեթ աս ճամբով սկսաւ սառուցին վրայէն
առաջ երթալ. բայց որովհետեւ ճամբայն չէր
երեւար՝ սխալեցաւ գնաց ընկաւ տղմալից տեղ մը,
որ շատ դժուարութեամբ հազիւ կրցաւ ելլելու.
բոլորովին շաղախած ըլլալով հանեց կօշիկներն ու
վրայի լաթը՝ դրաւ արեն որ չորնայ, ու ինքը նըս-
տաւ քարին վրայ:

Աս տեղս վայրի անբնակ ըլլալով՝ բան մը չէր
երևնար. ոչ ձայն կը լսուէր և ոչ մարդ կ'անցնէր.
իմացաւ որ մեծ ճամբէն շատ հեռացեր է, ետն
էր լիճն ու առաջն էր մեծ անտառը. օրն ալ սկսաւ
իրիկուն ըլլալ. ելաւ քաջասրտութեամբ զօրացաւ,
ասդին անդին կ'երթար միւրրեւով որ ճամբայ մը

կամ մարդ մը գտնէ: Երբոր կը փափաքէր մարդու
ձայն մը լսելու, նայիս շատ մարդու ձայն լսեց ան-
տառին կողմէն. շատ չանցաւ իրենք ալ երեցան որ
դէպ 'ի իրեն կուգային: Տեսաւ որ գէմքերնին
սոսկալի, ձայներնին վայրենի, վախցաւ որ աւաղակ-
ներն էին. և լսեր էր որ շատ կան ան կողմը: Կը
մտածէր որ չըլլայ թէ Աստուած զինքը պատժէ
յանդգնութեանը համար, որ բանէ մը չէր վախ-
նար. ուստի խոնարհելով առաջի Աստուծոյ ծնկան
վրայ եկաւ աստուածային օգնականութիւնը խըն-
դեց:

Իսկ ան բազմութիւնն առաջ գալով եկաւ մօ-
տեցաւ Եղիսաբեթին. հարցուցին իրեն թէ ուսկից
կուգաս և ինչ կը պտըտիս հոս: Կտրիճ աղջիկն
աչքը խոնարհած ցած ձայնով ըսաւ թէ կուգամ
Թոպուքին կողմանէ, և կ'երթամ կայսերէն շնորհք
խնդրելու հօրս աղատութեանը համար: Շատ զար-
մացան, հարցուցին թէ որչափ ստրկով ճամբայ
ելար: Ան ալ հանեց նաւափարին տուած պղտի
ստակը. կրկին աւելի զարմանալով իրարու երես
նայեցան ու անանկ երեւցաւ իրենց թէ աս մատաղ
կոյսը գերբնական և աներեւոյթ զօրութենէ մը կը
պահուի: Այնչափ ակնածութիւն ունեցան որ չհա-
մարձակեցան երեսը նայելու. երթանք երթանք,
ըսին, զի անտարակոյս Աստուած իրեն հետն է:

Անոնք անցան անկէ, Եղիսաբեթն ալ ելաւ շու-
տով մտաւ անտառը. քիչ մը առաջ գնաց տեսաւ
մեծ ճամբայ մը խաչածէ, որուն մէկ կողմը կար
Աստուածածնայ մատուռ մը. Եղիսաբեթ ընկաւ
մատուռին առջևն ու շնորհակալ եղաւ Աստուծոյ
որ զինքն ազատեց աւաղակներէն: Աս մատուռին
գիւղքը կը յայտնէր թէ ամեն մէկ ճամբայ որ քաղաք
կը հանէ. ուստի աւելի զօրանալով սկսաւ թեթևու-

Թեամբ երթալ փոքրովին ճամբայն, և առաջ երթալով տեսաւ աղքատ կուսանաց վանքին պատը: Հասաւ վանքն ու դուռը զարկաւ մտաւ ներս, պատմելով քաջածնեքը՝ խնդրեց իրեն բնակարան. ինչ որ ուզեց՝ տուին կուսանքն ու քրոջ պէս զինքն ընդունեցան, և չորս դին շարուած երբոր կը պատուէին զինքը՝ Եղիսաբեթ կը կարծէր՝ թէ մայրը տեսաւ:

Եղիսաբեթ պարզ և համառօտ պատմեց իր պատմութիւնը, որ մեծ շինութիւն տուաւ բոլոր միաբանութեան: Աս սրբասէր կուսանքը զարմացած մնացեր էին անմեղ կուսին զարմանալի առաքինութեանը վրայ. որ այնչափ աշխատանքի դիմացեր ու այնչափ նեղութիւն քաշեր էր առանց տրտնջալու, եւ մեծապէս կը վշտանային որ ինչ որ իրեն պէտք է ընել և ինչ պաշար պէտք է տալ չէին կրնար, վասն զի շատ աղքատ էր իրենց վանքը, ու միայն ողորմութեամբ կ'ապրէին. բայց ուզեցին որ իրենք զիրենք մերկացնեն ու զինքը հագուեցնեն. հանեցին իրեն պատուած հագուստն ու կօշիկները և իրենց զգեստը հագուցին: Եղիսաբեթ կ'ուզէր հրաժարիլ որ չառնէ անոնց հարկաւոր զգեստը. իսկ զթած կուսանքը վանքին պատը ցցուցին ըսելով. մենք աս պատասպարանն ունինք. դուն աս ալ չունիս. մերքիչը քուկինդ է, դուն մեզմէ աւելի աղքատ ես:

Եղիսաբեթ ելաւ Մոսկովու ճամբուն վրայ, տեսաւ բազմութիւն սայլերու, մարդիկներու և կընկտոց, որ մեծ մայրաքաղաքը կ'երթային, շատ զարմացաւ, և որչափ աւելի առաջ գնաց, այնչափ բազմութիւնը շատ տեսաւ: Երբոր ելաւ վանքէն հասաւ գեղը, տեսաւ որ մարդով լեցուն էր, իջևանները կնիկ մարդ՝ աղջիկներ և ամեն տեսակ ճամբորդներ կային. կը զարմանար երբոր կը տեսներ որ պզտի

խցի մը համար շատ ստակ վարձք կուտային, և շատ կը ցաւէր անհնարին տառապանօք. վասն զի աղքատ կոյսը ստակ չունէր որ տար ու հանգիստ տեղ ունենար, այլ շատ անգամ անձրևի և ձեան տակ կը մնար. բայց ծնողացը սիրոյն համար որ զիրենք ազատելու կ'երթար՝ ամեն նեղութեան կը համբերէր:

Երբոր մօտեցաւ Մոսկով, ամեն տեղ զանգակներու ձայն կը հնչէր և ամեն տեղ կայսեր անունը կը լսուէր: Աւելի մօտենալով մեծ մայրաքաղաքին՝ լսեց թնդանօթի ձայներ որ Մոսկովէն կուգար. և որովհետեւ Եղիսաբեթ այնպիսի ձայն չէր լսած, շատ զարհուրեցաւ: Նայիս բազմութիւն կառաց կ'անցնէին և խուռն մարդիկ զիջուեր էին մեծ ճամբուն վրայ. Եղիսաբեթ զարհուրելով հարցուց պատճառը. ըսին որ կայսրը կուգայ Մոսկով երթալու: Ի՞նչ, բաւ. միթէ կայսրը Բեթրապուրկ չէ: Խեղճ աղքատ աղջիկ, ըսին, չես լսած որ Աղեքսանդրը կայսրը կուգայ որ թագաւորութեան հանգէսը կատարէ Մոսկով: Եղիսաբեթ ձեռքը ձեռքին բերելով աչքն երկինք վերուց, հաստատեց յոյսը և զարմացաւ աստուածային ողորմութեանը վրան որ ինքնակալն իրեն առջին կը խրկէր որուն ձեռքն էր ծնողաց վիճակը, և ան անանկ ժամանակ որ ազգային և ընդհանուր ուրախութիւն կար ամենուն սրտին մէջ, ևս առաւել կայսեր որ գլխութեամբ լեցուած էր: Եղիսաբեթի սիրտը լեցուելով դարձուց զուխը գէպ 'ի Սիպերիա ըսաւ. ո՞ր էք ծնողք իմ. յուսամ թէ իմ աշխատանքս պարապ չեն ելլեր, շուտով պիտի իմանաք ձեր զաւկին երջանկութիւնը, թէ պէտ հիմա իմ ձայնս ձեզի չհասնիր:

ԴԻՎԱՆԻ ԻՆՆԵՐԱՐԴ.

Յամի տեառն 1804 սեպտեմբերի 13 Եղիսաբեթ մտաւ Մոսկով մայրաքաղաքը. երբոր կը տեսներ մեծամեծ պալատներ, թագաւորական ապարանքներ և այնչափ զարդարանք և մեծութիւն՝ զարմանար կը մնար. միտքը դուռ թէ ալ իրեն վիշտն ու նեղութիւնը լմնցաւ, ու մտքէն չէր անցնէր որ նոր վիշտ պիտի ունենայ: Տեսաւ որ ճամբայներն ու հրապարակներն անանկ լեցուն էին մարդով որ հազիւ կրնար քալել բազմութեան մէջէն, ու զինքը մէկ կողմէն մէկալը կը հրէին: Վերջապէս ելաւ փողոցէն տեսաւ զուարճալի ծառնոց քաղքին մէկ կողմը. հոն հանգչեցաւ:

Աստուարճալի դրօսարանին մէջ անհամար մարդիկ կը պտըտէին. և ամենքն ալ կը խօսէին կայսեր թագադրութեան հանդիսին վրայ: Շատ կառքեր վեր վար կը պտըտէին ու մայր եկեղեցիներուն մեծամեծ զանգակներն անդադար կը զարնուէին: Երբեմն երբեմն թնդանօթներ կը նետուէին, ու բոլոր քաղաքը կը սարսէր:

Եղիսաբեթ ելաւ անկէ գնաց դէպ'ի կրեմէլեան հրապարակը, վասն զի հոն կ'երթար խուռն բազմութիւնը, ուր կրակներ վառեցին հանդիսի համար. Եղիսաբեթ քաջուած նստաւ մէկ կողմը, վասն զի չտեսած բաները կը տեսնէր: Նոյն գիշերն անանկ անցուց. բայց մէկալ օրն սկսաւ մոմըտալ տրտմութեամբ. վասն զի այնչափ քալեց, տեղ մը չգտաւ բնակարանի համար որ քիչ մը հանգչի. տեսաւ շատ մեծամեծ պալատներ, բայց ինչ չա՛ որ չգտաւ իրեն համար խուց մը. տեսաւ անչափ բազմու-

թիւն, բայց չգտաւ իրեն պաշտպան բարեկամ մը:

Երբոր գիշերը մօտեցաւ՝ ցուրտը սաստկացաւ, խեղճը բան ալ չէր կերած նոյն օրը: Կը նայէր անցնողներուն երեսն որ գթութիւն մը գտնէ. բայց ամենը զբաղած ըլլալով մարդ երեսը չէր նայէր, իրեն երեսն ալ չէր բռնէր որ երթայ մէկին դուռը: Վերջապէս համարձակեցաւ գնաց աղքատի մը դուռ զարկաւ. չբացին, ու երեսն ալ չնայեցան. վասն զի ամեն մարդ աւելի վաստակ ընելու կը ջանային ան մեծ հանդիսին ատենը, ուստի ամենուն գուլթը փակուած էր և օտարական աղքատը նայող չկար:

Մանուկ կոյսը կրեմէլեան հրապարակին մէջ մօտեցաւ կրակին ու նստաւ կուլար. տրտմութենէն սիրտ չունէր որ պատառ մը հաց ուտէ որ տուեր էր իրեն պառաւ կին մը: Նոյն գիշերն այնչափ սաստիկ ցուրտ եղաւ որ Եղիսաբեթ մոտձեց թէ որ դուրս մնայ՝ պէտք է որ վտանգի. ուստի սիրտ ըրաւ ելաւ տեսաւ որ մարդիկ կ'անցնին՝ մօտեցաւ առջի անցնողին ըսաւ. վասն անուան հօրդ որ քեզ կը սիրէ, և վասն սիրոյ մօրդ ուսկից կեանք ես առեր, քիչ մը ողորմութիւն ըրէ ինձի որ գիշերն տեղ մը վարձեմ նստիմ: Մարդը կրակին լուսովը երեսը նայեցաւ ըսաւ. մանուկ աղջիկ, ամօթ չէ որ չես աշխատիր ու կը մուրաս. Աստուած տայ. ես մուրացկան չեմ սիրեր. այնպէս խօսելով անցաւ գնաց: Ողորմելի Եղիսաբեթը ամօթէն գետինն անցաւ. աչքն ու սիրտը երկինք վերուց, խնդրեց ստեղծողէն որ օգնութիւն հասնի իրեն, զի ընդունայն է փրկութիւն մարդոյ:

Վերջապէս գիշերն աւելի անցաւ, բազմութիւնը, պակսեցաւ կրակն ալ կը մարէր. բայց Եղիսաբեթ մնաց խեղճ անօգնական: Աս միջոցս հրապարակի

պահապան զօրքն ելան պտըտեցան, երբոր մօտեցան
Եղիսաբեթին, զարմանալով կանչեցին, թէ ինչ բան
ունիս հոս։ Ասոնց սոսկալի ձայնն ու խստութիւնն
անանկ դողացուց մատաղ կուսին սիրտը որ փոխա-
նակ պատասխանելու սկսաւ լալ։ Կը կարծէր թէ լա-
ցով կըրնայանոնց սիրտը շարժելու։ Բայց անոնք աւե-
լի խստանալով՝ նորէն կանչեցին, ո՞վ ես դուն։ Կոյսը
դողալով պատասխանեց։ Ես թոպոբքի կողմանէ
կուգամ որ կայսերէն շնորհք խնդրեմ հօրս համար,
ողորմեցէք խեղճութեանս, բոլոր այսչափ ճամբայն
քալելով եկեր եմ։ Բող չունէի որ տեղ մը վարձէի,
անոր համար հոս մնացի։

Աս խօսքն որ լսեցին՝ աւելի կատղեցան, կար-
ծելով թէ ասանկ անյարմար ստերով զիրենք կը
խաբէ։ Միամիտ աղջիկը զինքը Սիպերիա կարծելով
ուզեց փախչելով ազատիլ։ Կահապանները հասան
ետեհն բռնեցին զինքն որ բանտը տանին։ Ան
ատենը ողորմագին ստեղծող տէր իմ։ ձայնով
ազադակեց Եղիսաբեթ։ ո՞վ Աստուած իմ, ո՞ւր են
ողորմութիւնք քո առաջինք։ արդեօք երեսէ ձգեցիր
ողորմելի Եղիսաբեթը։ ահա ժամանակ՝ հասիր
տառապեալ աղախնոյդ։

Աս ողորմագին ձայնը շատ մարդ հոն հաւաքեց.
երբոր տեսան անմեղ աղջկանը խեղճութիւնը՝
սկսան պահապաններուն սաստել թէ ինչո՞ւ կը
չարչարէք ողորմելի աղջիկը։ Իսկ խեղճը թեւերը
տարածեալ կ'աղաղակէր. երգումը լայ առաջի Աս-
տուծոյ, որ սուտ չեմ խօսիր. քալելով եկեր եմ
Սիպերիայէն հոս որ հօրս համար ազատութիւն
խնդրեմ։ ազատեցէք զիս՝ Աստուծոյ համար ըլլայ,
ազատեցէք զիս, որ չմեռնիմ։ գէթ հայրս ազա-
տելէս ետե մեռնիմ։ Աս խօսքէն ամենուն սիրտը
գուլթ շարժեցաւ։ հոն գտնուողներուն մէջէն մէկ

բարեպաշտ մարդ մը առաջ անցաւ, ըսաւ թէ աս
խեղճ աղջիկն աս իրիկուն իմ հիւրս է. և իմ հիւ-
րանոցս է սուրբ Բարսղի հրապարակին վրայ, հոն
կը բնակեցնեմ։ թէ որ պակսկութեան տէր եղած
ըլլայ, վաղը ինծմէ գիտցիք։ Այսպիսի հասուն
խօսքերով առաւ անոնց ձեռքէն, ու սկսաւ անկէ
հեռանալ։

Եղիսաբեթ շնորհակալ ըլլալով աստուածային
ողորմութեանը՝ կ'երթար իր պաշտպանին ետեհն,
ինչուան հասան տունը։ Բայց որովհետեւ նոյն ժա-
մանակն ամեն տուն լեցուն օտարական էր, ըսաւ
թէ ես աւելի խուց չունիմ որ քեզի տամ, ահա
ամենը լեցուն է, ուստի մէկ գիշերուան համար
կնո՞ս քով կեցիր, թող քիչ մը անհանգիստ ըլ-
լայ քեզ բնդունելու համար։ Եղիսաբեթ ձայն
չհանեց. մտան փոքրիկ գաւիթը, տեսաւ որ անոր
մանկահասակ կինն ալ տղայ ունէր գիրկը։ Աս
բարեսիրտ կինը տեսածին պէս Եղիսաբեթին խեղ-
ճութիւնը, ելաւ գնաց քովը։ Այլը պատմեց կըն-
կանը թէ ինչ վտանգէ ազատեց խեղճն ու իր ա-
նուամբը խոստացաւ զինքն ընդունելու։ կինը ու-
րախութիւն ցցընելով բռնեց Եղիսաբեթին ձեռքէն,
ու ծիծաղերես ըսաւ. հազար բարով եկար, խեղճ
աղջիկ, ինչպէս գեղներ ու խռովեր ես. բայց մի
վախնար մենք քեզ զաւակի պէս կը սիրենք զթա-
լով. ուրիշ անգամ չըլլայ թէ ուշ ատեն հրապա-
րակին մէջ նստիս. հաւատա խօսքիս որ մեծ քաղ-
քներուն մէջ կարելի չէ որ քեզի պէս աղջիկ հրա-
պարակներուն մէջ մնայ աս ժամանակս։ Եղիսաբեթ
պատասխանեց լալագին, թէ ինչ կարող էի ընել.
ես տէր չունիմ, ճար չունիմ։ հեռու աշխարհէ
եկայ, բոլոր օրս խնդրեցի տեղ մը չգտայ, ամեն
գուռ ինձի փակուեցան։ Սկսաւ պատմել բոլոր

ճամբորդութիւնն ու քաջած նեղութիւնները: Բա-
րեսիրտ կիներ լսելով խեղճ աղջկանը քաջածներն
սկսաւ լալ, նոյնպէս այրը շատ զարմանալով սիրտը
լեցուեցաւ. վասն զի յայտնի կ'երեւնար թէ ինչ որ
կը պատմէ ճամբորտ է, ոչ սուտ էր և ոչ երազ լսած.
նին: Ծայրէ 'ի ծայր պատմութիւնը լմընցուց, և
ճամբորտութիւնը հաստատելով հաւանեցուց լսող-
ները:

Աս պարոնին անունն էր Յակոբ Ռոսսի պանդո-
կապետ. երբոր Եղիսաբեթ խօսքը լմընցուց, մխի-
թարելով ըսաւ թէ իրաւ ես աս քաղբին, մէջ շատ
անուանի մարդ չեմ, բայց շատ բարեկամ ունիմ.
ձեռքէս եկածին չափ քեզի համար կ'աշխատիմ,
և որչափ իմ աղէկութիւնս կուզեմ՝ այնչափ ալ
քու աղէկութիւնդ: Կիինն ալ հաստատելով աս
խօսքս՝ հարցուց թէ մարդ մը չեմ ճանչնար հոս
որ քեզ թագաւորին տանի: Եղիսաբեթ՝ չէ ըսաւ.
վասն զի յոյս չունէր թէ Սմիլոֆ պատանին ան
կողմերը գտնուի: Կրկնեց կինը, թէ աս խնդիրըդ
մեծ բան մը չէ մեր մեծահոգի գթած կայսեր
համար, Աստուծով քեզ ալ կ'ուրախացնէ: Յակոբ
հատատելով ըսաւ. այո այո, Աղեքսանդր կայսր
կարող է ամեն բանի, որ վաղը պիտի պսակուի
կայսր և թագաւոր վերափոխման եկեղեցնայ մէջ.
պէտք է որ դուն ալ ճամբուն վրայ գտնուիս ու
ոտքն իյնաս խնդրես շնորհք հօրդ ազատութեանը
համար. մի հոգար. ես ալ հետդ կուգամ, Աս-
տուծոյ կ'օրհնէ զքեզ ողորմութեամբ:

Եղիսաբեթի սիրտն ելաւ, կանչեց լալազին. ոհ
իմ առատասիրտ հիւրընկալներս. Աստուծոյ լսէ
ձեզ, օրհնէ զձեզ ծնողացս օրհնութեամբ. դուք
ինծի ընկեր եղիք, հաստատեցէք ողորմելիս ու
տարէք կայսեր ոտքը, զի Աստուծով դուք պիտի

ըլլաք վկայ իմ երջանկութեանս. քան զայս մեծ
երջանկութիւն չկայ ինծի համար՝ որ կրնայ վայել-
լել մէկ ստեղծուած մը: Արդեօք պիտի ըլլայ ինծի
աս շնորհքը. արդեօք պիտի տանիմ զայն հօրս, և
պիտի տեսնեմ ձերս ուրախութիւնը: Նորէն խեղճին
սիրտն ելաւ, չկրցաւ խօսքն առաջ տանելու. ա-
նանկ եկաւ իրեն թէ արժանի չէր ան երջանկու-
թեան, անոր համար անձայն կուլար:

Բարեպաշտ հիւրընկալները քաջալերեցին յոյսը.
սիրտ տուին իրեն մեծ գովեստներով աս մեծ
առաքինութեանը համար, որ կը մաշուէր ծը-
նողացը սիրոյն: Աս ալ հասկըցուցին իրեն թէ
Աղեքսանդր կայսրը շատ կը խղճայ ու կը գթայ
ասանկ անմեղ խեղճերուն վրայ. զի ով որ ինչ
խնդիրք ըրեր էր՝ պարապ չէր ելած. ևս առաւել
ան առաքինի աշխատանքը պէտք էր որ պարապ
չելլէ ու պսակուի: Եղիսաբեթին քունն ու հան-
գիստը կորաւ, շարունակ մտիկ կ'ընէր անոնց
քաջալերական խօսքերն ու կը զօրանար: Արդ
ժամանակն հասնելով կամեցան որ Եղիսաբեթ
հանգչի, որ մէկալ օրուան աշխատանքին պատ-
րաստ գտնուի, թէպէտ և ժամանակը շատ ուշ
էր: Ուստի Յակոբ Ռոսսի քաջուեցաւ գնաց վերի
պզտի խուցը պառկելու, իսկ կինը առաւ Եղիսա-
բեթն իրեն քովը: Բայց խեղճին սիրտը սաստիկ
խռոված ըլլալով երկայն ժամանակ չկրցաւ քնա-
նալու: Շարունակ շնորհակալ կ'ըլլար Աստուծոյ որ
ողորմութիւնն ամեն տեղ կը հասցընէր. և ան նեղ
ժամանակն առատասիրտ հիւրընկալներն իրեն հան-
գիպեցան ու օգնական եղան: Թի որ հրապա-
րակին մէջ ան մեծ նեղութեան մէջ չըլլայի,
կ'ըսէր, Յակոբ Ռոսսի ինծի պիտի չողորմէր ու
տուն բերէր. ուրեմն ան քաջած խաչս ալ Աս-

տուած խրկեց որ համբերեմ, որ աւելի յաջողութիւն գտնեմ. փառք ստեղծողիս՝ հազար փառք, յուսամ հաստատութեամբ թէ չթողուր զիս: Այս պիտի երախտագիտութեամբ և բարի յուսով քնացաւ. բայց երեւակայութիւնը սաստիկ շարժած ըլլալով քաղցր երազներ կը տեսներ. երբեմն հայրը կը տեսներ, որ սիրտ կուտար իրեն. երբեմն գորովալի տեսեալ: Կայրը կը տեսներ ուրախութեամբ փայլած. երբեմն կուգար իրեն թէ կայսեր ձայնը կը լսէ, և երբեմն զանազան առարկայներ կը տեսներ. և այսպէս անոյ ջնով մինչև ՚ի լոյս հանգստացաւ: Հետեւեալ օրն սկսաւ հրատարակուիլ ամեն տեղ քաղցին մէջ տօն ցնծութեան, զանգակները մէկ զիէն կը զարնուէին, հրացանները մեկալ զիէն. ամեն դի ուրախութիւն, երգ ու նուագարան կը լսուէր: Փողոցները զարդարուեցան, ու ժողովուրդն սկսաւ դէպ ՚ի եկեղեցին երթալ: Ան ատենը Յակոբին բարեսիրտ կինը հագուց եղիսաբեթին իր համեստ զգեստը. որուն ներքին ազնուութիւնը դրսէն ալ փայլեցաւ, և իր գեղեցիկ տեսքն ու պարկեշտ շարժումը յայտնի կը քարոզէին հոգւոյն մեծութիւնը:

Դիպո-ած Կասնէրորդ.

Եղիսաբեթ՝ Յակոբ Ռոսսիին թեւէն բռնած ելաւ դուրս խառնուեցաւ բազմութեան մէջ, նազելի գնացքով հասան վերափոխման եկեղեցին, ուր որ կայսրը պիտի պսակուէր թագադրութեամբ:

Աս սուրբ տաճարը պայծառ կը փայլէր. հազար ջահէն աւելի կը վառէին և անթիւ զարդարանքներով դեղեցիկ զարդարած էր. մէկ կողմը չինած էր կայսերական փառաւոր դահլ՝ վրան մե-

ծագործ ամպհովանի, ու մեծապանծ կայսրը բազմեր էր փառաւորապէս, կայսրուհին ալ քովը մեծագին զարդարանքներով և հագուստներով. առանկ պայծառ և ահեղ կը փայլէին որ տեսնողներուն արեգական նման կ'երևնային: Նայիս կայսրուհին ելաւ չոքեցաւ կայսեր առջին և առաւ փեսայէն կայսերական փառաւոր թագն ու զրաւ գլուխը իբր գերազանց կապիւրենց անմեկնելի միութեան: Ասոնց զիմացն էր Սոսկովու մեծապատիւ Պղատոն արքեպիսկոպոսը, որ ծանր ոճով և ճոռոմ խօսքով կը յիշեցընէր կայսեր և կայսրուհւոյն կայսերական պարտքը, թէ ինչ մեծ պարտաւորութեան և սարսափելի երաշխաւորութեան տակն ինկան առաջի Աստուծոյ. և թէ որչափ աւելի պատասխան պիտի տան ստեղծողին՝ որ չխաբուիր: Կը ցցընէր բազմութեան մէջ զանազան ազգերը, որոնց պիտի տիրէր. կը ցցընէր քամհա տացիներն որ Արքանկելէն եկեր էին. նոյնպէս Սև ծովուն, Կասպից ծովուն և մեծ թաթարստանու բնակիչները, նաև մէկ մեծ մասն աշխարհի մինչև բեռն իրեն պիտի ըլլար:

Վերջապէս ասանկ լմնցուց խօսքը. ինքնակալ տէր, ահա, փառաւոր ինքնակալութեանն աշխարհի տիրեցիր. այսօր եկար հոս երգում ընելու առաջի երկնաւոր թագաւորին, որպէս զի տիրես ամեն նահանգներուն, որ է հինգերորդ մասն տիեզերիս. մի մոռնար բնաւ որ պիտի երթաս պատասխան տալու Աստուծոյ այսչափ բիւրաւոր մարդկանց համար. չըլլայ թէ ամենափոքր անիրաւութիւն մը ընես ասոնց մէջէն ամենէն պզտիկին. այլ բարերար եղիր ամենուն որ բարիք գտնես վերջի օրը:

Աս բանով շատ սաստիկ շարժեցաւ երիտասարդ

կայսեր զթած սիրտը, նոյնպէս շատ շարժեցաւ Եղիսաբեթի սիրտն՝ որ դնաց հօրն ազատութեան համար շնորհք խնդրելու։ Ան առնեն Աղեքսանդր կայսրն սկսաւ ընել իր հրապարակական երգումը, որով զինքը պարտաւորեց առաջի Աստուծոյ, որ իր կեանքն ու ժամանակը զոհէ վասն երջանկութեան ժողովրեան։ Աս բանէն ետեւ Եղիսաբեթ լսեց ողորմութեան ձայն մը. իբր թէ կայսրը հրամայեց որ ամեն աքսորուած անբաղդներն ազատին. ալ սիրտը չդիմացաւ քաջ աղլըկանը, դժբաղաւ զերբնական զօրութեամբ՝ ճեղքեց այնչափ բազմութիւնն ու անցաւ զօրքերուն շրջապատէն մէկալ կողմը՝ ցատքեց գահին առաջն աղաղակելով. Շնորհք, շնորհք։ Աս անսովոր ձայնը խափանեց հանդէսն ու շնչիւն ելաւ եկեղեցնայ մէջ. մինչև պահապանները բռնեցին դուրս վարեցին խեղճը մեծ նախատանօք. թէպէտ շատ լալագին պաղատեց, բայց մօտիկ ընող չեղաւ ամենեկին։

Ողորմած կայսեր բարի սիրտը չդիմացաւ երբոր տեսաւ որ խեղճ աղլիկը լալագին դուրս հանեցին. չուղեց որ ան մեծ հանդիսաւոր օրը մարդու մը սիրտ ցաւի. ուստի հրամայեց մօտն եղած հազարապետին, որ երթայ հասկընայ թէ ինչ շնորհք կը խնդրէր աղլիկը։ Աս հազարապետը կտրիճ մարդ ըլլալով վազեց անցաւ բազմութենէն դուրս ելաւ. տեսաւ որ խեղճ Եղիսաբեթը պահապաններուն կ'աղաչէ կը ստիպէ որ թող տան երթայ ինչայ կայսեր ոտքը։

Երիտասարդ հազարապետն երբոր տեսաւ՝ ճանչցաւ կոյսն ու շուարեցաւ մնաց, ուստի սկսաւ կանչել. հոս է ազնիւ Եղիսաբեթը։ Իսկ ցաւալից կոյսը չէր կարծեր թէ նոյն կէտին մէջ ալ մեծ երջանկութեան պիտի հանդիպի, ու Սմոլոֆ պա-

տանին պիտի գտնէ հոն որ զինքն ու հայրը ազատէ խեղճութենէ։ Կը նայէր որ ձայնը Սմոլոֆինն է, թէպէտ փառաւոր հազուստներով փոխուած էր. պաղած կը նայէր իրեն բազկատարած ողորմագին տեսքով ու չէր կրնար խօսելու. անանկ կուգար իրեն թէ երկնից դուռն իրեն համար բացուած էր նոյն օրը։ Սակայն պատանի հազարապետը զինքը ճանչնալով՝ որ էր ինքն Սմոլոֆ, վազեց մօտն ու բռնեց ձեռքէն վերցուց ըսելով. դուռն ես արդեօք, Եղիսաբեթ ուսկից կուգաս հրեշտակի նման։ Ես կուգամ, ըսաւ. Թոպուքէն։ Թոպուքէն, ըսաւ, մինակ ու քալելով եկար։ Այո, ըսաւ, մինակ ու քալելով եկայ, որ ողորմած կայսերէն ազատութիւն խնդրեմ հօրս համար. բայց աւանդ, ահա հեռացուցին դիս կայսեր առջևէն։ Կրկնեց Սմոլոֆ. մի վախնար, եկուր հետս երթանք. ոչ միայն քեզ կայսեր կը ներկայացընեմ, հապա խնդիրքդ ալ կատարել կուտամ, վասն զի զթած է, չկրնար քեզ չողորմիլ։

Սմոլոֆ մէկդի ընելով պահապան զօրքը՝ բռնեց Եղիսաբեթին թևէն մտաւ ներս։ Աս միջոցս կայսերական մարդիկ մեծ դրանը կողմը կը շարուէին։ Սմոլոֆ ինկաւ կայսեր առաջն ըսելով. տէր արքայ, լուր ձայնի դժբաղդիս որ է դուստր Ստանիսլաւս ֆոթովսքիին. և կուգայ իշխմայ անապատէն, ուր տասուերկու տարի է որ իր ծնողքը կը տանջուին աքսորանաց մէջ. կուգայ անկէց միայնակ անօգնական և ոտքով, որ խնդրէ ողորմութիւն ծնողացն համար։ Եղիսաբեթ բազկատարած չոքած կ'աղաղակէր. Շնորհք հօր իմոյ։

Մեծ զարմացում և շնչիւն ելաւ բազմութեան մէջ. կայսեր սիրտն ալ շարժեցաւ, վասն զի զի տէր որ ինչ մարդու զաւակ է։ Հայրդ աղատ է.

ըսաւ, կը շնորհեմ իրեն ողորմութիւն: Աս բանն որ լսեց ողորմած կայսերէն՝ սիրտն անցաւ մալրեցաւ ինկաւ Եղիսաբեթ, բռնեցին դուրս տալին. անհամար մարդիկ վրան թափեցան, ոմանք կը գովէին գիւցաղնական առաքինութիւնն որ այնչափ ճամբէն եկեր էր հայրն ազատելու համար. ոմանք ալ կայսեր ողորմութիւնը կը գովէին, որ հանդիսէն ետեւ աս մեծ և առջի կայսերական ողորմութիւնն ըրաւ խեղճին՝ ու ելաւ հանդիսով գնաց պալատը:

Իսկ Եղիսաբեթը մտաթափ տարին Յակոբ Ռոսսիին տունը. Սմոլոֆ հանդիսէն ետեւ հոն հասաւ, ճարելով հազիւ կրցան սիրտը զօրացնելու. խելքը վրան եկաւ՝ աչքը բացաւ տեսաւ որ Սմոլոֆ մօտն է, որուն առջի խօսքն աս եղաւ իրեն. Եղիսաբեթ, հայրդ ազատեցաւ. վասն զի կայսրը շնորհք ըրաւ իրեն: Սակայն Եղիսաբեթ չէր կրնար խօսելու. միայն նայուածքը կ'երևցնէր սրտին ուրախութիւնն ու երախտագիտութիւնը: Վերջապէս հազիւ կրցաւ հօրն ու մօրն անունը տալու, թէ պիտի տեսնեմ զանոնք պիտի ուրախանամ անոնց երջանկութեանը վրայ:

Սմոլոֆ պատանին աս աղջկան ծնողական սէրը տեսնելով և իմաստուն խօսքերը լսելով աւելի սիրտը վառեցաւ անոր վրան սիրով. միտքը դրաւ որ այսպիսի առաքինի կոյսը յաւիտենական սիրով սիրելու և պատուելու արժանի է: Ուստի որչափ կարելի էր կը հոգար զինքը բարեպաշտ Յակոբին ձեռքովը, որուն կնոջը հետ միաց մինչև որ ամեն խնդիրքը կատարուեցաւ: Բայց շատ օր անցաւ ինչուան որ ազատութեան շնորհքն եղաւ, վասն զի Ստանիսլաւին ամեն ըրածները քննեցին: Ան քննութենէն հասկըցաւ կայսրն՝ որ ազնուական

իշխանին չղթայները խորտակելն արդարութիւն էր. բայց աս արդարութիւնն դեռ չհասկցած՝ ըրածը շնորհք էր, որ աքսորեալներն ամենևին չմոռցան:

Սմոլոֆ առաւօտ մը կանուխ եկաւ Յակոբ Ռոսսիին դուռը զարկաւ ներս մտաւ. որ հանդիսի օրէն ետեւ դեռ չէր համարձակած հոն երթալու, կանչեց Եղիսաբեթը ցցուց մազաղաթ հրովարտակը կայսերական կնքով կնքած: Ահա աս է, ըսաւ, կայսեր հրամանագիրն որ կը խրկէ հօրս 'ի թոպուք՝ հօրդ ազատութեան համար: Ազնիւ կոյսը խելց ձեռքէն հրովարտակն ու քսեց աչքին՝ լացաւ ողորմագին: Սմոլոֆ կրկնեց. այսչափս բաւական չէ, վասն զի մեր մեծահոգի ողորմած կայսրը ոչ միայն պիտի ազատէ հայրդ, այլ և պիտի տայ իրեն հարստութիւնը, պատիւն ու մեծութիւնը:

Աս խօսքերն որ շատ մարդու հպարտութիւն կը բերեն՝ ամենևին Եղիսաբեթի սիրտը չմեծցուցին. այլ խոնարհելով առաջի Աստուծոյ, շնորհակալ եղաւ. ետքը խնդրեց գիտնալ թէ երբ կ'երթայ թղթատարը: Պատասխանեց Սմոլոֆ թէ վաղը առաւօտ պէտք է ճամբայ ելլել. ես ալ հրաման առի կայսերէն որ հետն երթամ: Եղիսաբեթ աղաղակեց. հապա ես լինչ ընեմ, չերթամ՝ ծնողացս: Ըսաւ պատանին թէ պէտք է որ դուն ալ երթաս անտարակոյս. զի քու բերնէդ 'ի զատ որուն բերանն իրաւունք ունի աւետիս տալու ծնողացդ. աս շնորհքին համար. ես աս խորհրդով ծանուցի կայսեր. զթացաւ վրադ ու զիս պարտաւորեց որ ծանուցանեմ քեզ անոր հրամանն որ վաղը ճամբայ պիտի ելլես. ահա կը շնորհէքդի կառք մը, երկու ծառայող կին և քսակ մը ոսկի, որպէս զի անաշխատ հանգիստ երթաս:

Եղիսաբեթ հիանալով նայեցաւ երեսն ու ըսաւ . առաջին օրէն 'ի վեր որ քեզ տեսայ, ինչ բարիք որ Սատուած ինծի տուաւ, քու ձեռքովդ տուաւ . չիտեմ ինչ խորհուրդ ունին աստուածային գաղտնիքը, զի առանց քեզի ոչ ես կրնայի աս շնորհքն ունենալու, և ոչ ծնողքս կրնային իրենց հայրենիքը տեսնելու : Ուրեմն քեզի կը վայլէ որ հօրս ծանուցանես ազատութեան շնորհքը՝ չէ ինծի . և աս բարեյաջողութիւնը պիտի ըլլայ միայն արժանաւոր վարձք քու բարեբարութեանդ : Ձէ, Եղիսաբեթ, ըսաւ պատանին . աս բարեյաջողութիւնը թող ըլլայ քեզի վարձք, յուսամ թէ ինծի աւելի գերագոյն վարձք մը կ'ըլլայ : Կանչեց կոյսը . աւելի մեծ վարձք . ով տէր իմ, քան զայս աւելի մեծ բան կըրնայ ըլլալ աշխարհիս վրան : Սմուլֆ կ'ուզէր ուրիշ բան ալ խօսիլ, լուռ եղաւ . սկսաւ վար նայելով մտածել . ետքը ըսաւ, թէ ես քեզի կ'իմացընեմ՝ երբոր Սատուծով երթանք հօրդ քով :

Դիպումս Լեւոնանէրորդ .

Սմուլֆ պատանի հազարապետը նոյն օրն ամեն պատրաստութիւն տեսաւ թէ իրեն և թէ Եղիսաբեթին . իսկ առաւօտուն եկաւ հոն թագաւորական կառքը երկու ծառայող կնիկներով և ամեն պատրաստութեամբ : Ելաւ Եղիսաբեթ իբր թագաւորազուն դշխոյ, հագաւ նոր շինած ճամբու հագուստը, հանեց քսակէն հիւրընկալներուն շատ պարզեւ տուաւ և մեծ շնորհակալութեամբ բարեկեց . ելաւ նստաւ կառք ուրախութեամբ . սկսաւ երթալ երկու աղախնով, Սմուլֆն ալ հետը : Զատուեցան Մոսկովէն՝ մտան Սիպերիայի մեծ ճամբայն . բայց

անանկ կարճ կ'երենար Եղիսաբեթի քաղաքներուն միջոցը և անանկ հանգիստ, իբր թէ ան տեղերը չէին՝ որոնցմէ անհնարին տառապանօք տնցաւ : Սմուլֆ ամեն տեղ քոյր կը կանչէր Եղիսաբեթին և եղբայրական սուրբ սիրով կը սիրէր . անանկ որ քանի առաջ կ'երթային, աւելի իրենց սէրն ու խնդութիւնը կը շատնար :

Ահա այսպիսի ցնծութիամբ հասան Ղազան քաղաքը Եղիսաբեթ յիշեց բարերար Նիկողոս նաւաւարը, հարցուց փնտրուեց թէ ուր է, որ բարեւորութեանը երախտագէտ ըլլայ : Պատասխանեցին թէ մեծ դժբաղդութեան պատահեցաւ, զի վեց զաւկով հիւանդ պառկած է ու հաց չունին ուտելու : Եղիսաբեթ խնդրեց որ տունը տանին զինքը . գնաց գտաւ զինքն աղքատ ողորմելի . բայց ան չճանչցաւ Եղիսաբեթն որ առաջ անշուք աղքատ տեսեր էր, հիմա կը տեսնէր պայծառ և փառաւոր . ուստի Եղիսաբեթ հանեց քսակէն անոր տուած պզտի ստակը ցցուց իրեն, ու յիշեցուց թէ իրեն ինչ աղէկութիւն ըրեր էր ջրէն անցնելու ատենը : Ապա հանեց հարիւր ռուբլի դրաւ անկողինին վրայ . ան, ըսաւ, զայս, զի ողորմութիւնը պարապ տեղ չցանուիր . ահա ան ողորմութիւնն է որ ինծի տուիր անուամբ Սատուծոյ . ահա ան է որ Սատուած դարձուց քեզի :

Ղազանէն ելան երկայն ճամբով . որչափ աւելի առաջ կ'երթային, այնչափ շատ կը շարժէր Եղիսաբեթին սիրտն ալ որ չուտով հասնի ծնողացը . ուստի գիշեր ցորեկ կ'երթային անհնարին արագութեամբ թռչունի նման, մինչև հասան Սարաբուլ քաղաքը, ուր որ թաղուած էր սրբակաց քարոզիչ քահանայն : Եղիսաբեթ չուզեց առաջ երթալու ինչուան որ չերթայ անոր գերեզմանին այցելութիւն չընէ, որ

իրեն որդիական պարտքն էր։ Ելաւ շիտակ գնաց
գերեզմանոցը մեծ ջերմեռանդութեամբ. նաեւ
տեսաւ ան փայտէ խաչը որուն քով այնչափ ողոր-
մելի դառն արտասուք թափեր էր. սկսաւ քաղցր
արտասուօք լալ ու շնորհակալ ըլլալ ստեղծողին
ողորմութեանը. գնաց ինկաւ գերեզմանին վրայ
կ'աղօթէր։ Ո՛հնա՛կ կ'երևնար իրեն թէ սուրբ ծերը
երկինքը կ'ուրախանայ անոր երջանկութեանը վը-
րայ, և ողորմած սիրտը այլոց յաջողութեամբ
աւելի կը պայծառանայ երկնային փառքերուն
մէջ, մանաւանդ իրեն երջանկութեամբը։

Ելաւ գերեզմանոցէն մեծ ջերմեռանդութեամբ
ու սկսաւ երթալ Թապուք. բայց բոլոր ճամբայն
միայն ծնողացը վրան կը խօսէր, թէ խնչպէս
պիտի տեսնէ զիրենք և խնչպէս պիտի գտնէ :
Միշտ կը մտածէր Սմոլոֆին երախտեացը վրան,
որ պիտի պատմէր ծնողացն անոր եղբայրական
գութն ու սէրը. իսկ Սմոլոֆ կը ջանար որ ժամ
մը առաջ տանի Եղիսաբեթը ծնողացն յանձնէ :
Ահա այսպիսի բարի խորհրդով հասան Պոպուք
և Ներկայացան մեծ իշխանին Սմոլոֆին հօրը, որ
շատ ուրախանալով առաւ թագաւորին թուղթն
ու սկսաւ շուտով գործքի զնեւ ինչ հրաման որ
եղած էր Սփինճերին պատուութեանը համար :

Եզրիսաբեթ չուզեց երկայն մնալու թողուլը . հրաման խնդրեց իշխանէն որ շուտով հասնի ծընողացը . իշխանը հրաման տուաւ որդւոյն որ մեծ պատուով տանի ծնողացը յանձնէ : Մեծ ուրախութեամբ ելան անկէ հասան Սաիմբայ : Եզրիսաբեթ ճանչնալով քալած տեղերը՝ չիտէր թէ ինչպէս շնորհակալ ըլլայ Աստուծոյ : Միայն կը հոգար որ չըլլայ թէ ծնողքը կսկիծով հիւանդ ըլլան . վասն զի գիտէր որ իրեն համար մեծ

ցաւի մէջ են անոնք: Երբոր Սաիմբայ մտան,
Եղիսաբեթ ուզեց որ հարցընէ իմանայ ծնողացը
որպիսութիւնը. բայց Սմուրթի թող չտուաւ, սկը-
սաւ շարունակել ճամբայն ու երթալ անտառէն:

Երբ որ մտան մեծ անտառը՝ եղիսաբեթին սիր-
տըն ելաւ, արիւնը կ'այլայլէր, մանաւանդ երբ որ
հասաւ լճին քով. կը ճանչնար ամեն մէկ ծառը
և ժայռերը. միտքը կուգար թէ ինչ հոգեր քաշեր է
հոն, և որչափ արտասուք թափեր է ծնողացն ազա-
տութեանը համար, և հիմայ ինչ երշանկութեամբ
կը դառնայ ծնողացը քով: Բռնացաւ կիրքը. սաստ-
կացաւ սրտին այլայլութիւնը. չէյտէր թէ որ դին
նայի, և ինչպէս շնորհակալ ըլլայ Աստուծոյ. նո-
րէն կը դառնար չորս դին կը նայէր և հաւա-
տալիքը չէր գար որ ծնողքը պիտի առողջ տեսնէ:

Սուսմ Երթալով տեսաւ ծնողացը խրճիթը,
տեսաւ իր հայրենիքը հեռուէն, սիրտը մարմնե-
ցաւ. ալ չէր կրնար զինքը բռնելու, ուրախու-
թենէն կուլար: Սմիլոֆ բռնեց զինքը՝ քաղցը խօս-
քերով կը մխիթարէր, սիրտ կուտար. բայց ան-
վախնամ թէ հիւանդ եւ, կ'ըսէր, ծնողքս. վախ-
նամ ցաւի մը հանդիպեցան իմ պատճառովս.
ո՛ր եւ, մարդ մը չերկնար. վախնամ կորուսի
Երջանկութիւնս: Ծնողասէր սիրտը ալ չդիմացաւ,
թողուց կառքը, ելաւ վաղեց մինակ. կիրքը բռնա-
նալով՝ ծնկուրնները կը գողային, չէր կրնար առաջ
երթալու. որչափ աւելի մտեցաւ խրճիթին, այն-
չափ սիրտը թուլացաւ, ու ձայնը կը հեկեկար:

Վերջապէս հասաւ եղիօաբեթ խրճիթին դուռը .
 երբոր ծնողաց ձայնը լսեց՝ ճանչցաւ ու նորէն
 սիրտը փակուեցաւ . խեբը գնաց, չէր կրնար ներս
 մտնելու . դողալով կանչեց ծնողքը, բացաւ դուռը
 ներս ինկաւ . տեսաւ հայրն ու աղաղակեց, մայրը

հասաւքովը, լալով փաթտուեցան իրարու. եղիսաւ բեթ ինկաւ ծնողաց գիրկը՝ մնաց անխօս. Սմուլֆ հասաւ վրանին սիրտ տալով. ահա ձեր մէկ հատիկ առաքինի զաւակն որ բերաւ ձեզի կայսերական շնորհքի և ազատութեան պարգևը, յաղթեց ամեն բանի և ամենն ալ շահեցաւ :

Աս խօսքերն ամենևին անոնց ականջը չմտաւ, և ոչ իսկ կրնային մտածել թէ ինչ շնորհք է, և ինչ աղէկութիւն, վասն զի հարբածի նման իրարու երես կը նայէին անձայն, սւ միայն ազնիւ զաւկին փաթտուած կը զմայլէին : Այնչափ միայն խեղճերնին կը հասնէր թէ եկաւ եղիսաբեթ ու իրենց գիրկն է. գտան ու ալ պիտի թող չտան. բոլորովին մոռցեր էին թէ ուրիշ բարեկը կրնայ ըլլալ աշխարհիս մէջ քան զայն որ ունէին :

Երկայն ժամանակ մնացին ասանկ խելագարի պէս, երբեմն երբեմն բան մը կը խօսէին՝ որ ոչ կապ ունէր և ոչ հետեանք : Կ' ուզէին խօսելու հարցընելու, չէին կրնար բան բանի հետ կապելու. ապա սկսան լալ, նորէն սրտերնին փակուեցաւ, կորուսին մոքերնին. զի գերազանց գութն և ուրախութիւնը կապեց լեզունին ալ սրտերնին ալ, անանկ որ Սմուլֆն ալ չէին տեսներ որ զարմանալով կը նայէր երեսնին, ու չէր գիտէր թէ աս ինչպիսի բան է և ինչ զօրաւոր կերք է : Վերջապէս Սմուլֆ վախցաւ թէ վտանգի մը չգան սաստիկ ուրախութենէն, վազեց քովերնին՝ ոտքերնին ինկաւ՝ սկսաւ սիրտ տալ որ արթննան ու շնորհակալ ըլլան ըստեղծողին, որ այսչափ մեծամեծ շնորհքներով ողորմեցաւ իրենց ու սիրական զաւակնին բերաւ հասուց իրենց գիրկը. պէտք է կ'ըսէր ուրախանալ և մխիթարուիլ Աստուծով, չէ թէ կապուիլ մնալ չափազանց կիրքով և չճանչնալ երջանկութիւնն որ Աստուած տուաւ ձեզի :

Դիպո-ած Երկրասաներորդ :

Երբոր քիչ մը իրենց կիրքը չափաւորեցաւ, տեսան Սմուլֆ պատանին ու բարեկցին շնորհակալութեամբ : Ան ատենը համարձակեցաւ բարեսիրտ պատանին այսպէս խօսելու. գիտնաք որ հիմա դուք ունիք մէկ զաւկէն աւելի. վասն զի մինչև ցայժմ եղիսաբեթ զիս եղբայրը անուանեց. սակայն երբոր եկաւ ձեր գիրկը հասաւ՝ ներեցէք ինծի որ ուրիշ անուն ալ արտաբերեմ : Եղիսաբեթ մեծ երախտագիտութեամբ բռնեց ծնողաց ձեռքն ըսաւ : առանց աս եղբորս՝ բանի մը կարող չէի, կարելի է թէ հօս ալ չէի. աս տարաւ զիս կայսեր ոտքը, խօսեցաւ ինծի համար և ձեր ազատութիւնն առաւ. աս է որ բերաւ ձեր զաւակն ձեզի ամենայն յաջողութեամբ : Ո՛վ մայր իմ, ըսէ ինծի ինչպէս պիտի յայտնեմ իմ երախտագիտութիւնս. ո՛վ հայր իմ, սորվեցուր ինծի ինչպէս պիտի ազատիմ պարտքէս : Ֆէոտորա գգուելով սիրական դուստրը ըսաւ. քու երախտագիտութիւնդ պիտի ըլլայ սէրը, անանկ՝ ինչպէս ես ունիմ հօրդ հետ. Սփինձեր աղաղակեց. ազնիւ սրտիդ պարգևը չափ վեր է քան զամենայն բարերարութիւնս : Պարկեշտ կոյսը կարմրելով չէյտէր ինչ պատասխանէ. զի այնպիսի բան երեակայութենէն չէր անցած, որ անած էր առաքինութեամբ անապատի մէջ. մինչև ան ժամանակը պարզմտութեամբ ամեն բան կը հասկընար, ինչպէս որ ողջախօհ սորված էր : Սակայն կը վախնար անհնազանդ երկնալու ծնողացն որ կը ջանային հաւանեցնել զաւակն որ Սմուլֆին հաւանութիւն տայ : Ուստի եղիսաբեթ համեստ նշան մը տուաւ թէ իր կամքը միաբան է

Աստուծոյ բարի կամացը. Աստուծոյ կամքն ըլլայ: Աս բանն որ լսեց աղնուական պատանին՝ շնորհակալ եղաւ Աստուծոյ և անոնց երախտագիտութեանն որ խնդիրքը կատարեցին. ու հաւանեցան զինքը իրենց փեսայ ընելու. ուստի անանկ կը կարծէր թէ ան կէտին քան զինքն աւելի երջանիկ մարդ չկայ աշխարհիս վրայ: Չորսն ալ աս մտքով կուրախանային. և ամենն ալ երջանկութեամբ կը փայլէին: Զարմանալի տեսարան եղաւ հոն. հօրը վսեմութիւնն որ ազատութեանը համար զինքը պարտական կը ճանչնար, մօրը գորովական սէրը, զստերն համեստ առաքինութիւնը և Սմոլոֆին սքանչելի սէրը:

Նոյն օրն ու բոլոր գիշերը սիրալրական խօսքերով անցուցին. երբեմն պատմել կուտային եղիսաբեթի գլխուն եկածները. երբեմն կուլային, և երբեմն ծնկան վրայ գալով շնորհակալ կ'ըլլային Աստուծոյ բարեբարութեանցը: Հետեւեալ օրն առաւօտանց ելան պատրաստուեցան թոպուք երթալու մեծ իշխանին. բայց ամեն կողմը նայելով կը բարեւէին ան տխրալի անապատին տեղերը, ուր որ տասուերկու տարի մնացեր էին ողորմելի աքսորանաց մէջ: Սակայն միշտ եղիսաբեթին իրենց աչքին առջևէն չէին հեռացներ՝ գորովական սիրով կը գգուէին, մինչև հասան Սաիմքայ. ծնողքը կը ցըրնէին զաւկին ուր տեղերն որ արտասուք թափեր էին և որչափ ողբացեր էին իրեն համար, մանաւանդ մօրը թափած արտասուքն եկեղեցնայ մէջ:

Ասոնց տրամութիւնն աւելի սաստիկ եղած էր մազերն առնելէն ետև որ խրկեր էր ճամբայէն. միշտ կուլային ու երեսնին քսելով կ'աղաղակէին թէ երբ պիտի տեսնենք: Ահա աս ամեն կսկիծները

նորոգեցան ան տրտմալի տեղերէն զատուելու ժամանակնին: Այսպիսի տրտմախառն ուրախութեամբ հասան թոպուք: Մեծ իշխանը շատ մեծ պատուով զիրենք մեծարեց. մանաւանդ մեծ համարում ցըրնելով կը պատուէր եղիսաբեթին որ ծընողացը սիրոյն համար այնչափ չարչարանք քաշեց ճամբայներն ու զանոնք ազատեց:

Իսկ Սփինճեր կամ Ստանիսլաւս իր բաղցր ամուսնոյն ու սիրելի զաւկին հետ միատեղ շնորհակալ եղան իշխանին բարեսիրութեանը, և զաւկին՝ Սմոլոֆ պատանւոյն, որ այնչափ բարի սրտով հոգացեր էր եղիսաբեթին: Աս բարեկամական խօսակցութիւնները դառնալով զարմանալի բերկրութեամբ, վերջը խօսքը հոս բերին որ մնան ոչ միայն անքակ բարեկամ, այլ և խնամութեամբ աղբական ըլլան ու անմահ սիրով կապուին իրարու հետ. ուստի եղիսաբեթին ու Սմոլոֆին նշանին հանդէսը կատարեցին մեծ ցնծութեամբ: Թէպէտ եղիսաբեթին աստիճանը և ցեղին պատիւը շատ զերազանց էր քան Սմոլոֆին, սակայն աս բարեսիրտ կտրիճին առաքինի գործքը զինքն արժանի ըրաւ աս երջանկութեանն ու մեծ պատուոյն. ինչպէս որ եղիսաբեթ ալ կը մտածէր որ քան զայն արժանաւոր մարդ չկար աշխարհիս վրայ իրեն համար:

Ահա այսպիսի ցնծութեամբ բարով մնացէք ըսին ոչ միայն մեծ իշխանին որ իրենց ամեն բանը հոգաց ըստ կայսերական հրամանին, այլ և ան Սիպերիայի տրտմալի անապատներուն, ուսկից ելան հեռացան իրենց աքսորանաց խղճալի տեղերէն, փայլեցան մտնելով եւրոպական բարեշէն քաղաքներուն մէջ և մօտենալով իրենց քաղցր հայրենեացը: Զարմանալի էր իրենց ջերմեռանդութիւնը. ամեն խօսքէն ետև թեւերնին վեր վերցընելով շնորհակալ կ'ըլլային

Ստաուծոյ, և ուր տեղ որ եկեղեցի և խաչ կը տեսնէին ճամբուն մէջ: Վար կ'իջնային երկրպագութիւն կ'ընէին. մանաւանդ եղիսաբեթ, որ հրեշտակի նման հոգևոր խօսքերով կը զուարճանար իր սիրական ծնողաց և բարեսէր Սմիլոֆին հետ, մինչև հասան բեթրպուրկ: Երբոր ներկայացան կայսեր, բարեսիրտ կայսրը նայելով վրանին որ տասուերկու տարի այնչափ տառապանք քաշեր էին դառն աքսորանաց մէջ, շատ գութ ցցուց իրենց ու ամենայն պատուով պատուեց, և իրենց ամեն մեծութիւնը տուաւ, որ երջանկութեամբ ապրին աշխարհիս վրայ:

Բարեպաշտ Ստանիսլաւ մեծաւ շնորհակալութեամբ խոնարհեցաւ Ողբասանդը կայսեր աղօթքըրաւ, նոյնպէս ֆէոտորա և եղիսաբեթ. ապա ելան իրենց համար պատրաստուած պալատը զնացին նստան, ուր ամեն մեծամեծք կ'երթային զիրենք պատուելու: Բաւական հանգստանալէն ետքը եղիսաբեթին հարսնեց հանդէսը կատարեցին: Եւ այսպիսի երջանկութեամբ իրենց մնացած օրերն անցուցին բարի օրինակ ըլլալով աշխարհի՝ առաքինի քաղաքավարութեամբ, եղբայրսիրութեամբ, երախտագիտութեամբ և աստուածաշնորհութեամբ:

Վ. Ա. Խ. Ճ. Ա. Ն.

Ց Ա Ն Կ

ՄԱՍՆ ԱՌԱՋԻՆ

Ա. ԳԱՍ

Վարժութիւն գրոց և հեգելու 5

Բ. ԳԱՍ

Վարժութիւն բարոյական գործոց 6

Գ. ԳԱՍ

Վարժութիւն Հայոց պատմութեան 16

Դ. ԳԱՍ

Վարժութիւն աստուածաշնչի պատմութեան . . . 55

ՄԱՍՆ ԵՐԿՐՈՐԴ

ՎԱՐԺՈՒԹԻՒՆ ԱՌԱՔԻՆԻ ՕՐԻՆԱԿՍ

Ա. Իմաստութիւն . ✓	59
Բ. Աշխատասիրութիւն ✓	60
Գ. Հնարագիտութիւն ✓	61
Դ. Խրատաբանութիւն ✓	65
Ե. Աղբատութիւն —	65
Զ. Հոգեսիրութիւն ✓	67
Է. Ժամասիրութիւն —	68
Ը. Աստուածապաշտութիւն —	70
Թ. Արդարութիւն . ✓	71
Ժ. Հնազանդութիւն . ✓	73
ԺԱ. Սնիշաչարութիւն —	75
ԺԲ. Ազգասիրութիւն ✓	77
ԺԳ. Որդեսիրութիւն —	80
ԺԴ. Ծնողական կիրք —	85
ԺԵ. Հայրասիրութիւն Եղիսաբեթի ✓	87

2013
3369

